

Дан ЕПС-а
Признања појединцима и установама

Управни одбор
Струје довољно, паре недостају

Наплата електричне енергије
Све више купаца - дужника

ЦЕНЕ И ГРЕЈАЊЕ

ЈЕВТИНОЋА ЗА БРИГУ

Примедбе ЕПС-а на нацрт
закона о заштити потрошача

ЕПС = енергија = живот

НАШ ИНТЕРВЈУ: Небојша Ђеран, директор РБ „Колубара“

Паре сада или – прекасно

страница 4

САРАДЊА ЕПС-а са УЖИЦЕМ, ЧАЈЕТИНОМ И МОКРОМ ГОРОМ

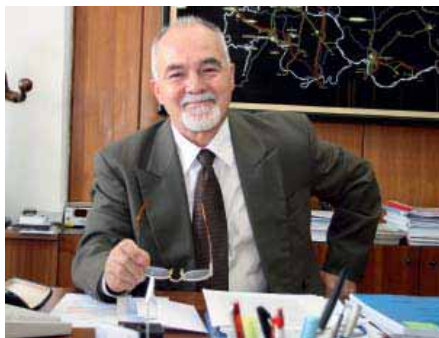
Струја из комуналног отпада

страница 14

РАЗГОВОР С ПОВОДОМ: Томислав Папић, директор ПД „Електроовјодина“

Ништа без визије

страница 20

НА ЛИЦУ МЕСТА: РЕВИТАЛИЗАЦИЈА ХЕ „ЂЕРДАП 1“

Ситница од 680 тона

страница 44

СА МЕЂУНАРОДНОГ СИМПОЗИЈУМА У
САНУ
После „Зелене“ – „Бела
књига“

страница 7

ДОГАЂАЈИ

БЛОК ТЕНТ Б 2 ПОНОВО НА МРЕЖИ
Активиран нов систем
отпељивања

страница 17

ЈАПАНСКИ СТРУЧЊАЦИ ПОМАЖУ ЕПС-у
Обука „енергетских
менаџера“

страница 19

АКТУЕЛНЕ ТЕМЕ

ЕД НОВИ ПАЗАР: ГУБИЦИ КОЈИ БРИНУ
Санџачки синдром

страница 22

ЕЛЕКТРОЕНЕРГЕТСКА СИТУАЦИЈА
Стабилно упркос суши

страница 25

ЕКОНОМИСТИ НИСУ ОДУШЕВЉЕНИ
НЕКИМ ПОТЕЗИМА ДРЖАВЕ
Реалан дуг за трули
капитал

страница 26

СТВАРАЊЕ БЕРЗЕ ЕЛЕКТРИЧНЕ ЕНЕРГИЈЕ
ЗА ЈУГОИСТОЧНУ ЕВРОПУ
Струјна пијаца у српском
атару

страница 29

ПРИВРЕДНА ДРУШТВА

УПРАВЉАЊЕ ЉУДСКИМ РЕСУРСИМА У
ПД ТЕНТ
Учинак под лупом

страница 42

РЕАЛИЗАЦИЈА ПРОЈЕКТА ПРОШИРЕЊА
ПРОИЗВОДНИХ КАПАЦИТЕТА КОПА
„ДРМНО“Одводњавање као
приоритет

страница 43

РЕВИТАЛИЗАЦИЈА ХЕ „БАЈИНА БАШТА“
У току монтажа опреме и
делова агрегата

страница 47

СВЕТ

ИМАЈУ ЛИ ЕЛЕКТРОМОБИЛИ ШАНСУ?
Будућност која је почела

страница 53

ЕНЕРГИЧНА ПЛАНЕТА
Кофеински бензин

страница 54

НУКЛЕАРКЕ У РУСИЈИ
Атомски близанац
„Гаспрома“

страница 56

КУЛТУРА

БИОСКОП
„Ђавоља варош“

страница 62

ЗДРАВЉЕ

КОД СРЧАНОГ УДАРА ВАЖНА ЈЕ БИТКА
ЗА СВАКИ МИНУТ
Инфаркт не може да чека

страница 64

ЉУДИ

ДРАЖАН ПЕТРОВИЋ, ЕЛЕКТРОНИЧАР
И ВРТЛАР
Човек из баште

страница 66

УПОЗНАЈМО СРБИЈУ

ДОМ ОНЕГ ШАБАТ И ГАМЕЛУТ ХАСАДИМ
Последња биоскопска
представа

страница 68

НОВИ ПАЗАР, ГРАД С НАЈМЛАЂИМ
СТАНОВНИШТВОМ НА БАЛКАНУ
Престоница занатлија и
кафеџија

страница 70

Завршено 40 одсто демонтажних радова

Др Петар Шкундрић, министар рударства и енергетике и Александар Конузин, амбасадор Русије у Србији посетили су 13. октобра ХЕ „Ђердап 1“, где се обављала демонтажа 6. агрегата као један од већих послова у оквиру ревитализације овог објекта. Заједно са њима највећу

Александар Конузин и Петар Шкундрић у посети ХЕ „Ђердап“

хидроелектрану ЕПС-а обишли су и Драгомир Марковић и др Аца Марковић, генерални директор и председник Управног одбора ЕПС-а, са сарадницима. Драган Станковић, директор ПД „ХЕ Ђердап“ истакао је тим поводом да реализација тренутно најважнијег пројекта у ЕПС-у тече по плану и да је већ завршено 40 одсто демонтажних радова. Предстоји вађење ротора генератора 6. агрегата, пречника 14,5 метара и тешког 680 тона, као једна од најсложенијих операција.

Представници „ХЕ Ђердап“ су посебно истакли високи квалитет опреме, коју су пре четири деценије испоручили „Електросила“ и „ЛМЗ“, а који сада послужу у фирми „Силовије машини“, садашњем носиоцу пројекта ревитализације и испоручиоцу опреме. Битно је, међутим, да ће се у реализацију овог пројекта укључити и домаће специјализоване фирме и институти, с обзиром на то да ће се део опреме репарирати и поново уградити у ревитализоване агрегате.

Александар Конузин и Петар Шкундрић су изразили задовољство привредном сарадањом две земље, у којој енергетика задржава водеће место.

Ч. Драгишић

Виртуелне собе - велико олакшање

Потенцијални инвеститори су почетком септембра потписали уговор којим се уређују правила у целом тендерском поступку за избор стратешког партнера за градњу нових термоелектрана „Колубара Б“ и трећег блока ТЕ „Никола Тесла Б“. Тиме је званично започела друга фаза тендерских поступака.

– Инвеститорима је средином септембра прослеђен пакет тендерске документације и омогућене су им посете локацијама, где ће се налазити будући објекти. Према њиховим најавама, може се очекивати да се посете организују током октобра. Такође, инвеститорима је омогућен приступ свим релевантним документима кроз такозване виртуелне собе са подацима, где они, путем Интернета, из својих канцеларија имају могућност да анализирају документацију. Треба напоменути да ЕПС први пут користи овакав тип услуге у спровођењу тендерске процедуре – рекао је Александар Јаковљевић, директор Сектора за стратегију у Дирекцији ЕПС-а за стратегију и инвестиције.

– Рокови су врло кратки и предаја понуда се очекује почетком 2010. године, што говори да ће ЕПС на пролеће знати са ким ће градити нове термоелектране. На тендеру за ТЕНТ Б-3 учешће су најавили чешки ЧЕЗ, немачки RWE и италијанска компанија „Едисон“, док су на тендеру за „Колубару Б“ и даље заинтересовани ЧЕЗ и „Едисон“ – каже Јаковљевић.

Д. Об.

Јесен стиже...

Прошле године у ово време Електропривреда Србије је, ако се добро сећамо, (опет!) полагала тежак испит. Крајем септембра 2008. је, наиме, уместо овогодишњег михољског лета завладала нека врста преурањене зиме због које су се грађани Србије, разуме се, брже боље, са својим богатим арсеналом грејних тела, прикачили на овдашњи електроенергетски систем, стављајући његову издржљивост још једном на пробу.

Ове године ситуација је умногоме другачија. Не само због топлог времена које је трајало све до половине октобра, већ и због чињенице да је у 2009, како у свету тако и код нас, дошло до непријатне привредне рецесије која је додатно оборила потрошњу струје, па се у низу лоших у овом случају могла објавити и једна нешто боља вест: у ову јесен и зиму се улази, бар у енергетском смислу, ипак, донекле мирније...

Али, само донекле!

Економска криза, осетан пад производње и бруто домаћег производа имали су, наиме, својих тежих последица и по послове српске електропривреде. Најпре зато што је у циљу заштите стандарда грађана који је у кризи само додатно почео да се круни, за целу ову годину отказано раније планирано поскупљење струје. Ово је, опет, тотално пореметило и све друге планове ЕПС-а, па је тако, рецимо, и годишњи програм пословања компаније Влада усвојила тек – у јулу ове године.

Претходно је, дабоме, ЕПС свој програм морао да мења и исправља три пута, што је већ само по себи било огроман и мукотрпан посао, будући да ту дебелу ЕПС-ову књигу прате и још дебљи зборници података и бројки из свих привредних друштава... Усвајање „четврте верзије“ је стога донело извесно олакшање свима, али се многобројни проблеми у раду ипак нису могли избећи. Поред осталог и зато што је и Одлуку о трансферним ценама без којих је заправо немогуће обрачунавати трансакције између матичног предузећа и зависних друштава, Управни одбор ЕПС-а могао донети тек 20. септембра. Дакле, три месеца пре окончања године за коју је одлука донета... Да не помињемо то што је из истих (финансијских) разлога и план ремонта у привредним друштвима такође морао бити више пута редукован. Тај план је, заправо, сведен на само оно заиста најнеопходније, а такав ће, крајње рестриктиван, колико видимо, морати да се смишља и за наредну годину.

Из разговора са Небојшом Ђераном, директором РБ „Колубара“, који објављујемо у овом броју, види се, међутим, колико рестриктиван приступ може имати озбиљне последице не само по садашњост, већ и по будућност српске електроенергетике. Према тврдњама овог директора, наиме, средства на која наш највећи произвођач угља у идућој години може рачунати једва да су довољна само за експропријацију у Вреоцима (без које производњу није могуће одржати ни на садашњем нивоу), док су за отварање новог копа Радјево, неопходног за нове термоелектране у Србији, потребне још стотине милионе евра којих тренутно једноставно – нема.

Додатну тешкоћу за ЕПС и његова привредна друштва, свакако, представља и то што живимо у реалности у којој и предузећа и обични грађани, због смањених прихода (за-

Пише: Родољуб Герић

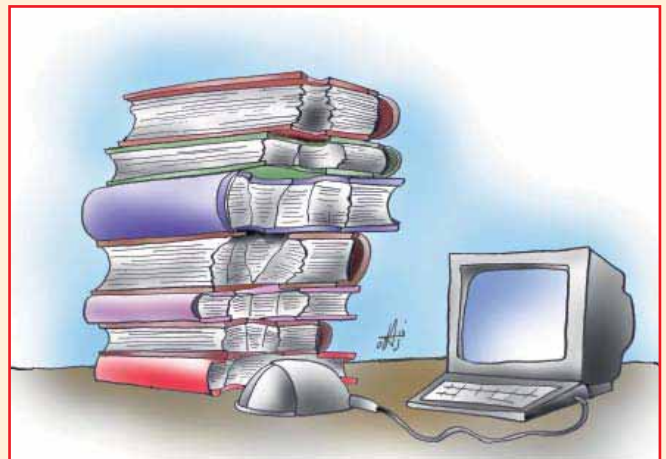
рада) и повећаног броја отказа, у последње време све слабије плаћају и рачуне за испоручену струју. Анкета коју је „kWh“ спровео међу дистрибутерима о томе, уосталом, неумољиво сведочи: не само да је укупан дуг за осам месеци ове године надмашио лањски у истом раздобљу, већ је и број домаћинстава која нередовно плаћају нарастао на чак 2,2 милиона. Што је већ безмало – две трећине свих тарифних купаца електричне енергије!

На основу тога би се лако дало закључити да би дистрибуције у циљу дисциплиновања купаца и повећања властитог прихода свакако морале макар оним најгорим платишама да ускрате неплаћену робу, али... Откад се

у оптицају нашао нацрт новог закона о заштити потрошача, није више извесно да ће и то моћи да чине. По том нацрту, наиме, испада да ни онај ко уопште не плаћа рачуне за струју не сме да се искључи са мреже „уколико се на тај начин угрожава здравље или безбедност потрошача“, па је и ово, ето, ових дана почело да брине и произвођаче и испоручиоце струје.

Није нам се десио лањски септембар, али нас чека хладан октобар, када ће, сасвим извесно, топлане да се праве луде и пусте да ЕПС греје Србију кад год захладни. Знате оно – тек кад буде три дана заредом испод 15 степени... Очекује се раст потрошње од бар 10 одсто у односу на оно што смо имали у првој половини октобра. А како и да се народ не греје на струју кад рачунице, засад, показују да је грејање на струју овде и даље међу најисплативијим. Ево и једне рекламе за клима уређај који троши, објашњава трговац, само 1,26 kWh. Читамо даље рекламу која је стигла на хиљаде мејлова, па и на мејлове широм ЕПС-а: Кома се још исплати да се греје на гас, пита се трговац. Па никоме, истиче и додаје – за разлику у цени грејања током зиме клима вам остаје бесплатно.

Ваљда ће ово прочитати неко ко кроји неку енергетску политику. Ем девизе, којих Србија као да има напретек, одлазе за увоз клима, ем се угља, кога Србија има само за још 50 година арчи за производњу струје – за грејање, ем се та племенита енергија плаћа испод сваке цене. Ако се уопште и плати. Ваљда ће бити разума и ваљда ће неко све ове лудости зауставити, иначе ће Србија већ од 2012. опет увозити милијарде киловатсати за које ће одлазити десетине или стотине милиона евра.

Илустрација: Н. Оташ

Паре за копове сад или - прекасно

РБ „Колубара“ је суочена са низом проблема, али су кашњење инвестиција и експропријација убедљиво највећи и могло би се рећи да се више не могу избећи, већ само покушати ублажити проблеми у испоруци угља у наредним годинама. - Без обзира колико рестриктиван план инвестиција направиле, недостаје - 100 милиона евра годишње

„Ово свакако јесте важна тема али нисам ни мало задовољан што се ова тема наметнула као апсолутно доминантна јер у „Колубари“, на жалост, постоје и већи проблеми. Пре свега зато што је, мада је медијски атрактивна, то веома компликована тема и што је тешко бити реалан и за овако кратко време направити тачне процене нечега што се дешавало у прошлости...“

Овако је Небојша Ћеран, нови директор РБ „Колубара“, одмах на почетку разговора за „kWh“ узвратио на питање о теми која је протеклих више од месец дана привлачила пажњу српских медија, а реч је, наравно, о оном фамозном изнајмљивању машина приватника за које су последњих година исплаћиване, чини се, енормне своте новца. Када је, наиме, недавно обелодањен податак да су ти трошкови са 350.000 евра у 2000. години нарастали на преко 40 милиона евра у 2008, а приче о претераном и напрасном богаћењу појединаца у овој општини почеле да колају у јавности, и у РБ „Колубара“ је то стављено на „рендген“.

Уштеда - две милијарде динара

Ви сте, чини се, на чело „Колубаре“, дошли у незгодном тренутку. Помоћна механизација је ставила у други план све друге проблеме „Колубаре“?

- Нажалост, тако је. Реч је о две врсте проблема. Један је обим ангажовања механизације, а други начин њеног ангажовања.. Показало се да смо принуђени да одмах идемо и на преговарање, односно на расписивање јавног тендера за закуп механизације. Видело се, наиме, да је закуп механизације од ћерки фирми обављан на начин који више није у складу са Зако-

Небојша Ћеран
Фото: А. Рашин

ном о јавним набавкама и који, према тумачењу Министарства финансија, предвиђа да и у пословима са ћеркама фирмама мора да се распише тендер, што досад није чињено.

Шта сте преузели у вези са тим проблемом?

- Ново пословодство „Колубаре“ није могло да прекине све, јер би се одмах јавили проблеми у производњи. Зато смо одлучили да током лета преваходно радимо на смањењу трошкова у оквиру постојећих уговора и, истовремено, да припремимо тендерску документацију за будуће закупе. На предлог радне групе коју сам формирао од челних људи „Колубаре“, почев од августа је преполовљен број ангажованих машина. До извесног смањења овог ангажовања дошло је

већ овог пролећа. То се види по томе што су трошкови, у односу на прошлу годину почели да се смањују. Али, ми смо и у односу на то затечено стање, трошкове преполовили, а снизили смо и цене изнајмљивања од 10 до 20 одсто, зависно од типа механизације. Донели смо и ограничење да се једна

Небојша Ћеран је рођен 24. октобра 1964. године у Обреновцу. Технолошко-металуршки факултет завршио у Београду 1990. године, откада и почиње да ради у ЈП ТЕНТ. После Службе хемије, којом руководи у 90-тим годинама, у периоду 2000.-2001. обавља и дужност директора ЈП ТЕНТ. Од 2001. године ради као директор корпоративних послова. У периоду од 2004. до 2008. године био је председник Градске општине Обреновац. Посланик је Народне скупштине Србије, а за директора РБ „Колубара“ изабран је у јулу ове године.

машина може максимално користити осам сати у току једног дана. Трошак за те намене је у августу, без ПДВ-а, био на нивоу од 81-82 милиона динара, с тим што је половина ове своте ишла на ангажовање „Грађевинара“, државне фирме која је настала реструктурисањем ЕПС-а. Желим ипак да нагласим да је доиста тешко сада коментарисати трошкове из прошле године. Ти су трошкови, наиме, увек у функцији технолошког процеса, а ја не знам шта је и у ком периоду прошле године све морало да се ради, односно колико механизације и за шта да се ангажује...

И колико је смањен трошак за те намене?

Чињенице су следеће – формирана је радна група са задатком да предложи мере за смањење трошкова, а не за утврђивање нечије кривице, затим, трошкови су смањени - ове године ће две милијарде динара бити потрошено мање за закуп механизације него што је потрошено прошле године... Интерна контрола ЕПС-а почела је да анализира пословање са компанијама трећег круга, а и ја сам дао налог интерној контроли „Колубаре“ да ми да мишљење о будућем пословању са фирмама ћеркама.

Улазак у легалне оквире

Значи ли то да захваљујући предузетим мерама пословање РБ „Колубара“ сада улази у легалне оквире?

- Да. По тумачењу Министарства финансија са свим ћеркама фирмама мора да се иде на тендер, изузев са „Колубара металом“ где нам је Министарство дало могућност да кроз доградњу уговора о пословно техничкој сарадњи наставимо да радимо и неке директне послове. „Колубара“ је за закуп механизације објавила претходни распис што у духу новог закона значи најаву расписивања тендера. Половином октобра тако можемо да уђемо у процедуру у којој ће моћи да се откупи и тендерска документација. Тек онда ћу и ја бити задовољан, како тиме што смо одмах смањили трошкове, и то битно, тако и чињеницом што сада можемо да радимо у складу са законом, с тим што, наравно, у зимском периоду може доћи до повећаног ангажовања механизације. Али, о том потом.

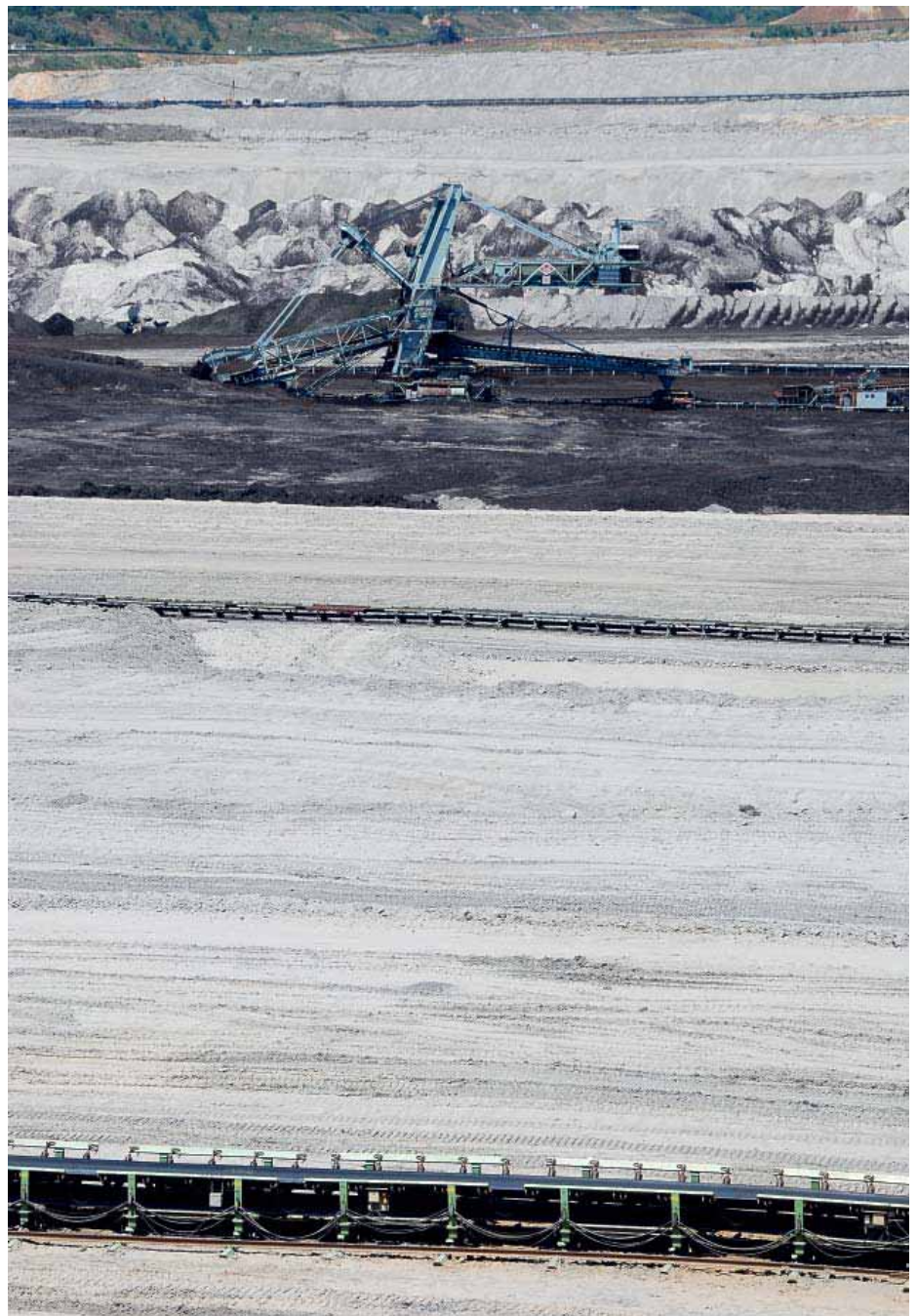
Осим овог тендера, међутим, припремамо и тендер за услуге, пре свега обезбеђења и чишћења, али и о ангажовања радне снаге у технолошком ланцу. Ту ћемо бити ако не први а

оно бар међу првима у ЕПС-у. Засад је објављен претходни распис, а и тендер ће ускоро.

Недавно сте, приликом добијања сертификата ИСО 9000 и ИСО 14000 изјавили да је електроенергетски сектор у Србији угрожен петогодишњим кашњењем инвестиција. Апеловали сте и на матично ЈП ЕПС и на државу да вам финансијски помогну. Јасно је да без нових инвестиција нема ни угља ни струје, а и да свега тога нема без већег прихода ЕПС-а. Колико је то новца потребно РБ „Колубара“ да Србија не дрхти од нових редукција?

- Најпре, желео бих да похвалим то што је „Колубара“ увела систем квали-

тета, јер је то веома значајан алат за вођење компаније. Када „утегнете“ тај систем, за шта је, иначе, потребно и по неколико година, виде се све његове предности у пословању. Најозбиљнији у низу великих проблема „Колубаре“ је, међутим, управо кашњење инвестиционих послова, поготово стога што управо сада по први пут у својој историји отварамо три нова копа истовремено. Наша рачуница показује да нам, без обзира колико рестриктиван план направиле, за инвестиције недостаје - 100 милиона евра годишње! По првој пројекцији плана за идућу годину „Колубари“ је, рецимо, неопходно 22 милијарде динара инвестиција, док

За експропријацију и авансе на копу „Тамнава – Западно поље“ у 2010. години потребно око 390 милиона динара

Како наплатити дугове

Хоће ли за све бити довољно угља ове године? Имате доста проблема и с наплатом потраживања?

- Постоји проблем са кашњењем испоруке угља који се јавио због пожара у сушари, али и због проблема са квалитетом угља, јер је угљак са неких поља („Поље Б“) таквог квалитета да се на крају исказује као укупно мања производња по аутоклаву.

Што се дуговања тиче, управо ових дана почињемо једну акцију у којој ћемо дужницима понудити да репрограмирају своје дугове, а ако они на то не пристану, мораћемо да применимо законска средства. Нама, иначе, многи дугују. Предњаче „Наменска“ у Лучанима и Топлана Бор.

реално, на основу прихода и расхода, може да се рачуна само на онолико новца колико ће бити утрошено и ове године, дакле на неких пет до шест милијарди динара. Што је, међутим, свота која није довољна ни само за неопходну експропријацију.

Можете ли то детаљније да објасните?

- Само за експропријацију и авансе у 2010. години у Вреоцима потребно је пет до седам милијарди динара, док експропријација на другим пољима захтева још новца: за проширење „Поља Д“, потребно је 160 милиона, за „Поље Е“ још 320, за „Тамнава Западно поље“ 390, за „Поље Ц“ 100 и „Тамнава Јужно поље“ „Велики Црљени“ 440 милиона – све у свему још милијарда и по до две милијарде динара.

И то, понављам, само за експропријацију и то је требало решити пре четири – пет година.

То је, значи, све заједно око 100 милиона евра, само за експропријацију и то само за одржавање постојеће производње?

- Отприлике толико. Да не говоримо о томе да нам је и за три нова система потребно још по око 100 милиона евра, што говори о томе да би нам у наредних четири-пет година овде реално било потребно 150 до 200 милиона евра годишње, и то само да би се одржао постојећи ниво производње. За повећање продукције, односно за отварање копа Радљево, који је неопходан и због нових термоелектрана које ће бити изграђене, ваљало би, међутим, прикупити још 700 милиона евра! Но, ако све то не обезбедимо, већ за пар година нам прети озбиљна несташница колубарског угља.

Муке са ћеркама фирмама

Где ћете наћи толике паре?

- То је тешко питање. Може да се тражи кредит, али је и то тежак посао, јер припрема озбиљних кредитних линија траје и по неколико година. Могуће је ићи и на неки нови зајам унутар система ЕПС-а, али и друга привредна друштва ЕПС-а, као што се зна, кубуре са новцем.

Што се тиче плана прихода и расхода добро је што се засад крећемо у планским оквирима и што ће, можда, ово бити прва година у којој ће „Колубара“ бити у тим планским оквирима. „Колубара“, при том, има приход 31-33 милијарде динара, а само на плате иде преко 12 милијарди. Послови са ћеркама фирмама односе још три до пет милијарди, док ремонт годишње коштају четири до пет милијарди динара. Све у свему, види се да ту нема довољно пара за замашније инвестиције.

Шта је истина о вишку запослених у целом РБ „Колубара“?

- „Колубара“ је у ову годину ушла са 10.700 стално запослених. Истина је да

имамо вишак непроизводних, а мањак производних радника. Стога смо планирали да пре свега међу оних 1.000 радника ангажованих на одређено време до краја године направимо селекцију, па да они који су директно у производњи буду ангажовани преко услужних фирми, а да се они који нису у производњи, не ангажују поново. Сем тога, расписали смо интерни конкурс за попуну радних места. Када се тај конкурс оконча, прићи ћемо систему распоређивања радника, разуме се у складу са њиховим стручном спремом и квалификацијама.

Рачунамо, дабоме, и на природни одлив, јер је „Колубара“ релативно „стара фирма“: Свакодневно један број радника одлази у пензију. Ове године ће тако у пензију отићи преко 300 радника, исто толико и идуће године, па ћемо, због тога што ове године није било пријема нових радника за отприлике годину и по дана сићи испод „психолошке границе“ од 10.000 запослених. Понављам, у свим овим бројкама се мора мислити и о структури кадрова. Дobar мајстор или инжењер се не прави преко ноћи и одмах смо почели правити план којим би ублажили негативан ефекат одлива најбољих кадрова.

Злоупотреба новог Закона о легализацији

„Колубару“, али може се рећи и Србију треба да забрину дешавања око експропријације и пресељења Вреоца, око дивље градње која је све већа и већа. Може ли „Колубара“ сама то да реши?

- Проблеми су заиста велики. На копу „Велики Црљени“ нам, рецимо, већ неколико недеља због нерешених имовинских односа стоји један систем за ископ јаловине. То стање је просто недопустиво. У овом случају „ударили“ смо на имање за које је постојало извршно решење за рушење из јуна прошле године, али није било снаге да се то на локалном нивоу спроведе... Сада се на све то надовезао и нови закон о изградњи који, просто речено, предвиђа да се процедура изнова спроведе, иако је јасно да објекти на земљишту на коме је проглашен општи интерес не могу бити легализовани. И то је огроман проблем, који ће бити све већи, јер нас, ако се ово не реши, од Нове године чека још много таквих случајева због којих би нам могао ста-

Реорганизација, па систематизација

Нова систематизација радних места у РБ „Колубара“ није донета кад су је применили у свим ПД у ЕПС-у. Шта ћете ту урадити?

- У току је припрема измене организације, која је овде хитно потребна јер је ова садашња у многим стварима – апсурдна. Рецимо у томе што је досад помоћник генералног директора за комерцијалне послове био директор само једном делу комерцијале, само у овој дирекцији, али не и у дирекцији копова. То исто важи и за правне послове, финансије и све друго, а то значи да није била централизована ни контрола трошкова, да је владала нека врста двовлашћа у којој, истовремено, уопште нису постојале или су биле слабо развијене неке важне функције попут, рецимо, безбедности на раду или заштите животне средине.

Зато смо приступили променама организације, па ће будуће комерцијални директор бити директор свима у комерцијалним службама ПД, баш као и директор правних послова, а и остали директори. Број помоћника директора се истовремено смањује са 12 на седам, а намера нам је да ускоро распишемо и конкурс за директора за људске ресурсе. И то је само прва фаза налик на прву помоћ. Одмах потом настављамо организационе промене у циљу организације фирме у форми дирекција, исправљања бројних непрецизности, а, бога ми, и бројних неправилности у висини коефицијената појединих радних места.

ти фронт по фронт. „Колубара“ се са овим проблемима сама не може изборити. Ово је не мали тест за државу.

Пресељење Вреоца је највеће пресељавање становништа од изградње ХЕ „Ђердап“. Зашто су Вреоци толико важни?

- Чињеница је да сада треба преселити око 1.000 домаћинстава, што није мала ствар. Та „ствар“ је, међутим, постала акутна, јер нам пресељење Вреоца отвара пут ка земљишту испод кога се налази више од 600 милиона тона угља! Стога је урађен регулациони план, урађене су и програмске основе за ово пресељења на које су и УО ЕПС-а и Влада Србије дали сагласност. По том концепту се грађанима, као аванс, плаћа 35 процената од грубе процене имовине, што је нови модел кога заправо нема - ни у закону (експропријација предвиђа плаћање тек када се процес заврши).

Чињеница је и да је овде, у међувремену, исто тако цветала и дивља градња. Огроман број дивљих објеката подигнут је последњих година, а међу њима има и оних од преко 1.000 квадрата. Проблем је и како се поставити око дивље градње. Остало је мање - више усаглашено и досад је урађен груби попис за преко 600 домаћинстава, с тим што нешто испод 150 домаћинстава није хтело да прими пописиваче...

Проблем који још није отворен, а о коме се прича је и трговина угљем за широку потрошњу из РБ „Колубара“. Може ли се очекивати да ускоро и за то буде расписан тендер, па да на њему победи онај ко понуди више, а не онај ко је најближи?

- Није реално да систем који сада постоји пресечемо ножем, поготово због тога што се налазимо на почетку грејне сезоне. Зато озбиљне промене могу да се очекују тек од марта идуће године. Нисам при том сигуран да би модел „ко да више“ у овом случају могао да буде примењен, јер је цена угља помало и социјална категорија. Ако бисмо ишли на ту варијанту цена би, наине, драматично скочила. Вероватно ће зато остати да Скупштина „Колубаре“ по категоријама и убудуће одређује цене. Ипак, идеја је да се у марту организује један озбиљан тендер за избор квалификованих купаца, а то су они који су оспособљени за посао што значи да имају не само пословни бонитет, већ и магацине, камионе...

Родољуб Герич

СА МЕЂУНАРОДНОГ СИМПОЗИЈУМА У САНУ

После „Зелене“ – „Бела књига“

„Бела књига“ је наставак пројекта ЕПС-а у оквиру заштите животне средине, а посебна пажња у њој биће посвећена акционом плану за ублажавања утицаја климатских промена на животну средину у нашој земљи, изјавио Михајло Гаврић, директор Сектора за заштиту животне средине у ЕПС-у

ЕПС спреман да и у ширем региону постане лидер у заштити животне средине

После објављивања „Зелене књиге“, Електропривреда Србије припрема и „Белу књигу“. Ово је на симпозијуму о климатским променама под називом „Climate Change at the Eve of the Second Decade of the Century“, који је 22. септембра одржан у Српској академији наука и уметности у Београду, изјавио Михајло Гаврић, директор Сектора за заштиту животне средине при Дирекцији ЕПС-а за стратегију и инвестиције. „Бела књига“ ће, како је објаснио Гаврић, представљати наставак пројекта ЕПС-а у оквиру заштите животне средине у Србији, а посебна пажња у њој биће посвећена акционом плану за ублажавања утицаја климатских промена.

У Србији је, иначе, чак 70 процената емитованог угљен-диоксида „пореклом из ЕПС-а“, због чега неповољан утицај климатских промена на околину и јесте проблем којим се српска електропривреда све више бави у последње време: „Видели смо себе у огледалу и окренули нови лист. Спремни смо да postanемо лидер у овој области у нашој земљи и шире“, рекао је Гаврић.

Ове напоре ЕПС-а подржала је и Енергетска заједница југоисточне Европе. Славко Нејков, директор сек-

ретаријата те заједнице са седиштем у Бечу, истакао је да је Србија прва земља потписница Повеље о формирању Енергетске заједнице која је објавила „Зелену књигу“, а биће прва и са „Белом књигом“. „По овом питању Србија је једна од напреднијих земаља потписница и ми са задовољством достављамо информације о „Зеленој књизи“ и другим земљама чланицама Енергетске заједнице. У питању је добар пример како се проблеми могу решавати, а велика предност „Зелене књиге“ јесте то што у њој аутори приказују реалност. Због тога ћемо наставити њену промоцију, у очекивању „Беле књиге“, рекао је Нејков.

Презентацији „Зелене књиге“ на овом скупу присуствовао је и један од аутора ове књиге Братислав Черперковић, извршни директор ЈП ЕПС, који је оценио да је то „уникатан документ на који су досадашње реакције изузетно добре.“

Симпозијум у САНУ који је, иначе, одржан по 13. пут, ове године посвећен је 130. годишњици рођења славног српског научника Милутина Миланковића. Скуп је трајао од 22. до 25. септембра и имао је међународни карактер.

К. М.

РЕКЛИ СУ...

Приступ Енергетској повељи

Мирко Цветковић
фото: FoNet

Мирко Цветковић, премијер Србије, оценио је, после отварања првог Нафтног форума у Београду, да је за Србију од изузетне важности приступање Уговору о енергетској повељи, јер ће то охрабрујуће деловати на стране инвеститоре за улагања у енергетски сектор у земљи. Цветковић је, такође, указао и да је успостављање Енергетске заједнице од стратешког значаја не само за Србију, него и за регион. Цветковић је још додао и да светска економска криза која представља проблем међународних размера није умањила значај који питање енергетске сигурности има на глобалном нивоу.

За ТЕНТ-а још 150 до 200 милиона динара

Фонд за заштиту животне средине обезбедиће ЕПС-у додатних 150 до 200 милиона динара за проширење радова на реконструкцији електрофилтера у ПД ТЕНТ. У овом заједничком пројекту са ЕПС-ом Фонд је од почетка године већ издвојио 400 милиона динара. Како је за „Новости“ истакла Жељка Јуракић, директорка Фонда за заштиту животне средине, наставља се са улагањима, јер је у последње две године захваљујући овом пројекту видно смањена емисија пепела који је највише загађивао ваздух у Обреновцу.

Резерве нафте - неопходне

Учесници првог Нафтног форума, одржаног крајем септембра у Београду, истакли су да је развој нафтних резерви у региону од изузетног значаја за стабилност и просперитет ових земаља, али и целе Европе. Поред обавезних резерви на форуму је размотрено и стање на тржишту нафте, као и утицај могућег проширења регулативе ЕУ о нафти на прописе Енергетске заједнице. Теме су биле и развој и искуства у производњи, преради и лиценцирању нафтних активности, као и инфраструктурни пројекти: изградња Паневропског нафтовода (РЕОР) и нафтовода АМВО и Бургас-Александруполос. Секретаријат Енергетске заједнице навео је да одржавање и управљање обавезним резервама у седам земаља потписница Уговора и у пет посматрача нужно изискује даље значајне развојне кораке.

Како је истакао Мирко Цветковић, премијер Србије, уз опаску да држа-

Београд: Сава центар

ве југоисточне Европе имају изузетан геостратешки значај, Србија је заинтересована да Нафтни форум постане место како стручних разговора, тако и размене искуства држава чланица ЕЗ. „Заинтересовани смо, такође, да капацитете и знање поделимо са другим чланицама, али и да преко сталне размене информација унапредимо сопствену енергетику“, рекао је премијер Цветковић.

Храмови у мраку

Пећка патријаршија

Више од двадесет манастира и црква на Космету и даље је без струје, а КЕК наставља са искључењима електричне енергије српским светињама у Покрајини. После искључења струје манастиру Грачаница пре више од месец дана, како јављају медији, искључења су настављена у готово свим већим православним објектима, јер је КЕК захтевао потписивање уговора о плаћању струје.

- Није спорно плаћање рачуна, али Епархија никада неће потписати уговор са институцијама самозване државе Косово, поготово што наше светиње сведоче о постојању Србије на овим просторима. У решавању овог проблема зато захтевамо помоћ од државе – каже протојереј Радослав Јанковић, секретар УО Епархије рашко-призренске.

Струја на челу извозне листе

ХЕ „Ђердап 1“

На листи главних извозних производа Србије у августу била је електрична енергија са 34 милиона долара, саопштио је почетком октобра Републички завод за статистику. На другом месту извозне листе биле су малине са 20 милиона, па полупроизводи од гвожђа са 17 милиона и кукуруз са 14 милиона долара.

Према подацима Републичког завода за статистику, главни увозни производ у овом периоду била је сированафта за коју је плаћено 122 милиона долара. На другом месту увозне листе за август били су лекови са 32 милиона, трећи је био увоз плинског уља са 28 милиона, а следе аутобуси и минибуси са 21 милионом долара...

Наменско трошење еколошког динара

У Обреновцу нема злоупотребе еколошког динара који наплаћујемо од овдашњег највећег загађивача ПД ТЕНТ. Сваки динар општина је уложила наменски – у заштиту воде, ваздуха, чишћење депонија, управљање отпадом и у друге еколошке пројекте. Ово је за „Новости“ рекао Слободан Молеровић, директор Фонда за заштиту животне средине

Електрофилтери у ТЕНТ Б

Обреновца, који објашњава и да ће у овој години од таксе „загађивач плаћа“ бити сакупљено 700 милиона динара.

- Управо захваљујући еколошком динару у току је анализа квалитета бунарске воде у Општини Обреновац – каже Молеровић. – То је важно, јер 3.500 домаћинстава још није обухваћено системом водоснабдевања.

ЕПС на Међународном сајму енергетике

Београдски сајам

На Међународном сајму енергетике који се одржава од 14. до 16. октобра у сали 1. београдског сајма, учествовала је и Електропривреда Ср-

бије. Прилику да се представе на овом сајму добила су привредна друштва ТЕ „Никола Тесла“, ХЕ „Ђердап“, „Дринско-Лимске ХЕ“, „ТЕ-КО Костолац“ и РБ „Колубара“. Сем тога организована је и посебна промоција на којој је представљена „Зелена књига ЕПС-а“.

На овогодишњем сајму који се одржава под називом „Енергетика и екологија“, према подацима које смо добили од Вишње Живуљ, менаџер пројекта, учествује преко 200 излагача из петнаестак земаља света.

П. Е.

РЕКЛИ СУ...

У 2010. бесплатне акције пет ЈП

Небојша Ћирић

Измењени Закон о праву на бесплатне акције биће усвојен до краја године, што ће грађанима омогућити да до краја прве половине 2010. добију бесплатне акције пет великих јавних предузећа и то пре њихове приватизације, изјавио је Небојша Ћирић, државни секретар у Министарству економије. То практично, значи да ће, без обзира на то да ли ће ЕПС, Телеком, Галеника, Јат ервејз и Аеродром Никола Тесла икада бити приватизовани, грађани до краја прве половине 2010. године добити бесплатне акције тих ЈП и да ће имати право да сами одлучују шта да са њима раде. Ћирић још истиче да ће се тек оног момента када грађани буду изашли на берзу знати права тржишна вредност тих акција.

Енергетика приоритет у сарадњи са Швајцарском

Ервин Хелмут Хофер

Енергетски сектор је приоритет у привредној сарадњи Србије и Швајцарске, изјавио је, како објављује „Преглед“, Ервин Хелмут Хофер, амбасадор Швајцарске у Србији. Амбасадор је навео да је управо усвојена нова стратегија за период од 2010. до 2013. године и да у њој „енергија остаје кључна област“. „Што се тиче трговине струјом потпуно смо свесни важне регионалне улоге коју Србија има на том пољу. Због тога је један од наших претходних пројеката сарадње и био посвећен модернизацији националног система контроле електричне енергије“, рекао је Хофер. Државно-привредна делегација Швајцарске боравила је у Београду 1. и 2. октобра.

Са свечане седнице УО ЈП ЕПС

Признања заслужним појединцима и установама

Повеља са плакетом „Ђорђе Станојевић“ додељена (постхумно) Светозару Ковачевићу, Влади Ђурићу, Радославу Михајловићу, Универзитету у Београду и Музеју Никола Тесла. – Др Аца Марковић: Шанса да постанемо лидер на простору југоисточне Европе. – Драгомир Марковић: Постизање високе ефикасности – најважнији пројекат ЕПС-а. – Др Петар Шкундрић: Сачувати национално благо у већинском власништву државе

Прва јавна електрана у Србији почела је са радом 6. октобра 1893. године на Дорћолу, а Електропривреда Србије обележава тај датум као свој дан. Тим поводом, на свечаној седници Управног одбора одржаној на тај дан у београдском хотелу „Хајат“, уручене су Повеље са плакетом „Ђорђе Станојевић“ које се појединцима, привредним друштвима, установама и другим организацијама и колективима додељују за изузетан допринос у развоју српске електропривреде.

Повеље са плакетом „Ђорђе Станојевић“ ове године додељене су: постхумно Светозару Ковачевићу, инжењеру рударства за значајни допринос отварању и развоју копова у Србији; Влади

Ђурићу, електроинжењеру за резултате у области изградње и експлоатације електродистрибутивних капацитета, као и допринос у организовању послова и вођењу електродистрибутивних делатности у ЕПС-у и Радославу Михајловићу, машинском инжењеру за остварене резултате и допринос у области инвестиција и изградње и за руковођење највећим термоелектранама у Србији. Највеће признање Електропривреде Србије у 2009. години добили су и Универзитет у Београду за образовање великог броја стручњака у електропривреди, као и Музеј Никола Тесла за допринос ЕПС-у, као и за чување заоставштине Николе Тесле и промовисање његовог научног дела на

којем почива систем електропривреде.

У име Светозара Ковачевића, повељу са плакетом примила је његова удовица Маријана Ковачевић, за Музеј Никола Тесла, Владимир Јеленковић, управник, а за Универзитет у Београду, др Бранко Ковачевић, ректор.

Наслеђе које и данас живи

У присуству великог броја званица, свечану седницу Управног одбора отворио је председник Управног одбора ЈП ЕПС др Аца Марковић, цитирајући речи Ђорђа Станојевића да ће „електрика поред леба и воде постати свакодневна потреба – како за варошанина, тако и за најсиромашнијег сељака нашег“.

– Задовољство ми је и част што да нас славимо дела и идеје човека који је започео век електрификације у Србији. У знак захвалности према овом великану, професору механике и физике, декану Филозофског факултета и ректору Универзитета у Београду, Управни одбор Електропривреде Србије установио је признање са његовим именом – рекао је Марковић осврћући се и на наслеђе које и данас живи, захваљујући Електропривреди Србије:

– Следеће године хидроелектрана „Под градом“ на Ђетињи обележава 110 година рада. ХЕ „Вучје“ ради већ 106 година, а за месец дана и ХЕ Гамзиград улази у други век свог постојања. У наредним годинама те споменике наше техничке историје, ЕПС ће обновити да у њих долазе садашње и будуће генерације младих. Ми који радимо у Електропривреди Србије имамо обавезу да све то сачувамо, унапредимо, да градимо и будућим генерацијама обезбедимо до-

вољно електричне енергије за развој целокупног друштва. Уз будуће нове објекте које планира да гради, ЕПС је са својом снажном мрежом добио шансу да постане респектабилна компанија и лидер на простору југоисточне Европе“, закључио је председник Управног одбора ЕПС-а.

Потребна подршка државе

Присутнима се обратио и генерални директор Електропривреде Србије Драгомир Марковић.

– Увећање добробити заједнице кроз сигурно снабдевање свих купаца електричне енергије, уз стално подизање квалитета услуга и унапређење бриге о животној средини, мисија је Електропривреде Србије – рекао је Марковић. Најављујући нове велике инвестиције, он је као најважнији пројекат ЕПС-а означио „постизање високе ефикасности која ће му омогућити конкурентску позицију на европском тржишту“. Генерални директор ЕПС-а је указао и на значај подршке државе јавним предузећима.

Радослав Михајловић

Влада Ђурић

Светозар Ковачевић

Три вредне донације

Електропривреда Србије је као друштвено одговорна компанија, поводом јубилеја 116 година од почетка рада термоелектране на Дорћолу, доделила три вредне донације. По три и по милиона динара добиће Храм Светог Саве, за завршетак изградње, болница „Свети Сава“ за унапређење здравствених услуга и Спортска гимназија у Београду за побољшање услова за образовање.

Добитници признања са Драгомиром Марковићем и др Ацом Марковићем

– Социјална одговорност једне компаније не може бити највећи ослонац социјалне политике државе. ЕПС-у је потребна подршка државе, пре свега кроз реално вредновање основног производа. То ће омогућити финансијско оздрављење највредније српске компаније, реализацију интензивног развојног концепта са свим позитивним ефектима по посрнулу српску привреду и смањити нерационалну потрошњу ове племените енергије – рекао је Марковић.

У име Владе Србије и Министарства рударства и енергетике, свечаном обележавању Дана ЕПС-а присуствовао је и министар енергетике Петар Шкундрић. У свом обраћању, министар је честитао празник запосленима и захвалио добитницима признања „за све оно што су урадили и својим знањем доприносили увећању вредности једног оваквог система, националног блага као што је Електропривреда Србије“. Интерпретирајући речи Николе Тесле, Шкундрић је рекао: „Ништа није променило квалитет живота као примена електричне енергије. Ништа није толико оплеменило и хуманизовало живот као примена струје као најчистије и најпожељније енергије. Систем Електропривреде Србије заснива се на знању, високопрофесионалном раду, на честитом односу радника према својим обавезама, што су посебно

исказали за време гасне кризе где смо показали колико је добро професионално и стручно утемељен електроенергетски систем Србије и колико он заиста представља национално благо.

Моје опредељење, а мислим да је то опредељење и владе и председника Републике Србије јесте да је ово благо потребно заштитити и сачувати га у већинском власништву државе, јер ће омогућити даљи друштвени и технолошки напредак земље – рекао је министар Петар Шкундрић.

Енергетика – генератор развоја

У име добитника признања, присутнима се обратио ректор Универзитета у Београду проф. др Бранко Ковачевић.

– Мислим да енергетика, као што је и до сада била, треба да буде генератор развоја нашег друштва, заједно са комуникацијама, са пољопривредом, културом. Универзитет је спреман да изврши свој део задатка. Ми смо увек били извозно оријентисано предузеће, увек смо свој производ могли да извеземо у свет и можемо и данас, а то је дипломирани електроинжењер. Ја волим да они оду, али и да остану овде и плаћају порез својој држави. Мислим да ће нам енергетика у томе помоћи, па зато молим политичаре да не упропасте приватизацију Електропривреде. Ако упропастимо ово мало што је остало, ова земља баш неће имати сјајну будућност – закључио је Ковачевић.

К. Миленковић

ГЕНЕРАЛНА СКУПШТИНА RETUNSEE

Тражено уједињење синдиката

Трећа генерална скупштина Регионалне мреже синдиката енергетике југоисточне Европе (RETUNSEE), одржана 19. септембра у Београду, упутила је апел међународним синдикатима да се уједине и заједнички боре за заштиту интереса и права запослених. У усвојеној декларацији, Скупштина је изразила став да се не сме дозволити да се последице светске економске кризе свале на плећа запослених и пензионера, па је у том смислу утврдила и стратегију деловања према Социјалном форуму и Министарском савету Енергетске заједнице југоисточне Европе. Са овог скупа позивани су сви синдикати јавних предузећа у југоисточној Европи да приступе стварању велике регионалне синдикалне мреже, која ће бити од интереса за све запослене и на добробит свих грађана. Влади Републике Србије упућено је писмо–упозорење, у коме је изражена пуна подршка синдикатима ЕПС-а и НИС-а у њиховом настојању да се, у интересу запослених и свих грађана Србије, очувају енергетски ресурси и јавна предузећа.

А. Ц.

Струје довољно, паре недостају

По први пут независни ревизор усвојио извештај ЈП ЕПС без резерви

На почетку ове јесени производња електричне енергије је и даље већа, а потрошња мања од билансом предвиђене, речено је 20. септембра, на седници Управног одбора ЈП ЕПС којом је председавао др Аца Марковић. Према подацима које је саопштио мр Драган Влаисављевић, директор Дирекције ЕПС-а за трговину електричном енергијом, за првих осам месеци ове године, бруто конзум је, не рачунајући Космет, био за 1,7 одсто мањи од лањског, но како је производња надмашила прошлогодишњу за 3,6 одсто отворио се простор и за већу продају на тржишту, па је од јануара до краја августа купцима испоручено укупно преко 1,28 милијарде kWh струје.

Овакав резултат омогућио је веома добар рад свих постројења, видљив и по томе што је производња термоелектрана на угаљ у осмомесечном периоду у односу на биланс повећана за 0,7, проточних хидроцентрала за 1,8, а акумулационих централа за чак 43 процената. Истовремено је продукција угља у колубарском басену била на лањском нивоу док је она у Костолцу за 11 процената надмашила производњу предвиђену билансом.

Слични трендови настављени су и у септембру, додао је Влаисављевић, наводећи да се очекује да у овом месецу бруто конзум такође буде испод би-

ланса за 3,6 одсто, а производња за 4,3 одсто већа, с тим што је, како је рекао, у септембру почела да се штеди вода у акумулацијама, па је као резултат тога производња у акумулационим хидроелектранама смањена за 42,4 одсто, а производња у оним проточним, што је већ последица суше, за 2,8 процената. А како се лепо време очекује и у првој половини октобра, са снабдевањем потрошача електричном енергијом не би ни наредних дана требало да буде никаквих потешкоћа.

Тим пре што су и ремонти углавном обављени према плану. Како је, међутим, на седници Управног одбора рекао Зоран Манасијевић, помоћник генералног директора за технички систем, колико год да су ремонти успешно обављени, њихова финансијска страна није била баш увек сасвим усклађена, што указује на повремени недостатак новца за плаћање неопходних радова и намеће стална размишљања на тему редуковања ремонтних планова и за наредну годину.

Управни одбор је, затим, размотрио и извештај независног ревизора („Deloitte“, Београд) о ревизији финансијских извештаја ЈП ЕПС, као и консолидованих финансијских извештаја зависних друштава за 2008. годину. Сузана Јоксимовић, директор Дирекције ЕПС-а за економско финансијске посло-

ве, оценила је при том као посебно обрадујуће то што је независни ревизор по први пут о извештају ЈП ЕПС, као о истинитом и објективном, дао позитивно мишљење без икаквих резерви. На консолидовани извештај ревизор је имао одређених примедби, али, како је речено, углавном због мањих техничких пропуста који нису утицали на тачност самог извештаја.

Управни одбор је на овој седници донео и Одлуку о трансферним ценама које служе за обрачун трансакција између матичног предузећа и зависних друштава, а упознат је и са активностима Друштва за комбиновану производњу термоелектричне и топлотне енергије „Енергија Нови Сад“ а.д. које интензивно ради на припреми међународног тендера за привлачење и избор стратешког партнера за модернизацију и проширење ТЕ-ТО Нови Сад. Тендер би, иначе, требало да буде објављен негде око Нове године.

Управни одбор је такође информисани о мерама које је руководство ЕПС-а предузело на утврђивању чињеничног стања о наводној злоупотреби службеног положаја руководства Привредног друштва „Рударски басен Колубара“ д.о.о, као и о мерама које се предузимају у циљу заштите државне имовине и одговорног пословања. Драгомир Марковић, генерални директор ЈП ЕПС,

је с тим у вези рекао да је образован стручни тим чији је задатак да изврши анализу пословних односа у промету робе и услуга и у извођењу радова у РБ „Колубара“ и да ће, чим та анализа буде довршена, са њеним налазима бити упознат и Управни одбор. Марковић је, међутим, додао да ће овај стручни тим анализирати и пословања у осталим привредним друштвима, па ће се под лупом ускоро наћи и ТЕНТ и Костолац, а онда и - сви остали.

Седници Управног одбора присуствовао је и др Никола Рајаковић, државни секретар у Министарству рударства и енергетике.

Са седнице Управног одбора ЈП ЕПС
фото: Р. Прелић

Р. Г.

Струја из комуналног отпада

Поред енергане-електране биће изграђене и трафо-станице, далеководи и мини-хидроелектрана. – На Златибору ће се градити научноистраживачки центар ЕПС-а

Свечано потписивање три меморандума о сарадњи ЈП Електропривреда Србије, града Ужица, општине Чајетина и Парка природе Мокра Гора, које је обављено 15. и 16. септембра, представља, како је том приликом рекао Јован Марковић, градоначелник Ужица, нову визију развоја овог краја и нов начин обезбеђења енергије за град Ужице. Меморандумима је, наиме, предвиђена изградња енергане-електране, која би производила електричну енергију спаљивањем комуналног отпада у Дубоком код Ужица, као и градња трафо-станица, далеководи и једне мини-хидроелектране. На Златибору би се сем тога градио и научноистраживачки

центра ЕПС-а. Реч је о улагању, које прелази суму од 15 милиона евра у наредне две године.

– Дужни смо да визију претворимо у реалност, односно да од комуналног отпада добијамо чисту енергију. Енергана-електрана у Дубоком је нешто што ће бити ново не само у Ужицу и Србији, већ и у региону – рекао је приликом потписивања меморандума Петар Шкундрић, министар рударства и енергетике у Влади Србије. – То није класично спаљивање отпада, већ се пиролитичким разлагањем високе молекулске органске супстанце добија синтетички гас, који се исказује као најбољи енергент. Тај гас не загађује животну средину и као такав високо

се котира у добијању чисте енергије. Потписивањем овог меморандума започињемо један нови пројекат, иза кога ћемо стати и дајем вам гаранцију да ћемо га на време завршити.

Нова димензија сарадње

Ова енергана-електрана требало би да има три модула и у почетној фази да има снагу од три мегавата. Та фаза би требало да буде завршена до 2. августа 2010. године, а у каснијој фази би имала и девет мегавата.

Драгомир Марковић, генерални директор ЕПС-а, овом приликом рекао је да је свима позната друштвено одговорна улога ЕПС-а, која је садржана у

Емир Кустирица: Племенита идеја на овом простору добила је пажњу државе

Петар Шкундрић: Енергана-електрана у Дубоком ће бити нешто ново

Драгомир Марковић: Сарадња националне компаније са локалном заједницом

основној мисији компаније, а то је поуздано и сигурно снабдевање свих купаца електричном енергијом у Србији. Међутим, та улога потписивањем ова три меморандума добија нову димензију, а то је сарадња националне компаније са локалном заједницом, преко реализације атрактивних пројеката, пре свега на унапређењу дистрибутивне инфраструктуре.

– То се односи и на изградњу постројења за коришћење такозване обновљиве енергије и уверен сам да ће се лако наћи коинвеститори. Убеђен сам да ће студија оправданости и идејни пројекти потврдити ова уверења. Такође верујем да ће анализа оправданости изградње наставног и научноистраживачког центра Електропривреде Србије на Златибору показати пуни смисао, посебно у сарадњи с Министарством рударства и енергетике и Министарством науке, које ове програме покреће – рекао је Марковић.

Слободан Михајловић, директор Електросрбије Краљево, рекао је да ће

се новом трафо-станциом Ужице 110/35 киловолти, осигурати квалитетно напајање овог града електричном енергијом и да ће њена изградња бити окончана до краја 2010. године. Такође, како је навео Михајловић, и енергана-електрана на комунални отпад, са додатна три мегавата, утицаће на побољшање електроенергетске ситуације у Ужицу. Њеним радом добиће се јевтина енергија, а корист ће бити вишеструка.

– Идеја о изградњи научноистраживачког центра Електропривреде Србије на Златибору свакако је добра, са задовољством говорим о томе и желим да честитам представницима општине Чајетина што су подржали ову иницијативу – рекао је приликом потписивања меморандума са општином Чајетина др Аца Марковић, председник Управног одбора ЕПС-а. – Изградња оваквих центара је заиста неопходна јер се у времену у коме сада живимо све више смањује граница удвостручавања знања, тако да нико више не завршава факултет и стиче стручност за

цео живот. Сви морају стално да уче и да усавршавају своја знања. Делатност овог центра ће да буде снажна полука за рад електропривреде и других система и допринеће томе да се наши људи оспособе за вођење одређених делова електропривреде.

Кустурица: Захвалност држави

Приликом потписивања меморандума са Парком природе Мокра Гора, Драгомир Марковић је рекао да су прва два пројекта 35-киловолтни далековод Кремна–Мокра Гора и ТС 35/10 киловолти, рутински, док се трећи пројекат – изградња мале ХЕ Кршање–Бели Рзав – односи на обновљиве изворе енергије. Занимљиво је да је Институт „Јарослав Черни“ прихватио да пројектну документацију ради бесплатно.

У својству директора Парка природе Мокра Гора овај меморандум је потписао Емир Кустурица, који је поред осталог рекао:

„Ова племенита идеја на овом простору добила је пажњу државе, која нам је дала новац да завршимо инфраструктуру. Ове године имаћемо нових 17 километара и водовода и канализације, а сада решавамо и питање снабдевања електричном енергијом. Један овакав концепт веома би се тешко одржао на Западу ако иза њега не стоји корпоративни капитализам, односно тамо не постоји могућност да једна добра намера и добра идеја добију толику пажњу државе, колико је ми добијамо. Зато сам више него захвалан пријатељима који су нам омогућили да је спроведемо у живот. Животна средина као образац понашања у Мокрој Гори сада добија своју државну димензију као никада раније. Јер, ако овде буде и хидроелектрана која ће мање-више да покрива капацитете које имамо, ми ћемо моћи паметно да управљамо овим подручјем, односно да не пуштамо прогресу да се спонтано развија и да нас омета. Ја овај дан доживљавам и као једну посебну пажњу, коју држава ставља у свој фокус и даје нам наду да та добра намера није само нека пуста идеја на папиру, него велика идеја која може да се примени на простору Мокре Горе“, рекао је Кустурица.

Потписивању ових меморандума присуствовали су, уз високе представнике Електропривреде Србије, и представници града Ужице и општине Чајетина као и друге јавне личности.

Д. Обрадовић

Нова пракса под сенком старе

Привредна друштва ЕПС-а за дистрибуцију све успешније савладавају обавезу да нови прикључак предају по систему „кључ у руке“, али има и несналажења са захтевима купаца и папирологијом

Примена Методологије за обрачун трошкова прикључка на преносну и дистрибутивну мрежу, коју је Агенција за енергетику усвојила пре две и по године и допунила почетком ове, усвојивши и нови ценовник који је ступио на снагу 1. марта, била је тема састанка представника Дирекције

Озбиљан посао за дистрибуције: са састанка на Иришком венцу

за дистрибуцију електричне енергије ЕПС-а и Агенције за енергетику (АЕРС) са ресорним кадровима у привредним друштвима ЕПС-а за дистрибуцију. У раду овог скупа, који је одржан на Иришком венцу првог дана октобра, учествовао је и др Аца Марковић, председник Управног одбора ЕПС-а.

Одговорност јавног сектора

Председавајући Ненад Мраковић, директор Сектора за дистрибуцију електричне енергије и управљање дистрибутивним системом у Дирекцији ЕПС-а за дистрибуцију, објаснио је да је овај састанак организован с циљем да се сагледају разлози зашто одобравање и изградња прикључака, типских и индивидуалних, на ЕД мрежу није истог интензитета у свим привредним друштвима, као и да се отклоне евентуалне нејасноће у примени Методологије. Он је подсетио да је пре два месеца на сличном скупу констатовано да је „Електровојводина“ једина доследно примењивала овај акт АЕРС-а, а да су остали то чинили само делимично. Рекао је да подаци АЕРС-а од 1. марта до краја септембра о издатим решењима и изграђеним прикључцима сада показују да се стање поправља, али и да има још разлога да се овом послу приступи и одговорније и организованије.

Ако је потребно, истакао је Мраковић, привредна друштва добиће до-

датну стручну помоћ Дирекције ЕПС за дистрибуцију и АЕРС-а. Тим пре што је ово врло значајан посао у дистрибутивној делатности ЕПС-а, како са аспекта остваривања законске обавезе, тако и у погледу обезбеђења прихода од нових прикључака.

Председник Управног одбора ЕПС-а др Аца Марковић оценио је да је примена Методологије озбиљан посао и да му све дистрибуције морају као таквом и приступати.

– То јесте нова пракса и нова обавеза за дистрибуција. Од те обавезе не може се одустати, нити се она може одлагати. Зато, ако је примена Методологије циљ, а јесте, онда се мора направити одговарајућа организација рада која ће омогућити реализацију тога циља. С обзиром на то да није реч само о законској обавези, већ и о приходима, када говоримо о новим прикључцима, морамо имати у виду да по том основу ЕПС годишње приходује око 15 милиона евра. Да би се сагледало која је реална вредност ових средстава у нашим условима, довољно је подсетити се да је за ову годину планирано око 33 милиона евра укупних инвестиција у дистрибутивни сектор ЕПС-а – рекао је др Марковић и нагласио да примена Методологије има додатно значење у погледу одговорности јавног сектора према грађанима Србије, који од јавног предузећа очекују да добију квалитетну и правовремену услугу, по цени која је

јавно и у складу са одобреним ценовником утврђена. У том погледу, он се zaloжио да се у континуитету прати податак колико дана грађанин чека на решење из дистрибуције.

Према подацима које су на овом скупу саопштили представници АЕРС-а, од почетка марта до краја септембра ове године

привредним друштвима ЕПС-а за дистрибуцију поднето је око 15.600 захтева за прикључак на ЕД мрежу. Дистрибуције су у овом периоду издале близу 10.000, или 63,51 одсто решења. За ових седам месеци изграђен је 5.351 прикључак или око 54 одсто од броја издатих решења.

Више жалби грађана

Аца Вучковић из АЕРС-а нагласио је да је видљиво да се пракса поправља, али и даље је „Електровојводина“ једина у ЕПС-у која доследно примењује Методологију за сва издата решења о прикључку, а да остали, неко мање, неко више, и даље раде по старом. Представници привредних друштава су навели да су разлози томе, између осталог, и то што често нема услова да се управни поступак, какво је и издавање решења за прикључак, доследно спроведе, а да сметњу представља и Закон о јавним набавкама, који онемогућује да се по истом позиву ангажује више извођача, а један, најповољнији, нема ресурсе да испуни захтеве тендера. Ипак, у „Електровојводини, „Електродистрибуцији Београд“ и „Електросрбији“ и ове тешкоће се све успешније превазилазе, извођачи радова углавном су изабрани, а помак је направљен и у ПД „Центар“. Једино је „Југоисток“ тек на првом кораку. Последница тога је да је ово ПД од марта

издало само девет одсто решења по важећој Методологији.

Драгана Јосимовић из АЕРС-а скренула је, међутим, пажњу да је ове године број жалби грађана већи него прошле и да је најчешћи разлог за жалбе вишемесечно чекање на решење дистрибуције. Агенцији за енергетику упућене су за седам месеци 133 жалбе и представке, од којих је 56 било са подручја „Електросрбије“, по 26 ЕДБ-а и „Југоистока“, 22 су се односиле на решења „Електровојводине“ и само три на крагујевачки „Центар“. Јосимовићева је истакла да сва ПД треба да се организују тако да решења издају у законском року од 30 дана и да до краја испоштују процедуру управног поступка, који обухвата и саслушање странке и сачињавање записника о томе. Ову сугестију део дистрибутера је са зебњом прокоментаришао, јер је реч о томе да у сваком ПД на овом послу, поред инжењера, треба да буду ангажовани и правници, који могу да воде управни поступак.

Будући да су представници ПД навели да по важећем ценовнику трошкова за набавку материјала дистрибуције не могу да покрију своје трошкове, Дијана Унковић из АЕРС-а рекла је да у Агенцију не стижу извештаји ПД о приходима од нових прикључака, који би били основа да се ревидира важећи ценовник.

Из укупног разговора на овом сасланку остале су посебно упечатљиве оцене да је „најтеже променити сопствени приступ задатку“, затим да се у већини ПД и даље прихвата, а не би требало, оно што грађанин сам изгради ради прикључка на мрежу, као и да има још много тзв. приватних извођача радова на тржишту, који би да ствари врате на старо и, уместо дистрибуција, граде прикључак на ЕД мрежу. Док дистрибуције нису прихватиле ову своју обавезу, а закон регулисао да се само са печатом дистрибуције на изведеним радовима одобрава прикључење на мрежу, ови извођачи су диктирали високе цене и држали ово тржиште. Зато им је и даље од интереса да дистрибуције успоравају, макар и тако што ће будућег купца електричне енергије наговорити да, пре него што се обрати дистрибуцији за прикључак, постави стуб или положи кабл и тако дистрибуцију доведе пред свршен чин. У „Електровојводини“, каже Душан Мутић, то су превазишли тако што су одмах пресекли било какво признавање претходних радова. У осталим ПД такав став нису до краја применили.

А. Цвијановић

БЛОК ТЕНТ Б-2 ПОНОВО НА МРЕЖИ

Активиран нов систем отпепељивања

Трајно решење за развејавање пепела са депонија

У току пробни рад од 30 дана

Блок ТЕНТ Б 2 је 7. октобра после капиталног ремонта, који је трајао 99 дана, поново прикључен на електроенергетску мрежу. Са његовим уласком на мрежу, први пут је, истовремено, активиран нови систем прикупљања, транспорта и одлагања пепела и шљаке којим би требало да се трајно реши развејавање пепела са овдашњих депонија. Поступак прикључења система је успешно обављен тако да је отпочела и фаза пробног рада која ће трајати 30 дана. Тим поводом Драган Поповић, директор корпоративних послова ПД ТЕНТ, изјавио је да је то наставак осавремењавања технолошког процеса, а да би постао прихватљивији са аспекта заштите животне средине. У 2010. години и блок Б 1 биће везан за нови систем отпепељивања и тек после тога биће решени еколошки проблеми који настају.

Зоран Стојановић, директор ТЕНТ Б, истакао је да је део запослених у Одржавању ТЕНТ Б, заједно са људима из извођачких фирми, био активно

укључен у имплементацију новог система отпепељивања. Критичан момент био је, кретање блока Б 2 у рад и праћење начина на који нови систем прихвата пепео. Било је, наиме, неопходно да се промене и стандардне процедуре за кретање блока из ремонта како нови систем прикупљања, транспорта и депоновања пепела и шљаке ни би био превише оптерећен у самом почетку. Блок Б 2 тренутно ради са нешто нижом снагом због ограничења продукције пепела.

Предраг Васић, вођа пројекта система за отпепељивање на ТЕНТ Б, истакао је да су неке функције новог система испробане и пре почетка рада блока, али да је право испитивање почело тек са његовим стартом. Успешно је завршена проба на делу система од електрофилтера до силоса и сада, по речима Васића, предстоји лакши део посла, а то је провера транспорта пепела и шљаке од силоса до депоније пепела.

Р. Р.

Струја за београдски симбол

Напајање торња обезбеђено изградњом сталне ТС, која ће заменити МБТС

Акцију обнове Авалског торња, срушеног током НАТО бомбардовања 29. априла 1999. године, покренули су Удружење новинара Србије и РТС, уз подршку Владе Србије. Акцију су, убрзо, подржали и бројни колективи, организације и појединци. Почетком 2005. године РТС је упознао руководство ПД „Електродистрибуције Београд“ са започетим активностима на рашчишћавању остатака ТВ торња на Авали, како би се створили услови за почетак изградње таквог новог стуба. Тада је инвеститор затражио и да се за обављање грађевинских радова обезбеди напајање електричном енергијом, а да се из старог торња, који је био предвиђен за потпуно рушење и уклањање са локације, измести постојећа трафо-станица која је у функцији ТВ предајника Авала. Истовремено, предложено је да комплетан посао измештања трафо-станице буде допринос односно донација „ЕДБ“-а обнови торња.

„Електродистрибуција Београд“ је за потребе РТС-а извела радове на измештању ТС 10/0,4 kV „Авала – ТВ торањ“ и изградила мобилну бетонску трафо-станицу (МБТС) 10/0,4 kV, 2 X 1000 kVA. После завршетка грађевинског дела радова, у самом подножју торња изграђена је стална трафо-станица, а до тада коришћена МБТС ће бити угашена. Са друге стране, РТС се обавезао да за потребе „ЕДБ“-а на Авалском торњу обезбеди одгова-

Изградња Авалског торња у завршној фази

рајући простор за смештај телекомуникационе опреме.

– „Електродистрибуција Београд“ је у једном периоду имала опрему која је служила за пренос говора и података смештену на старом торњу – наводи Ненад Антић, руководилац Сектора за телекомуникације и мреже. – Онда се, због обједињавања неких телекомуникационих решења, али и вишеструког повећања закупа, средином деведесетих одустало од те локације. Зато

је опрема премештена у Хотел „Авала“, али је опет због високе закупнине опрема са те локације привремено пресељена на „Теленовров“ објекат, у близини споменика.

А како каже Миленко Вучај, руководилац Сектора планске енергетике, према закљученом Уговору са РТС-ом, телекомуникациона опрема ће, после више година, опет бити смештена на Авалском торњу. Договорено је да ће се закуп смештајног простора, укупне површине од шест квадратних метара, плаћати по тржишној цени. У почетку, закуп ће се подмиривати из средстава већ уложених у изградњу МБТС-а, а она износе нешто више од шест милиона динара. РТС је, такође, у обавези да „ЕДБ“-у обезбеди и одговарајуће место за постављање антенских стубова на висини већој од 100 метара, и то за најмање два стуба.

Очекивања су да ће се, по смештају опреме на локацију Авалског торња, потпуније реализовати „Моторо-

лин“ систем даљинског управљања. Са те тачке управљаће се са близу 35 објеката, а у плану је и да се направи веза диспечерског центра и електроенергетских објеката у приградском подручју (Добановци, Угриновци, Обреновац, Мислођин, Смедеревски пут и сл.). Како ће сигнал стизати до готово сваке тачке на конзуму „ЕДБ“-а, многи проблеми у комуникацији и преносу података биће превазиђени.

М. Стојанић

Обука „енергетских менаџера“

Од експерата из компаније ТЕРСО очекује се да предложи мере за повећање ефикасности и конзервацију енергије у Србији

Министарство рударства и енергетике је у сарадњи са јапанском Агенцијом са међународну сарадњу JICA (Japan International Cooperation Agency) отпочело реализацију пројекта „Студија за успостављање и увођење енергетског менаџмента у Србији“ која ће трајати наредних 18 месеци. Основни задатак пројекта је да се изврши евидентирање података о ефикасности садашње потрошње енергије у Србији и да се предложи техничке, регулаторне, институционалне и организацијске мере за повећање ефикасности.

Јапан и Србија: 127 година сарадње

Ове године се навршава 127 година од успостављања билатералних и дипломатских односа Јапана и Србије.

Током 1882. године преписком између Милана I Обреновића и јапанског цара Меиџија Јапан је званично признао Србију као независну државу чиме су формално успостављени односи између две земље и започета званична дипломатска кореспонденција.

Економска сарадња са Јапаном у протеклих десетак година одвијала се углавном на бази робне размене. Јапан је, међутим, један од најзначајнијих донатора у нашој земљи упућујући бесповратну помоћ медицинским, образовним и културним институцијама.

JICA је делегирала експертски тим из електропривредне компаније ТЕРСО (Tokyo Electric Power Company) као носиоца ове техничко-организационе помоћи. Сличне пројекте ТЕРСО је већ спровео у Пољској, Турској и Саудијској Арабији. Користећи јапанска и међународна искуства од експерата из ТЕРСО компаније се очекује да предложи мере за повећање ефикасности и конзервацију енергије и обучи „енергетске менаџере“ који би били неопходни код свих већих енергетских потрошача.

У Јапану свака компанија има разрађен систем прогнозе, извештавања

Експертски тим из електропривредне компаније ТЕРСО

и пријављивања потрошње енергије и мера које спроводе сваке године. Уобичајени задатак „енергетских менаџера“ је да на годишњем нивоу обезбеди смањење потрошње за један одсто.

Служба за стратешко планирање из Дирекције за стратегију и инвестиције је у два наврата била домаћин и организатор сусрета са ТЕРСО делегацијом који су одржани у ЕПС-у. На првом састанку у августу 2009. међусобно су

представљене обе компаније, а на састанку у септембру 2009. су размењена специфична искуства из Србије и Јапана о потрошњи електричне енергије, тарифним системима и слично.

Студија на којој ће се радити до фебруара 2011. године требало би да укаже на неопходне мере и моделе примене тих мера које би допринеле уштеди енергије. У Србији, наиме, постоји велики потенцијал за повећање ефикасности употребе енергије, рационализације потрошње и опште уштеде енергетских ресурса. Између осталог ниска енергетска ефикасност наше индустрије је један од узрока њене међународне неконкурентности. И у документу „Стратегија развоја енергетике Републике Србије до 2015. године“ енергетска ефикасност и уштеда енергије „виђене“ су као најјефтинија производња.

ЕПС је делегирао тим стручњака који ће наставити размену искустава са јапанским експертима ради успешне реализације овог пројекта.

М.М. - Љ.М.

Фото: Д. Николић

Највећа јапанска електропривреда

ТЕРСО је једна од неколико јапанских електропривредних компанија која је са 63 GW инсталисане снаге и око 300.000 GWh произведене електричне енергије годишње рангирана међу првих пет компанија за производњу електричне енергије у свету. Компанија ТЕРСО има 190 производних јединица и снабдева 44 милиона становника. Производи електричну енергију из хидро (око 14 одсто), термо (око 58 одсто) и нуклеарних (око 28 одсто) капацитета са 38 200 запослених. Занимљива је чињеница да је вршно оптерећење је преко 60 GW у летњим месецима, а збирни годишњи губици у преносној и дистрибутивној мрежи су мањи од пет одсто.

Ништа без визије

Ако се у ЕПС-у од неког очекује да постане најбољи сервис купаца, онда се то очекује од «Електровојводине». – Реструктурисање треба да води ка стварању профитних центара, који ће располагати делом свога профита

Томислав Папић, директор Привредног друштва ЕПС-а за дистрибуцију електричне енергије «Електровојводина» каже да се нада да ће му бити пружена шанса да на овом месту остане у наредне четири године, како би могао да оствари пословне циљеве које сматра алфом и омегом свог менаџерског програма. При томе, «наду» објашњава сопственим искуством с варљивошћу позиције у датим околностима и нарочито у променљивим односима снага, јер је већ «одлазио» и «враћао се». Све остало темељи на својој стручности и истинском познавању дистрибутивне делатности и војвођанских прилика. Први и основни циљ му је да од «Електровојводине» направи најбољи услужни сервис купаца, за шта је, како тврди, потребно најмање три-четири године упорног и мукотрпног рада. Каже да то подразумева да се обезбеди сигурност уредног и квалитетног снабдевања купаца електричном енергијом, ради чега је неопходно да се изграде недостајући дистрибутивни објекти и мрежа, и истовремено да се смање губици енергије, увећа наплата и повећају енергетска и пословна ефикасност.

Нема привилегија

- У енергетици ни о чему не може да се одлучује преко ноћи. И годину дана је кратак рок. Сви планови морају да имају најмање средњорочни предзнак. Важно је да увек постоји визија, па и предрачун, какве ће ефекте одређени потези, планови или улагања имати за три, пет или десет година. Ми смо у «Електровојводини» имали срећу да смо имали визионаре, који су знали да мисле и делају унапред. Захваљујући томе, Војводина има најразвијенији ЕД систем у Србији, високо развијену и примењену информациону технологију у управљању овим

Томислав Папић

системом и у највећем делу елиминисану трансформацију напона са 110 на 35 киловолти. У ЕВ је директна трансформација са 110 на 20 киловолти примењена много пре него што је у свету кренула кампања за штедњу енергије и пре него што су многи други схватили да је свака непотребна трансформација напона само непотребан извор губитака енергије – наводи Папић и истиче да «ако се у ЕПС-у од неког очекује да буде најбољи услужни сервис купаца, онда се то очекује од «Електровојводине».

Био је то тренутак за провокативно новинарско питање: с обзиром на најбољу развијеност, на највећи проценат наплате потрошње и најмање губитке киловат-сати међу дистрибутивним привредним друштвима ЕПС-а, да ли «Електровојводина» има привилегије у ЕПС-у на основу свега тога?

- Привилегије немамо – одговорио је Папић – нити сматрам да треба да их имамо. Поготово што свих пет ПД послује у оквиру јединственог ЈП ЕПС-а, где једнаки услови и исти критеријуми треба да важе за све. Пословно

Као такси служба

- Привредно друштво «Електровојводина» може да буде много бољи услужни сервис купаца него што јесте. Не може грађанин да чека на решење о одобрењу прикључка, на пример, месец или два. Има тога још доста да се уради. Веома брзо урадићемо правила, којима ћемо дефинисати поступке и конкретизовати одговорност. Знаће се и ко није урадио и зашто није урадио. У ходу ћемо отклањати узроке. Или, када је реч о штедњи. Одлучио сам да за потребе запослених у Управи предузећа постојећи возни парк организујем као такси службу. Исувише се много троши и времена и средстава зато што један руководилац ангажује возило и возача на више сати док он седи на неком састанку или обавља неки посао на терену. Возач ће бити ту да га повезе на одредиште и поново оде по њега када заврши посао, а не да седи у ауту и чека га. Тврдим да ћемо таквом организацијом смањити трошкове за 30 одсто – каже Папић.

У «Електровојдини» највећи је број трансформација напона са 110 на 20 kV: ТС Рума

устројство ЕПС-а у садашњој организацији компаније јесте тако постављено, али не послујемо сви исто, немамо једнаке резултате рада, и то је оно из чега се мора наћи излаз. Уверен сам да је једини пут из оваквог стања стварање профитних центара, који ће самостално располагати делом свог профита.

Папић је објаснио да би дистрибутивна предузећа, као профитни центри, и даље имала обавезу да учествују у намиривању обавеза према држави и према ЕПС-у, али би имала и могућност да без чекања «одлуке одозго» решавају своје проблеме, тамо где

они настају и где се најбоље види шта треба градити и у шта улагати. Следствено оваквом свом ставу, он је, како истиче, у «Електровојдини» већ кренуо с праксом да су за стање у деловима овог привредног друштва најодговорнији директори огранака, то јест електродистрибуција, они који најбоље знају шта се догађа на терену у њиховој средини.

Учвршћивати темеље

На питање да ли у припремама за реструктурисање ЕПС-а назире такву организацију рада, директор «Електровојдине» је рекао:

- Узеи са реструктурисањем ЕПС-а не знам све детаље, али на основу онога што сам чуо на презентацији тог програма могу да кажем да сам стекао утисак да се кренуло од крова, а кућа се не гради од крова. Најпре се постављају и учвршћују темељи. Рећи ћете – имамо темеље. Имамо их, али су нам прилично климави, из разних разлога. Дајте онда да их учврстимо, а не да стварамо стратешке пословне јединице, као централизовану машинерију управљања, којој би сутра било потребно да листа атлас да би лоцирала проблем на терену. А питање је како

би одлучивала, на пример, о куповини трансформатора за потребе напајања фабрике за коју не зна ни да постоји.

- Да се разумемо – истиче Папић – нисам ја против реструктурисања. Истина, чини ми се да нам их је за ово неколико година већ превише. Нажалост, до сада су углавном била таква да асоцирају на онај виц о Лали. Знате, седи Лала под дрветом пред кућом кад се заустави аутомобил. Изађе човек и пита: «Молим вас, да ли ту живе Петровићи?» Лала одговори: «Живе, ал` се не презиваду тако.» Е, то је то. И пре неколико деценија управљали смо ми електроенергетским системом, али се нисмо звали операторима система. Дакле, нисам за формално реструктурисање, нити за пресликавање туђих шема, макар и да су најбоље у свету, ако не могу да се приме на наше тло. Ваљда се памет и огледа у томе да се изабере оно што најбоље може да успе, а не оно чији би резултат био неизврстан.

- Према томе – наставио је Папић – реструктурисање треба да отвори пут за јачање јединственог ЕПС-а и сваког његовог дела посебно. Овде желим да додам да је врло охрабрујуће то што се људи од знања и искуства све чешће јавно изјашњавају против приватизације ЕПС-а. Приватизовати ЕПС

Анализа губитака

- Верујем да неке ствари можемо и сами да решимо и да не тражимо помоћ експерата. Уосталом, ЕПС има кадрове с таквим искуством да нема тих експерата који боље од њих знају прилике у ЕПС-у и шта треба чинити. Рецимо, ЕПС је прошлу годину завршио са губитком. Нико, међутим, није озбиљно изанализирао које је привредно друштво колико допринело том губитку, колико ко има губитака и да ли и како они могу да буду мањи. Да је организација рада утемељена на профиту, и те како би свако од нас анализирао своје губитке и тражио начина да послује барем позитивно, а да не говорим о томе какве би се анализе радиле на нивоу ЈП ЕПС – истиче Папић.

било би заиста сулудо. У условима каквим јесмо, када нема средстава за изградњу нових електрана и за много штошта друго, решење је докапитализација, добро процењена и осмишљена. Јер, сигурност економског система Србије може се чувати само ако држава остане већински власник ЕПС-а. Продајом ЕПС-а урушио би се носећи стуб укупне наше привреде.

Нећемо да издвајамо „Електровојвину“ из ЕПС-а

Овде смо директора Папића вратили на раније достављена новинарска питања за овај разговор, која је он, када смо се срели, прокоментисао реченицом: «Ако не одговорим директно, сви који ме знају рећи ће: „Ух, што се цензурисао!“ Ако кажем, вероватно ће ми неки замерити да много причам.» Ипак је одлучио да директно одговори, јер му „самоцензура никако не лежи“.

На питање дали «Електровојводина» у реструктурисању више тежи јачању своје самосталности као привредног субјекта или, пак, своје позиције зависног привредног друштва, рекао је да је то питање наметнуто из других сфера, а не електроенергетских.

- Нико у «Електровојвини» не види «Електровојвину» изван ЕПС-а. Нити мислимо да би «Електровојводина» била оволико успешно предузеће да није у саставу јединствене, вертикално организоване компаније ЈП ЕПС. Према томе, да још једном поновим: «Електровојводина» свој опстанак и будућност види у оквиру ЈП ЕПС-а и залаже се за профитно јак ЕПС и исто тако јак сваки његов део. То би требало да је очигледно свима. Нажалост, није. Из разних кухиња разливају се разне запршке, па се тако у «Електровојвини» види и оно чега нема. Виде други, не ми. Морам да кажем да ми таква гледања веома сметају. И не знам зашто то икоме треба. Штавише, понекад одустанем да изнесем неки предлог само зато што ми се чини да ће га околина протумачити као тежњу за самосталношћу и издвајањем «Електровојводине». У договарању о реструктурисању, међутим, и те како ћу се залагати да не само «Електровојводина», него и сва остала ПД ЕПС-а за дистрибуцију постану профитни центри. Једино као такви моћи ћемо и да опстанемо у тржишној утакмици која нам предстоји – истакао је Папић.

Анка Цвијановић

ЕД НОВИ ПАЗАР: ГУБИЦИ КОЈИ БРИНУ

Санџачки синдроми

У првом полугођу у ЕД Нови Пазар губици су достигли 36,5 одсто, док у зимском периоду премашују и 40 процената. – Високи губици и у дистрибуцијама у Рашкој и Сјеници. – Измештање мерних места као решење

Чести кварови на дотрајалој нисконапонској мрежи

У првом полугођу ове године настављен је раст губитака електричне енергије који у последње четири године, нажалост, представља велики проблем у Електродистрибуцији Нови Пазар. Њихов шестомесечни просек износио је, наиме, чак 36,5 одсто, с тим што зима тек наилази, а зна се да тада обавезно долази до додатног повећања губитака. У зависности од периода, лето – зима, овде се губици крећу у распону од 25 до 42 одсто, што значи да се они практично удвостручују у зимском периоду.

Губици су, међутим, постали готово нека врста „санџачког синдрома“, јер су они превелики и на ширем овдашњем подручју: после ЕД Нови Пазар, која је погон краљевачког огранка у ПД „Електросрбија“, губици су највећи у дистрибуцијама у Рашкој и Сјеници.

Објективни и субјективни разлози

Смањивање губитака за ову дистрибуцију представља приоритетан задатак – истиче за „kWh“ Звонимир Милановић, директор Погона ЕД Нови Пазар. – Значајно је, при томе, да се они стално повећавају од 2005. године, када су се просечно кретали између 24 и 25 одсто, мада су достигали и 27 одсто. У периоду

2005/2006. година последњи пут се успело у томе да се не само заустави њихов раст, него и да се губици донекле смање, што је постигнуто захваљујући, пре свега, појачаној контроли купаца електричне енергије уз помоћ већег броја монтерских екипа на терену. Али, од момента када се због стављања приоритета у раду на наплату потраживања (крајем 2006. и почетком 2007. године) прекида са таквим ангажовањем људи, губици се повећавају, најпре на 29, па на 33 и сада на 36 одсто.

Губици су последица многих ствари, од економске кризе и ниског стандарда становништва, до велике незапослености и честих крађа електричне енергије, али се разлози за њих могу разврстати у две основне категорије – објективне и субјективне – каже Милановић. Када је реч о овом првом, ту је пресудно стање техничких губитака, а све формуле по којима се они прерачунавају указују на то да износе између 15 и 16 одсто. Милановић се, међутим, са таквом проценом не слаже. По њему, овај проценат мора бити већи, првенствено због дуге и разгранате мреже и великог броја трансформатора у односу на мали број купаца, а и због врло неповољног дијаграма оптерећења електроенергетских објеката који је последица неразвијене

привреде и мале потрошње струје (осим у вечерњим часовима) у односу на инсталисану снагу трансформатора и константне губитке у гвожђу трансформатора. На техничке губитке, осим тога, битно утиче и дугачка и дотрајала нисконапонска мрежа малог пресека проводника, као и врло присутан проблем урастања дрвећа. Проблеми са стањем дистрибутивне мреже су, међутим, још већи када се у напајање електричном енергијом укључује и подручје ЕД Косовска Митровица.

Три трафо-станице за пет купаца!

Хајран Хоџић, руководилац Пословнице ЕД Тутин, објашњава да на техничке губитке који су карактеристични само за то подручје знатно утичу губици у главном напојном 110 kV далеководу, који ради под напоном 35 kV, због чега често долази до пада напона и до седам одсто. Тако купци на овом конзумном подручју добијају напон снижен и за 30 одсто, што утиче додатно на раст губитака, па анализе показују да су технички губици на подручју ЕД Тутин већи и од 20 одсто.

Према речима Милановића, електроенергетски капацитети, очигледно, нису у стању да прате ни интензивну стамбену изградњу у Новом Пазару, због

За неовлашћену потрошњу – 39 кривичних пријава

У периоду до краја августа у ЕД Нови Пазар за случајеве неовлашћене потрошње поднето је 39 кривичних пријава. За то време није поднета ниједна прекршајна пријава. Што се тиче стања правних предмета (парничних, кривичних и прекршајних), од поднетих 16 предлога за извршење против „вирманаца“ (у вредности преко 30 милиона динара) наплаћено је више од 9,9 милиона динара. А од 53 предлога против купаца из категорије „домаћинство“ (у вредности преко 3,3 милиона динара) наплаћено је 33.950 динара.

које је тренутно велики број насеља са недовољним бројем ТС. Има, наравно, и другачијих случајева који утичу на раст губитака. На подручју планине Рогозна, рецимо, три трафо-станице струјом снабдевају само пет купаца!

Конзумно подручје ЕД Нови Пазар се, иначе, простире на површини од 742 квадратна километра (само за општинску Нови Пазар), а ЕД Тутин на 741 квадратном километру. Битно је, при томе, да је у новопазарском делу доминантно градско подручје (јер само у граду живи око 120.000 људи), док је у тутинском делу супротан случај (у граду има тек између две и три хиљаде купаца, док их је од седам до десет хиљада на селу). Карактеристика овог подручја је и да му припада знатан део Пештерске висоравни где су већ од новембра температуре веома ниске, тако да је зими, због снега и тешких услова, ту често немогуће и одржавање постројења, а камоли отклањање кварова. И овде је, међутим, упркос великој разуђености

подручја испоштована препорука да до потрошача електричне енергије и у најудаљенијим крајевима стигну бар сијалице, па је и то, ето, довело до великих техничких губитака. Поготово зато што ни села овде углавном нису исељена (јер се у ове крајеве и млади враћају!), због чега су и потребе да се таква домаћинства снабдевају енергијом – све већа.

Имајући све то у виду, Милановић тврди да су технички губици овде већи од поменутих 15 одсто, односно да највероватније досежу и до 20 процената.

Крађе и застарела бројила

– Друга врста губитака су они нетехнички, односно комерцијални губици, у којима највећи проценат представљају крађа и неовлашћено присвајање електричне енергије – истиче Милановић. – Струја се краде на разне начине, а поготово у домаћинствима до чијих бројила наше екипе имају отежан прилаз. Велики је и број небаждарених и застарелих бројила, па су тако, на пример, још у употреби и „четвороцифрени уређаји“, стари и по тридесет–четрдесет година!

У ЕД Нови Пазар је због свега тога сачињен елаборат о томе како да се смање губици електричне енергије. У последње три године (у 56 трафо-станица 10/0,4 kV) обављено је мерење протока електричне енергије, што је омогућило даљинско читавање потрошње. Урађено је и шифрирање купаца по трафо-рејонима, па су баш захваљујући мерењу протока електричне енергије овде успели да открију највеће губитке у трафо-рејонима. Кренуло се и са измештањем мерних места по трафо-рејонима, али је због недостатка пара за куповину ормана, са бројилима који се измештају из дворишта и постављају на стубове, урађен само мањи део овог посла. За набавку тих ормана чије је измештање и постављање из многобројних разлога тешко, очекује се стога помоћ не само од „Електросрбије“ него и од ЕПС-а. Јер, „све што се у то уложи – и средства и рад – одмах се враћа, а битно је да се тиме најефикасније протерују губици“ – каже Милановић.

Миодраг Филиповић

У измештеним мерним местима немогућа је крађа електричне енергије

ЕПС помаже врхунски спорт

Подржано опредељење да се системски обезбеђују услови за врхунске спортисте и спортове, нарочито у припремама за Олимпијске игре

Прослављени олимпијци у разговору с челницима ЕПС-а

Владе Дивац и Ћорђе Вишички, председник и генерални секретар Националног олимпијског комитета Србије и прослављени олимпијци посетили су средином прошлог месеца ЈП ЕПС. У разговору са Ацом Марковићем и Драгомиром Марковићем, председником Управног одбора и генералним директором компаније, они су исказали намеру Олимпијског комитета Србије да организовано и системски помогне припрему врхунских спортиста Србије за наредну Олимпијаду, у Лондону 2012. године. Истакли су да Србија не треба да оставља своје најбоље спортисте да се сами сналазе за финансијска средства како би се припремали за олимпијска такмичења. Тим пре што за већину врхунских спортова нема услова за

припреме у Србији, већ само у иностранству. „Спортисти“, рекли су, „треба да брину једино о својим спортским резултатима, а о свему осталом овога пута бринуће Национални олимпијски комитет.“ У том смислу обратили су се за помоћ и Електропривреди Србије, као једној од највећих националних компанија.

Аца Марковић и Драгомир Марковић рекли су да ЕПС већ традиционално помаже националне спортске савезе у кошарци, ватерполу, рукомету и одбојци, а већ две године ЕПС прати и нашег најбољег пливача Милорада Чавића. Челници ЈП ЕПС-а подржали су опредељење да се услови за врхунске спортисте и спортове системски обезбеђују и начелно изразили спремност да ЈП ЕПС од ове до 2012. године

помогне припреме за Олимпијаду. О томе ће коначну одлуку донети Управни одбор ЈП ЕПС-а.

Разговарало се и о потреби да се у Србији више пажње посвети и масовном спорту, у који су, без одговарајућих вредносних критеријума, „загорачила“ тржишна понашања и менаџерски манири. Са осмишљеним вођењем спортских активности допринело би се, како је речено, здравом развоју деце и омладине и стварала брана злу какво је дрога. Из масовног спорта регрутовале би се и будуће успешне генерације врхунских спортиста, које би наставиле заставу Србије да уздижу на великим такмичењима као што су Олимпијске игре.

А. Ц.

Стабилно упркос суши

Стање акумулација је још сасвим добро, на депонијама је више угља него што је билансирано за почетак октобра, па је, упркос томе што се суша наставља и што су дотоци на рекама знатно умањени, електроенергетска ситуација у Србији стабилна и повољна. Из електрана ЕПС-а обезбеђује се довољно електричне енергије за подмиривање потреба тарифних купаца и испуњавање свих уговорених обавеза. Дневни конзум у Србији, без Космета, креће се око 80 милиона киловат-сати, а спољне температуре, које достижу и 29 степени Целзијусових, очито иду напред и енергетичарима и потрошачима.

У Дирекцији ЕПС-а за трговину електричном енергијом наводе да је и септембар протекао у знаку топлијег времена од просечног за тај месец, што је на средњемесечној температури од 20,5 степени одредило просек дневног бруто конзума од 88,7 милиона kWh, рачунајући и подручје Косова и Метохије. Без потрошње на Космету, бруто конзум у Србији, на месечном нивоу, износио је 2,278 милијарди kWh, а то је 3,3 одсто мање од билансиране потрошње за тај месец и 9,7 одсто мање него што је потрошено прошлог септембра. Са тако умањеном потрошњом и одличним радом термосектора, ЕПС је у септембру успео на слободном тржишту да прода 121 милион киловат-сати.

Укупна производња у септембру, са остварених 2,979 милијарди kWh, била је 3,9 одсто већа од билансиране и пола процента већа од остварене у септембру прошле године. Проточне ХЕ дале су систему мање од планираног и мање од прошлогодишњег септембарског учинка, што је и разумљиво у условима суше, али су и акумулационе ХЕ мање коришћене, тако да су произвеле 39 одсто мање него што је планирано за септембар.

Зато су ТЕ на угаљ (без ТЕ „Косово“) биланс премашиле 6,5 одсто, а прошлогодишње остварење у септембру више од 10 одсто. С појачаним радом наставиле су и у октобру, тако да се из ЕПС-ове Дирекције за трговину оцењује да ће електроенергетски биланс до краја овог месеца бити остварен сигурно и без неких већих тешкоћа.

А. Ц.

ТЕ-ТО Нови Сад

Из гаса и струја и топлота

Достављање писма о заинтересованости до 1. децембра 2009. године

У складу са закључком Владе Републике Србије од 19. марта ове године новоосновано Друштво за комбиновану производњу термоелектричне и топлотне енергије „Енергија Нови Сад“ а. д. (ЕНС), чији су оснивачи ЈП ЕПС и град Нови Сад, упутило је јавни позив партнерима за достављање писма о заинтересованости и доказа о испуњавању квалификационих услова за улагање у модернизацију и проширење ТЕ-ТО Нови Сад.

У тексту овог јавног позива наводи се да је ЕНС основан ради обезбеђења услова за обављање делатности производње електричне и топлотне енергије, како би се обезбедило економски и еколошки одрживо енергетско снабдевање у широј зони Новог Сада. Овај инвестициони пројекат, како је наведено, подразумева изградњу савременог блока за комбиновану производњу топлотне и електричне енергије у гасно-парном циклусу, са инсталисаном снагом за производњу електричне енергије од 400 до 500 мегавата, уз топлотну снагу постројења у улози базног топлотног извора од најмање 300 мегавата – за грејање више од 80.000 домаћинстава и пословних корисника у Новом Саду.

У поступку докапитализације при-

редног друштва ЕНС, ЈП ЕПС и град Нови Сад ће уложити земљиште са комплетном постојећом инфраструктуром и постројењима, а од изабраног стратешког партнера се очекује да докапитализацијом стекне већинско учешће у ЕНС-у, као и да, поред неопходног финансијског и оперативног капацитета, располаже искуством у подизању и управљању сличним постројењима.

Писма о заинтересованости за учешће у тендерском поступку треба да се доставе препорученом пошиљком у запечаћеној коверти, најкасније до 1. децембра 2009. године, до 17 часова по локалном времену.

У јавном позиву се даље напомиње да писмо о заинтересованости треба да садржи основне информације о учеснику, назив, адресу и друге уобичајене податке. Очекује се да ће квалификациони поступак бити окончан у последњем кварталу 2009. године. Они који испуњавају квалификационе услове биће позвани да учествују у тендерском поступку и да поднесу понуду.

Јавни позив је објављен у средствима информисања, налази се на сајту ЈП ЕПС, а биће објављен и у Фајненшел тајмсу.

Д. О.

Реалан дуг за трули капитал

Претварање великих потраживања за струју или гас у акције посрнутих предузећа, осим ситних социјално-политичких поена, неће имати већег привредног значаја, процењују стручњаци

У последњих неколико месеци држава притиснута све већим привредним тешкоћама повлачи по многим оценама ретроградне потезе који више подсећају на време реалног социјализма, него прокламоване тржишне привреде. Поучена, ваљда, оним што западне државе раде са својим „занемоглим“ предузећима, али у сасвим другом привредном амбијенту и пратећој економској инфраструктури, и наша држава отпоче са праксом да поједина предузећа (Српска фабрика стакла – Параћин, РТБ „Бор“ – Бор, „Азотара“ и „Петрохемија“ – Панчево...) „чупа“ из готово неизбежног стечаја тиме што им огромне дугове за испоручену енергију или сировине претвара у некакве акције или капитал.

Лепо замишљено, али пара за обртни капитал нема

Намера државе, наоко, има смисла. Да презадуженим предузећима олакша терет старих дугова и да им омогући покретање производње. Да им се пружи нова шанса и да уз опоравак производње отпочну и са сервисирањем старих дугова. А да једног дана када се сасвим опораве, држава, односно њена јавна предузећа попут „Србијагаса“ или ЕПС-а, своје акције прода на берзи и извуче своје паре.

Да ли се реалан дуг претвара у дугорочно, сасвим неизвесно, потраживање од одавно мртвих капитала у тим предузећима, питали смо неколицину наших угледних економиста?

За професора Давора Савина све је то лепо и добро замишљено, али нечег нема – пара за обртни капитал. С чиме онда да та једна предузећа покрену руиниране машине и процес производње? Новца ни раније нису имала, па су зидала дугове и губитке. На банке ни у једној варијанти не могу да рачунају, због рђаве кредитне историје, а држава се и сама копрца у дубоком буџетском дефициту.

Давор Савин

се онда смањује у вредности тог отписа. Само предузеће том операцијом не добија нови капитал, односно обртна средства, већ му се само формално, рачуноводствено, отписује оно чега ионако нема. Једино што добија јесте чистији биланс. То може да има позитивну димензију једино у случају када предузеће затражи кредит од банке. Продужавање рока отплате дуга је готово исто што и отпис, јер се одлаже на неодређено будуће време, али додатних обртних средстава – нема“, упозорава др Савин и без устежања каже да држава има много преча посла – да уреди економски амбијент – него што помаже појединачна предузећа, од којих су нека и у приватном власништву, на рачун својих јавних предузећа.

„Потржишњење“ државе, уместо подржављења привреде“

Др Јуриј Бајец, професор Економског факултета у Београду и саветник председника владе Мирка Цветковића, каже да је и Влада Србије попут других земаља у овој кризној години применила низ нестандартних и ванредних мера како би ублажила негативне последице светске економске кризе. У уверењу да већ у наредној години може доћи до постепеног опоравка привреде, влада на различите начине, укључујући и привремено преузимање власничке контроле, по-

„Заборавила се чињеница да се дуг никада не може претворити у капитал, осим ако држава или неко други, који предузима власничку акцију, нема покриће у сопственој активи или буџету, који

кушава да одржи у животу један број великих предузећа, јер процењује да у посткризном периоду могу самостално да наставе да производе, извозе и одрже продуктивна радна места.

Показало се, међутим, да су такве активности, у суштини селективне и усмерене на сасвим конкретне случајеве, постале прави „окидач“ за све чешће и гласније захте-

Јуриј Бајец

ве за масовним подржављењем приватизованих предузећа. Резон запослених у привреди своди се отприлике на следеће: где је држава газда – зиме нема. Посао је сигуран, отпуштања нема, плата је гарантована, а ако буде губитака ту је буџет, субвенције, кредити које ће неко други да отплаћује.

„Можемо се са појединим предлозима и решењима слагати или не, али за мене је неспорна главна порука: треба урадити више са мање улагања. У крајњем – пара. То упућује на стратешки правац деловања државе да у свим областима јавног сектора, као што су нови модели финансирања и рационализације здравства, просвете и других сектора, рационалној употреби капиталних улагања, да има селективан приступ субвенцијама, ефикасније користи државну имовину, боље наплаћује доприносе, смањује сиву економију... Држава такође мора да поједностави све могуће инвестиционе процедуре и регулативу, да обезбеди брже реаговање правосуђа у заштити својине и уговора, дакле да чини све оно чиме се повећава продуктивност и квалитет њених јавних функција.

Зато нам је потребно, ма колико то рогобатно звучало, потржишњење

државе, уместо подржављења привреде“, каже др Бајец.

Изузетак, а не правило

Небојша Катић, финансијски консултант из Лондона, упозорава да капиталистичка држава, бар у теорији, никада не интервенише како би спасла власнике или радна места у приватном предузећу. Предузећа пропадају, али на њихово место долазе нова и виталнија. Модерна држава је снажно развила своје социјалне функције, али оне се не исцрпљују преузимањем предузећа, већ креирањем социјалне мреже која брине о незапосленима, покушавајући истовремено и да их оспособи за послове за којима постоји тражња.

Држава има финансијске обавезе искључиво према предузећима чији је власник. С друге стране, она има обавезу и према економској стабилности система, па ће увек бити приватних предузећа чија се пропаст не може дозволити. То се најчешће односи на произвођаче стратешке робе и услуга или, ређе, на предузећа која за себе везују велики број коопераната и чија би пропаст имала тежак ланчани ефекат.

Небојша Катић

Агресивна државна интервенција каква је данас на сцени одступа од опсане праксе и толерише се само због дубине кризе. Реч је о изузетку, а не о правилу. И у том изузетку има правила, па државе најчешће преузимају власништво над финансијским институцијама (у целости или делимично), али то не чине у индустријском сектору.

Србија је специјалан случај, каже

Катић, и додаје да њеном економијом одавно влада некреативна деструкција. Предузећа пропадају, али нова не долазе на њихово место. Радници који су изгубили посао, поготово старији, тешко ће га поново наћи. Србија има социјалне програме, али су они преслаби и отуда је схватљив захтев и притисак да држава помогне. Ово није само социјалистички атавизам, већ и егзистенцијални вапај људи који су на ивици опстанка, без икакве наде и перспективе.

А управо је тај вишегодишњи процес индустријског пропадања сада ескалирао. Влада је суочена са ефективно банкротираним предузећима и таласом штрајкова, па покушава да национализацијом ублажи проблеме. То не мора нужно бити рђав корак и држава није лош власник по дефиницији. У свету постоји велики број одличних државних предузећа.

Проблем је што српска држава своју власничку функцију не врши одговорно, допуштајући да њена предузећа гомилају колосалне губитке и да, уместо привредним, служе социјалним или партијским циљевима. Неспособност државе да управља оним што већ има или да реализује инвестиције за које су одобрена средства, сасвим су довољан разлог за скепсу јавности према предузетничким иницијативама владе.

„Због тога држава мора јасно показати да њене мере имају чврсто и логично економско утемељење, да су одлуке донете на бази професионалне анализе, да су спремни планови, кадрови и средства за оздрављење предузећа које се национализује. У противном, све ће бити само већ виђена демагошка предизборна импровизација“, сматра Катић.

Знаци оправка

Небојша Ћирић, државни секретар у Министарству економије, пак, тврди да су предузећа код којих је извршена

конверзија дугова већ показала прве знаке опоравка. По њему, не стоје критике да је подржављење приватних фирми у ствари бирање већег зла и да је држава као газда много гора од било ког приватника, а да се претварањем дугова у капитал ништа не решава, јер новца на тржишту и даље нема.

Жеља је, по њему, да се кроз конверзију дугова у капитал помогне предузећима да лакше преброде тешке услове пословања изазване ефектима светске економске кризе. Тиме предузеће има бољи биланс, нема више дугова, не гомилају се камате, фирма више није у блокади и самим тим може да конкурише за кредите, учествује на тендерима итд. Важно је истаћи да је све засновано на принципу добровољности и да фирме саме захтевају да се намирење дугова обави конверзијом.

Влада је у априлу ове године донела закључак којим се прихвата информација о потреби спровођења конверзије дуга субјеката приватизације у поступку извршења уговорних обавеза и привредних друштава која послују са већинским државним капиталом. Према том закључку, образована је радна група са задатком да се изјасни о сваком од захтева за спровођење конверзије дуга субјеката приватизације и привредних друштава која послују са већинским државним капиталом.

„Прихватам сваку похвалу, као и добронамерну критику, али још се није десило да било ко од оних који нас критикује предложи неко конкретно решење за решавање овако озбиљних проблема. Јасно је да је најлакше седети са стране и критиковати, јер тако не може да се погрешити. Питање је како пронаћи механизам да се тим радницима и генерално привреди помогне. Истакао бих да сам и ја заговорник тржишне привреде и ово је само привремено решење, односно покушај да се предузеће стави на ноге док криза не прође“, истиче Ћирић.

Није тачно, додаје, да са подржављењем престају све муке радника и да ће „пљуштати“ кредити и субвенције, објашњава Ћирић.

Небојша Ћирић

Лазар Станковић

Пример „Петрохемије“

„Петрохемија“ је добар пример, јер су дугови прошле године били 100 милиона евра, а од кад је прешла у државне руке дуговања су сведена на 35 милиона евра, смањен је фонд плата са 330 на 150 милиона динара, усвојен је и социјални програм којим ће бити решен проблем вишка запослених, а све у циљу покретања производње на профитабилним основама.

Кад за то дође тренутак, држава ће своје власништво продати постојећим власницима или неком трећем на берзи. И то ће бити по тржишним уловима, напомиње Небојша Ћирић

Као пример конверзије дугова у приватним предузећима Ћирић наводи Српску фабрику стакла „Парафин“, која је приватизована 2007, и где је прве године инвестирано седам милиона евра. Предузеће се обратило надлежном министарству, јер једноставно више нису могли да измирују нарастале обавезе према „Србијасу“. Њихова дуговања процењена су на око 2,7 милијарди динара.

Трговина струјом – шанса за ЕПС

Електропривреда Србије тражи већа овлашћења за трговину како би могла да наступи на тржиштима других земаља и тиме да преузме и ризике и користи које ће имати од тога, изјавио др Аца Марковић, председник Управног одбора ЕПС-а

– У Србији су остварени сви услови за функционисање тржишта електричне енергије и ту постоје значајне могућности за трговину овим енергентом, јер имамо и добар геостратешки положај – рекао је др Аца Марковић, председник Управног одбора Електропривреде Србије, на отварању четврте Међународне конференције о питањима дерегулације тржишта електричне енергије у југоисточној Европи DEMSEE 2009, која је од 17. до 19. септембра 2009. одржана у београдском хотелу „Континентал“.

– Србија је донела тарифни систем, методологију за приступ и коришћење преносне и дистрибутивне мреже за тарифне купце, а утврђене су и одговарајуће цене у тој области. Агенција за енергетику даје лиценце произвођачима и трговцима струје, а ту је и комплетна законска регулатива, која одређује услове за функционисање тржишта. Агенција је до сада дала лиценце за око 36 трговаца електричне енергије у Србији, а ЕПС тражи већа овлашћења за трговину, како би могао да наступи на тржиштима других земаља и тиме преузме и ризике и користи које ће имати од тога – рекао је Марковић, додавши да се ЕПС спрема да буде конкурентан онда када се на тржишту Србије појаве и независни произвођачи електричне енергије.

Потребна европска агенција за пренос електричне енергије

Ова конференција је, иначе, покрила широк опсег тема у вези са прометом електричне енергије, а овог пута

посебно је била фокусирана на процесе либерализације, успостављања и функционисања тржишта електричне енергије. У оквиру тога велика пажња посвећена је и изазовима планирања електроенергетских система и управљања њима, укључујући и еколошка ограничења. Имајући у виду карактеристике региона, питања производње електричне енергије из обновљивих извора посебно су била заступљена.

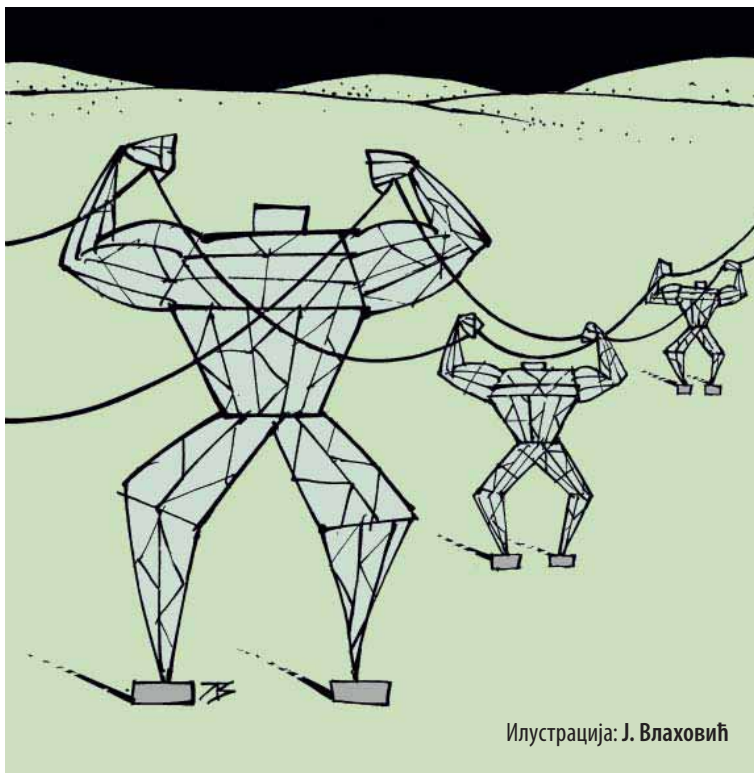
гије за даљи развој и очување околине о којима је говорио и уводничар овог скупа Нинел Чукалевски. Он је, при том, цитирао америчког председника Барака Обаму који је рекао су економија и сигурност САД у неизбежној вези са енергетским изазовима и навео да ће се у енергетске програме упумпати више од 50 милијарди долара, јер то ствара нове послове, стимулише коришћење обновљивих извора енергије и модернизацију електромереже.

На београдском скупу су, иначе, на четири сесије представљена 42 рада из 16 земаља. Наглашено је да је за успостављање дерегулисаног тржишта електричне енергије неопходно и хармонизовање националних закона свих земаља учесника. Истакнута је и потреба за успостављањем европске агенције за пренос електричне енергије, као и модернизацију и развој прекограничне инфраструктуре за пренос струје.

Штете због изосталог поскупљења струје

У паузи конференције Аца Марковић је истакао да струја у Србији неће по-

купети до краја године, иако би било реално да се цена повећа за око 20 одсто. Према његовим речима, ЕПС ће због задржавања цене струје на садашњем нивоу ове године имати губитак од око 10 милијарди динара. Због пада потрошње струје и високе производње у термосектору ЕПС-а, компанија је успела да до краја јула ове године извезе 1,2 милијарде киловат-часова електричне енергије, што је омогућило одређену финансијску релаксацију, рекао је

Илустрација: Ј. Влаховић

Прихватити и спроводити све директиве, установити и прихватити нову регулативу и либерализовати тржиште, процеси су који изискују време, улагања и обучавања људи. У тим процесима су, како је речено, драгоцене размене искустава и међусобно упознавање, па отуда и потреба да се сваке године организују слични скупови. Поготово зато што се све промене у земљама југоисточне Европе догађају упоредо са глобалним изазовима обезбеђења енер-

председник Управног одбора ЕПС-а и додао да ће компанија ове године успети да у потпуности снабде тржиште Србије електричном енергијом из сопствених извора и да су знатне количине овог енергента извезене, за разлику од гаса и нафте, јер Србија мора да увезе око 90 одсто неопходних количина тих енергената.

У делу конференције под називом „Тржишта, планирање и управљање“, којем је поред Оле Гјерде из Норвешке председавао и Драган Влаисављевић, директор Дирекције ЕПС-а за трговину електричном енергијом, представљен је рад „Трговина електричном енергијом у ЈП ЕПС, пракса и будући планови“, чији су аутори Давид Жарковић, водећи инжењер за промет електричне енергије у Дирекцији ЕПС-а за трговину електричном енергијом, и Драган Влаисављевић.

У раду су презентована досадашња искуства и домети у трговини електричном енергијом на унутрашњем и регионалном тржишту, са посебним освртом на текућу годину у којој до сада није било куповине електричне енергије за потребе тарифних купаца, док су на тржишту пласирани билансни вишкови већи од милијарду и триста милиона киловат-сати и остварен приход већи од 55 милиона евра. Представљени су будући планови и исказан став ЈП ЕПС-а о начину трговине електричном енергијом на отвореном тржишту, као и о улози ЕПС-а у формирању берзе електричне енергије у Србији. Указано је на рестриктивност Закона о јавним набавкама и напоменуто да би Електропривреди Србије требало допустити да слободно учествује на тржишту електричне енергије, у циљу задовољења потреба тарифних купаца, остварења профита и повећања ефикасности произвођења и пословања. Само тако велики потенцијал који поседује ЕПС може, како је речено, у региону потпуно доћи до изражаја.

На овом скупу је стога дата и пуна подршка процесу формирања берзе електричне енергије у Србији на којој ће се ЕПС у прво време појавити и као „маркет-мејкер“ дајући јој енергетску ликвидност.

Конференција DEMSEE је, иначе, у претходне три године одржана у Хераклиону у Грчкој, потом у Истанбулу у Турској и у Никозији на Кипру. Следеће ће бити одржана у грчком граду Ситија, од 23. до 24. септембра 2010. године.

Д. Недељковић
Д. Обрадовић

СТВАРАЊЕ БЕРЗЕ ЕЛЕКТРИЧНЕ ЕНЕРГИЈЕ ЗА ЈУГОИСТОЧНУ ЕВРОПУ

Струјна пијаца у српском атару

Берза у нашој земљи могла би да буде нуклеус неке будуће регионалне берзе, јер је Србија изразито транзитна земља и ту без сумње постоје могућности стварања организованог тржишта електричне енергије, тврди Милош Младеновић, помоћник генералног директора ЕМС-а

– Мислим да је сада право време да се сагледа да ли постоји могућност стварања берзе електричне енергије и да ли нам је потребна берза, посматрано шире, са регионалног аспекта. Готово цела западна Европа покривена је ликвидним берзама, а остао је само овај њен југоисточни део, где изузев ОРСОМ-а (румунског) немамо ликвидну берзу. Наша берза могла би да буде нуклеус неке будуће регионалне берзе – рекао је Милош Младеновић, помоћник генералног директора ЕМС-а, на недавно одржаном саветовању Српског националног комитета CIGRE.

Младеновић је ту тезу поткрепио и додатним разлозима. Један од њих је и да у Србији од прошле године постоји 36 лиценцираних учесника на тржишту електричне енергије, од којих је 26 регистровано код ЕМС-а (оператера преноса), мада је само њих 20 било активно на тржишту. ЕПС је, при том, био једини учесник са местима инјектирања у систем и повлачења електричне енергије из система (и давања своје енергије и узимања), док је осталих 19 активно учествовало на тржишту прекограничних капацитета. Укупан обим интерних трансакција електричном енергијом између трговаца у Србији износио је прошле године 2,045 милијарди киловат-часова, укупан обим прекограничних трансакција у смеру улаза достигао је 7,077 милијарди киловат-часова, а у смеру излаза 7,204 милијарде киловат-часова. Од ЕПС-а је ЕМС преузео 35 милијарди киловат-часова за тарифне потрошаче у Србији, а укупан физички транзит електричне енергије преко електроенергетског система Србије износио је 7,9 милијарди киловат-часова...

Из ових података се види да је Србија изразито транзитна земља и ту без сумње постоје могућности стварања

Милош Младеновић

неког организованог тржишта електричне енергије, на коме би се срили понуда и тражња. Успостављање финансијског тржишта, међутим, захтева претходно успостављање једног ликвидног физичког тржишта, са јасним ценовним сигналимa, тако да је много реалније да се у прво време иде на успостављање такозваног „дан унапред тржишта“ (продаја и куповина струје за следећи дан), оцењује Младеновић.

Јасни ценовни сигнали

– Када је реч о физичкој трговини, берза електричне енергије може да има широк дијапазон продуката, који поред „тржишта дан унапред“ могу да обухватају и такозвано „унутар дневно тржиште“, које се не обавља путем затворених аукција, већ путем континуалне трговине. То значи да се на основу неке сада прогнозиране цене закључују уговори са испоруком у неком будућем периоду. Обично је

ту реч о месечним, кварталним или годишњим уговорима. Код „тржишта дан унапред“ се, међутим, свакога сата формира такозвана маргинална цена и маргинални обим трговине и ова тачка пресека представља референтну цену за сваки сат наредног дана – каже Младеновић.

Он даље објашњава да ту постоји и зона успешне трговине где се сливају све трансакције (количине понуђене за продају и куповину) и где се уговори закључују по маргиналној цени, а пресечна количина даје увид о ликвидности берзе, односно даје сигнал инвеститорима да ли је то тржиште ликвидно и да ли у то тржиште треба улагати. Од те ликвидности зависи и са колико ће озбиљности бити третирана постигнута цена, а и то да ли се она заиста може посматрати као референтна цена за једну балансну област, или представља само цену по којој се закључују одређени уговори.

– Код „трговине дан унапред“, дакле, купци и продајци достављају понуде аутоматизованој платформи, при чему је рампа трговине отворена две недеље унапред, до девет часова претходног дана. На самој берзи се обавља обрачун. Ту се сусрећу понуда и тражња, израчунава пресечна цена и пресечни обим трговине и потом обавља финансијско поравнање између купаца, продаваца и берзе. Због сигурности трговине берза се појављује као друга уговорна страна, тако да потенцијални продавац не треба да брине да ли ће му енергија коју испоручује бити плаћена. Берза је одговорна за сигурност трговине.

У дану када се обавља физичка испорука, то се ради између продавца и берзе, а берза даље испоручује ту енергију купцима, односно купци је преузимају из такозване балансне области, у коју је енергију испоручио продавац – појашњава Младеновић.

Постоји ту и низ других детаља, али ваља још истаћи да се понуде примају до девет часова и да се онда обавља прорачун, да би се потом у 11.30 часова номинувале све те трансакције. Следи поравнање, које се обавља преко ангажованих лизинг кућа или банака.

Ради се студија изводљивости

– Сада смо у фази израде студије изводљивости за формирање овакве берзе. Реалан рок за њено формирање у најбољем случају је 12 до 15 месеци. Тај рок би могао да се постигне уз активан приступа свих заинтересованих страна. Такође, потребно је и усвајање концепта стратешког партнера, јер без њега морали бисмо да развијамо софтвер и све друго што је потребно, бар још шест наредних месеци. Берза електричне енергије у Србији не би имала смисла уколико је њен концепт аутичан, односно затворен. Јасно је да и много већа тржишта немају будућност без повезивања са суседним тржиштем и без ширења на регионални ниво, што је сада свакако тренд у Европи. Суштина приче је, дакле, да се у почетку у Србији иде на имплементацију „тржишта дан унапред“, да би се касније учесницима из околних земаља дозволило да тргују на берзи у Србији.

У Румунији већ постоји једна таква

берза електричне енергије, док у Европи постоји низ модела повезивања тржишта – напоменуо је Младеновић наводећи да су већ на прве вести о могућем успостављању берзе електричне енергије у Србији прошле године овде почели да долазе врло релевантни партнери из Европе, укључујући и ЕРЕХ, који спада у врх ове весте берзанског пословања на Старом континенту.

Одговарајући на питање о власничкој структури берзе, Младеновић је оценио да по нашим садашњим законима начин и организацију рада оператора тржишта електричне енергије прописује Влада Србије, али и да она може да овласти оператора преносног система да организује тржиште и администрира њиме. Према садашњим сагледавањима Министарства рударства и енергетике, АЕРС-а и ЕМС-а, при том, како наводи Младеновић, берза електричне енергије у Србији, чак и са увођењем стратешког партнера, требало би да буде у већинском власништву државе односно Јавног предузећа ЕМС, с тим што је теоретски могуће да, као и у Европи, берзу оснују и неке финансијске институције. Али то, каже Младеновић, нема смисла без увезивања трговине са преносним капацитетима, јер је то много ефикасније.

Важна улога ЕПС-а

Да ли би ЕПС могао да буде маркет-мејкер на тој берзи?

– Улога ЕПС-а у целој овој причи веома је битна. Сада, нажалост, имамо ситуацију да ЕПС, због постојећег Закона о јавним набавкама, може само да продаје електричну енергију на дневном нивоу. За куповину мора да расписује тендер, и то је непремостива препрека, јер размена може да донесе заиста озбиљан профит држави – тврди Младеновић.

– Због будуће ликвидности берзе потребно је врло активно учешће ЕПС-а као маркет-мејкера, који би дао ликвидност берзи, а истовремено из ње извукао и највеће користи. У пракси је покушавано да се са трговцима успостави више маркет-мејкера, али, да би неко сваког дана понудио одређене количине на берзи, потребан је врло профилисан производни портфолио, који ЕПС има. Управо је ЕПС тај који поседује потребну равнотежу између хидропотенцијала и термопотенцијала – закључује Милош Младеновић.

Драган Обрадовић

Цене на европским берзама			
Дан + 1 (евра/MWh)	Базична цена	Највиша цена	Најнижа цена
French Epex	44.89	55.20	34.57
Dutch APX	39.34	47.26	31.43
Belgian Belpex	39.26	47.26	31.26
German Epex/Phelix	43.34	51.43	31.92
Austrian Exaa	44.09	53.49	34.68
Polish Polpx	43.71	-	-
Czech OTE	44.74	51.88	-
Spanish Omel	36.99	-	-
Portuguese Omel	37.15	-	-
Nord Pool	31.25	-	-
Romanian Opcom	42.84	-	-
Italian PUN index	80.05	-	-

Извор: Argus Media

Ветар и гас све популарнији

Напредак у коришћењу обновљивих извора енергије потврђује и чињеница да су електране на ветар у 1990. години у укупно инсталисаним производним капацитетима учествовале са само 0,1 одсто, а у 2006. већ са 6,29 процената. – Све мање учешће угља и нафте. – Србија има повољан однос термо и хидрокапацитета: две трећине према једној трећини

Електропривреда Србије располаже са 61,89 одсто термокапацитета, четири одсто термоелектрана-топлана и 35,85 одсто хидроелектрана-акумулационих, проточних и једне реверзибилне хидроелектране, у односу на њене укупно инсталисане капацитете. Повољан однос термо-хидрокапацитета (2/3 према 1/3), пружа могућност за оптималну хидро-термо координацију рада капацитета, тако да Србија своје потребе за електричном енергијом задовољава највећим делом из сопствених извора. Ради праћења кретања на електроенергетском тржишту, ЕПС анализира индикаторе везане за енергетски сектор региона којем Србија припада и Европе, како би са што бољим поставкама успешно учествовала на том тржишту... Ово је на почетку „Анализе обима и структуре производње електричне енергије земаља у оквиру енергетског тржишта“, навела Јелена Милосављевић, водећи инжењер за регионално тржиште енергије у Дирекцији ЕПС-а за стратегију и инвестиције.

- Значајна улагања у последњих десетак година била су усмерена на одржавање и модернизацију производних капацитета ЕПС-а. Резултат је значајно побољшање њихових производних перформанси. – каже Јелена Милосављевић. - Из године у годину ЕПС је производио све више електричне енергије. Тако је 2002. произвео 29.500 GWh (29,5 милијарди киловат-часова), 2006. године 34.500 GWh, а годину дана касније 38.978 GWh. Структура коришћених капацитета за производњу електричне енергије у том периоду углавном је задржавала сличан однос: две трећине енергије се производило из термо, а трећина из хидрокапацитета. Званични подаци објављени за 2007. годину, на пример, потврђују

да је 74 одсто електричне енергије (28.967 GWh) произведено у термо-капацитетима, а 26 одсто ангажовањем хидроелектрана (10.011 GWh). Јелена Милосављевић је потом анализирала обим производних капацитета Србије и земаља потписница Уговора о енергетској заједници Југоисточне Европе. У ову групу земаља, поред Србије, улазе и Албанија, Босна и Херцеговина, Хрватска, Македонија, Црна Гора и део Србије под јурисдикцијом Унмика. Све ове земље, укључујући још и Бугарску и Румунију, потписнице су Уговора о енергетској заједници Југоисточне Европе (ESCEE), сагласно коме су се, за учествовање на овом тржишту определиле и Аустрија, Грчка, Мађарска, Италија и Словенија, а као посматрачи, Молдавија, Украјина, Турска и Норвешка.

Укупни инсталисани капацитет за производњу електричне енергије земаља потписница Уговора о енергет-

ској заједници је 97 GW, (97.000 MW), док се појединачно за земље креће у границама од 0,9 GW (Црна Гора) до 20 GW (Аустрија).

По електранама Италија једнака целој Енергетској заједници

Италија, с укупно 94,5 GW инсталисаног производног капацитета, сама поседује капацитете који одговарају збиру инсталисаних капацитета свих земаља потписница Уговора о енергетској заједници.

Највеће капацитете за производњу електричне енергије имају Италија, Украјина, Турска и Норвешка - земље посматрачи.

Норвешка има доминантне хидрокапацитете, док код Италије, Украјине и Турске доминирају термокапацитети. Укупно, ове четири земље имају инсталисано 218 GW. Током 2006. године оне су произвеле укупно нето 770 TWh (милијарди киловат-часова) електричне енергије, од чега Италија (301.7 TWh), Турска (168.6 TWh), Украјина (178.1 TWh) и Норвешка (121.1 TWh).

У региону Југоисточне Европе (ESCEE) преовлађују термокапацитети са 56,86 одсто. Највише је инсталисаних термокапацитета у Румунији (11.954 MW), Грчкој (9.682 MW), те Бугарској, Мађарској и Аустрији (по око 6.500 MW). Највише хидрокапацитета (укупно 35,35 одсто) имају Аустрија (11.853 MW) и Румунија (6.289 MW). Нуклеарне производне капацитете имају Бугарска (2.722 MW), Мађарска (1.866 MW), Румунија (707 MW) и Словенија (656 MW) што представља око шест одсто укупног инсталисаног производног капацитета земаља са слике 3). Производна постројења која користе енергију ветра имају Аустрија (969 MW), Грчка (749 MW) и нешто мало Мађарска,

Србија, структура укупног инсталисаног капацитета, 2007. година, извор: ЕПС

Хрватска и Бугарска. Инсталирани производни капацитети за коришћење соларне енергије су евидентирани само у Аустрији (35 MW) и Грчкој (5 MW). (укупна производња свих земаља са слике 3, у 2006. години, износила је 340 милијарди киловат-часова).

Посматрањем структуре инсталираних производних капацитета за тржиште двадесет седам земаља чланица Европске уније, за 2006. годину, као последњу статистички обрађену годину (извор: ЕУРОСТАТ), уочава се да највећи део (57,64 одсто) представљају класични термокапацитети. После њих су ту хидроелектране (18,38 одсто), а затим нуклеарке (17,58 одсто).

Ветроелектране повећавају учешће

Упоредивањем са стањем из 1990. године, битне разлике су очигледно једино у капацитетима који користе енергију ветра. Електране на ветар су са 0,1 одсто из 1990. године достигле 6,29 одсто укупног инсталисаног производног капацитета у 2006. Ова чињеница у пракси доказује реалан напредак у коришћењу обновљивих извора енергије.

Произведена бруто електрична енергија за потребе ЕУ у 2006. години,

по подацима ЕУРОСТАТ-а, износила 3.354 милијарде киловат-часова. Од тога је највећи део енергије (54 одсто), произведен ангажовањем термокапацитета на фосилна горива (угаљ, нафта, природни гас и остале врсте термоенергената), 30 одсто ангажовањем нуклеарних електрана и 16 одсто укупно из обновљивих извора енергије (11 одсто из хидро, а пет одсто коришћењем геотермалне енергије, енергије ветра, дрвне грађе, биомасе или прерадом комуналног отпада).

Од укупно 54 одсто електричне енергије добијене коришћењем фосилних горива, када је реч о угљу (мрки, камени, лигнит) користи се 28 одсто, затим природни гас са 21 одсто, нафта са четири одсто, док остала коришћена фосилна горива учествују са један проценат. Поредџи 1990. годину, по подацима ЕУРОСТАТ-а, производња из угља је опала са 40 одсто на 28 одсто, а слично је и са нафтом, чије је учешће смањено са осам одсто у 1990. години на само четири одсто у 2006. од укупно произведене електричне енергије.

Јелена Милосављевић наводи да енергетске компаније сада настоје да примене производне технологије са којима ће се у што краћем року појави-

ти на тржишту. Пожељни су производни капацитети са кратким роком изградње, са што нижим производним трошковима, високим степеном енергетске ефикасности и са што мањим загађењем животне средине. Производна постројења која користе природни гас као енергент у великој мери задовољавају наведене захтеве, што је један од разлога због чега су све више заступљена, као главна замена за угаљ и нафту.

Међу европским земљама евидентне су велике разлике у многим енергетским показатељима. На пример, Немачка, а одмах за њом и Француска, годишње производе 600 TWh (милијарди киловат-часова), односно 550 TWh. Србија годишње производи мало мање од 40 TWh електричне енергије, што је једна петнаестина немачке производње. У обиму од 50 до 100 TWh произведене електричне енергије годишње су (пореджано по опадајућем редоследу) Холандија (94,8 TWh), Белгија, Финска, Чешка, Швајцарска, Аустрија, Румунија, Грчка (56,2 TWh). По производњи електричне енергије земље по величине сличне Србији (испод 50 TWh) јесу Бугарска, Мађарска, Словачка, Данска, Португал, Ирска...

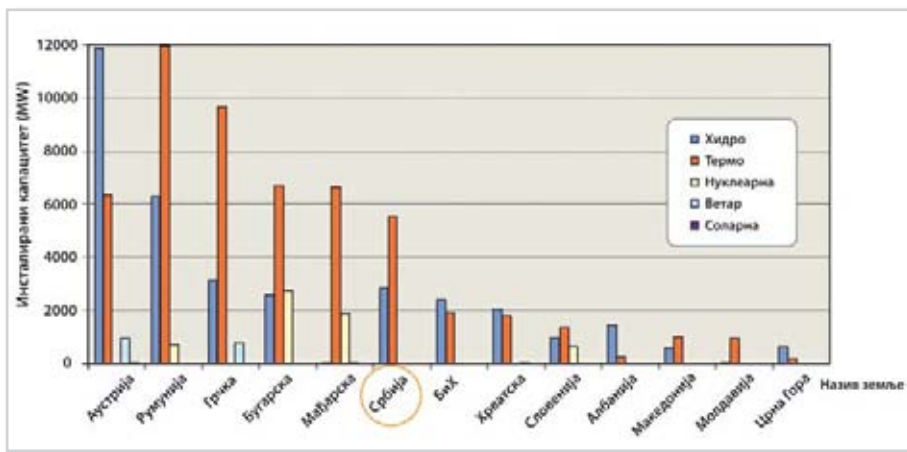
Термокапацитети преовлађујући

У Европи највећи произвођачи електричне енергије из термокапацитета су Немачка (са 350 TWh годишње), Велика Британија (300 TWh) и Италија (250 TWh). Србија (30 TWh) производи дванаести део електричне енергије добијене из немачких термоелектрана. Земље сличног обима производње из термокапацитета су Румунија, Финска, Белгија, Португал, Аустрија, Ирска, Мађарска и Бугарска.

Остале земље европског тржишта електричне енергије имају производњу из термокапацитета мању од 10 TWh годишње. Гледано у опадајућем низу, то су Естонија, Словачка, БиХ, Хрватска, Македонија, Словенија, Кипар, Луксембург, Шведска, Литванија, Малта, Летонија, Црна Гора, Швајцарска и Норвешка.

Србија, са производњом око 10 TWh из хидроелектрана, поредива је по хидропроизводњи са Португалом, Финском, Исландом, Великом Британијом и Грчком.

У периоду од 1990. до 2005. године, за 27 земаља ЕУ производња електричне енергије из хидроелектрана повећала се 11 одсто. Међу тим земљама, највећу хидропроизводњу има Норвешка

Структура производних капацитета земаља потписница Енергетске повеље

Аустрија	Румунија	Грчка	Бугарска	Мађарска	БиХ
59.7	58.4	56.5	41.6	33.3	11.8
Хрватска	Црна Гора	Словенија	Албанија	Македонија	Молдавија
11.4	2.8	14.1	4.9	6.6	1.1

Произведена електрична енергија у 2006. години (TWh), извор: UNDP, EPCG

120 TWh (милијарди киловат-сати), двоструко више Шведске (60 TWh), од друге по производњи хидроенергије.

Енергија добијена из нуклеарних електрана представља 30 одсто укупно произведене електричне енергије на подручју земаља ЕУ. Француска (429 TWh) и Немачка (159 TWh) су земље са убедљиво највећом годишњом производњом нуклеарне енергије. Најмању производњу из нуклеарних електрана имају Холандија, Румунија и Словенија, око четири TWh годишње, што је стоти део од производње нуклеарне енергије Француске.

Бруто производња електричне енергије у ЕУ-27 је у периоду од 1990. до 2005. године повећана за 28 одсто. Повећана је, међутим, и потрошња, као и нето увоз електричне енергије. Укупна енергетска зависност ових земаља је 1997. године износила 45 одсто, да би 2006. порасла на 54 одсто. Ово повећање увозне зависности ЕУ један је од главних разлога за потребу што већег развоја тржишта електричне енергије, али и гаса у Европи.

- Предност ЕПС-а је структура његових производних капацитета, њихових високих перформанси искоришћености, расположивости, географско-стратешки положај Србије у региону... Постојећа постројења за производњу електричне енергије су ревитализована, уз примену расположивих мера за заштиту и очување животне средине, а за планирана нова постројења предвиђене су напредне производне технологије. Изградњом нових планираних производних капацитета, ЈП ЕПС би остварио и вишкове у производњи електричне енергије, па би тиме добио могућност успешног пословања у региону и стицања профита. Уз ојачање преносне мреже, која је у надлежности ЕМС-а, повећале би се и транзитне могућности земље, а кроз заједнички, координисан наступ свих релевантних институција остварила би се успешношћу на регионалном и европском тржишту електричне енергије. Увођењем и праћењем енергетских индикатора ЈП ЕПС настоји да добије што прецизније стање на тржишту електричном енергијом региона и Европе, како би, уз добро вођену енергетску политику и примењену Стратегију развоја, Србија са ЕПС-ом и осталим надлежним институцијама остварила лидерство на тржишту електричне енергије у региону - рекла је на крају Јелена Милосављевић.

Д. Обрадовић

ПРИВОДИ СЕ КРАЈУ ИЗГРАДЊА МАЛЕ ХИДРОЕЛЕКТРАНЕ „СТУДЕНИЦА“

Енергија за светињу

Изграђена удруженим искуством и средствима, хидроелектрана ће годишње производити око 600.000 зелених киловат-сати

Мала хидроелектрана „Студеница“ могла би већ од идућег месеца да почне да производи зелену енергију и постане симбол удружене памети, искуства и финансијских средстава. Њеној изградњи посветило се на десетине институција, организација и појединаца, који су хтели и имали шта да уложе, највише добре воље и пожртвованости да једна од највећих српских светиња реши проблем снабдевања електричном енергијом. Прошле седмице у радионици ХЕ „Ђердап“ кренула је монтажа и испитивање турбине, а када то буде завршено, следи превоз до Студенице, повезивање и тестирање на лицу места, па пуштање електране у рад. Годишње би МХЕ „Студеница“ требало да производи око 600.000 зелених киловат-сати, који ће се пласирати у дистрибутивни систем ЕПС-а, превасходно ради обезбеђења енергије за потребе манастира Студеница.

Хидроелектрана, снаге 95 киловата, гради се на земљишту манастира и на току Студеничке реке, чији је просечан доток 3,6 метара кубних у секунди. Све док се део ове воде не упрегне у покретање ове нове мале турбине, сав њен ток иде до самог „Ђердапа“, где учествује, истина малим процентом, у давању снаге великим ђердапским агрегатима. Та повезаност са дунавским и црноморским сливом одредила је и улогу ПД „Ђердап“ у изградњи МХЕ „Студеница“. Бранислав Игњатовић, Вељко Видаковић и Михаило Сретеновић из овог предузећа припремили су још почетком 2004. године идејни пројекат за обнову давно грађене ХЕ на Студеници, чији су остаци били претпоставка за изградњу ове нове МХЕ.

Драгојло Бажалац, доскорашњи заменик генералног директора ЕПС-а, чије смо присећање на зоре када је, још нејак, са старијим братом пешачио из својих Бажала, у висинама

Драгојло Бажалац

изнад манастира, на причест у Студеницу, недавно слушали баш ту, поред манастирских зидина, испод којих протиче Студеничка река, зна сваки детаљ о изградњи хидроелектране, од идеје до реализације пројекта. Објаснио нам је да је све почело пре готово шест година, када је норвешка влада нудила донације за изградњу малих ХЕ. Тада се дошло на идеју да се обнови ХЕ „Студеница“, која је престала да ради давних шездесетих година. Од идеје до реализације протекло је доста воде Студеничком реком, јер је требало савладати многе нове захтеве и старе тешкоће. Испоставило се, у ствари, да од старе опреме није остало готово ништа, а да нове еколошке норме подразумевају велика улагања, тако да се кренуло изнова.

Пре свега, требало је окупити људе и институције. Из ПД „Ђердап“ задатку се понајвише посветио садашњи директор овог привредног друштва Драган Станковић. Бажалац и Станковић били су и иницијатори и координатори свега што се предузимало. Свој допринос обнови, тачније изградњи нове МХЕ, дала су репуб-

Турбина за МХЕ „Студеница“ у кругу „Ђердапа“

личка министарства инфраструктуре и вера, ЈП ЕПС, ПД „ТЕ-КО Костолац“, па „Лола-Ливница“ у Железнику и „Крушик“ у Ваљеву, ко донацијом финансијских средстава, ко опремом или радовима. Турбину је поклонила руска компанија „Силовије машини“ из Петербурга. Институт „Јарослав Черни“ урадио је пројектну документацију и дао је на поклон. И „Електросрбија“ у Краљеву придружиће се донаторима изградњом прикључка електране на најближу трафо-станицу, а монтажу електроопреме на самој МХЕ ради ПД „Ђердап“. Донацијом је учествовало и јавно предузеће „Србијаводе“, које је уредило корито и обале Студеничке реке. Међу донаторима појединцима је и Мајкл Ђорђевић, познати амерички бизнисмен српског порекла, који је у САД председник Српског друштва „Студеница“.

Бажалац каже да је за све то било потребно много упорности јер су административни путеви исувише сложени. Но, сви су желели да помогну и резултат је ту.

Наводећи да је све грађевинске радове обавило краљевачко предузеће „Западна Морава“, генератор произвео суботички „Север“, а аутоматику урадио Институт „Михаило Пупин“, Бажалац је за лист „kWh“ „насликао“ све што је изграђено на овој МХЕ. Најпре, то је водозахват, направљен тако што је преко речног корита изграђена бе-

тонска брана–устава, дужине 17 и висине око 1,5 метара, на којој је остављен риблић пут. Од водозахвата до машинске зграде има 1.300 метара речног пута, дуж кога је и изграђен укопани цевовод, са пластичним цевима, које је произвела „Пластика“ из Осечине. С десне стране бране изграђен је песколлов, с бетонским делом, од кога цевовод креће и на коме се налазе табласти затварачи и решетке, који треба да онемогуће улазак већих предмета у цевовод. На самом цевоводу уграђена су два муљна испуста и шахт за ваздушни вентил. Висинска разлика између горње

и доње коте цевовода је 14 метара. Цевоводом вода стиже до водне коморе, наомак машинске зграде, одакле металном цеви иде до турбине и даље, иза турбине, другом металном цеви наставља у речни ток. Пречник цевовода је један метар, што значи да му је пропусна моћ кубни метар воде у секунди. Од МХЕ до трафо-станице 10/0,4 киловолти, у кругу манастира, постављен је једнокиловолтни вод, којим ће енергија ићи из електране. Прикључак манастира на овој ТС остаје исти.

На питање да ли ће манастир продавати вишак енергије ЕПС-у, Бажалац је одговорио:

- Не, неће ту бити великог вишка за продају у буквалном смислу речи. Ова МХЕ неће радити „острвски“. Када се искључи далековод, из било ког разлога, и она стаје. Сва енергија коју произведе иде у дистрибутивни систем ЕПС-а, с тим што се количина мери на месту производње, односно на месту где улази у систем. Манастир ће за своје потребе користити електричну енергију коју ће и даље добијати из дистрибутивног система ЕПС-а, и та ће се потрошња мерити као и до сада. Манастиру ће дистрибуција фактурисати задужење за утрошену енергију као и до сада, а манастир ће, на другој страни, произведену електричну енергију фактурисати електродистрибуцији.

Анка Цвијановић

ЗАШТО ЕЛЕКТРОПРИВРЕДА СРБИЈЕ СТАВЉА

Ново

О новопредложеним законским решењима о заштити потрошача у Републици Србији, која би Скупштина требало да усвоји до краја ове године, у јавности се мало говори, упркос репрезентативном представљању нацрта овог акта пре више од месец дана у хотелу „Континентал“ у Београду. Тада је најављено да ће будући закон штитити све потрошаче од разних малверзација трговаца и давалаца услуга, а откривено је и да ће купац моћи купљену робу која му се не свиђа да врати и после шест месеци. Неки су се том приликом сетили да такву погодност наши увелико користе у Немачкој, па до нових одела и обуће долазе тако што се после шест месеци сете да раније купљено има ману. Аутори законског решења објаснили су, међутим, да ће то важити само за робу набављену поузећем, чије би путовање од трговца до купца могло да потраје. Доза скептицизма и потом је, међутим, остала. А ипак се и о томе ћути, бар у медијима. Не јављају се ни трговци, нити потрошачи.

Заштићена мањина

Поводом Нацрта закона о заштити потрошача реаговано је, међутим, из ЈП ЕПС-а, јер, како је наведено, понуђена законска решења могла да би да доведу у питање рад и функционисање привредних друштава за дистрибуцију, а онда и самог ЕПС-а. Реч је о томе да су у делу закона који се односи на услуге од општег интереса, где спада и испорука електричне енергије, творци закона, тачније Министарство трговине и услуга, показали исувише великодушности према неплатишама рачуна, настојећи да их заштите од свих важећих прописа у овој области. При томе, наравно, испустили су из вида општи интерес, а и појединачне интересе великог броја грађана, редовних платиша.

Тако, на пример, како се наводи у допису који је ЈП ЕПС упутио Министарству рударства и енергетике, чијим посредством је званично ЕПС-у прослеђен текст Нацрта закона о заштити потрошача, нико ко не плаћа рачуне за извршену услугу (испоручену електричну енергију) не може да се искључи са мреже уколико се на тај начин угрожава здравље или безбедност потрошача

одело и стари рачуни

Предлаже се законско решење по коме би потрошач могао да се искључи са мреже само ако рачуне на плаћа шест месеци, па и тада се наплата одлаже унедоглед

Наплата све тежа, закони либералнији: из ЕД Краљево

и чланова његовог домаћинства. У ЕПС-у се сматра да овако широко постављена забрана искључења може и у пракси да се врло широко тумачи и доведе до тога да дистрибуција никоме неће смеи да искључи струју, ма колики да су му дугови за струју и макар да су претходно предузете све радње прописане законом. Са мреже потрошач може да се искључи само ако дуже од шест месеци не плаћа рачуне, али и тада једино уколико му се на тај начин не угрожавају здравље или безбедност. Оваквим потрошачима дистрибуција би морала да достави опомену и омогући „разуман рок за уплату, од најмање месец дана“. И тај рок је факултативан, јер уколико потрошач уложи приговор, наплата се одлаже унедоглед. Рецимо, ако потрошач почне уредно да плаћа новопристигле рачуне, наплату оних старих (за претходних шест месеци) дистрибуција може да тражи судским путем, али не сме да га искључи са мреже док год спор траје.

Привредна друштва ЕПС-а за дистрибуцију, која су учествовала у давању примедби на нацрт закона, скренула су, између осталог, пажњу и на то да није јасно како би се у пракси примењивао и тумачио континуитет од шест месеци неплаћања рачуна, јер би потрошач

могао утрошене киловат-сате да плаћа сваког другог, трећег месеца, тако да никада не достигне континуираних шест месеци неплаћања, после којих законодавац дозвољава да се искључи са мреже. Поучени дугим искуством са отежаном наплатом, дистрибутери сматрају да би се овим параграфом широко отворила врата неплаћању и у исто време онемогућило електродистрибуцијама да наплате своја потраживања, што би имало неслагљиве последице на ликвидност предузећа.

Но, хајде мало да се задржимо на праву потрошача појединца. Ако 90 одсто грађана Србије уредно измирује све своје обавезе према држави и јавним предузећима (за услуге од општег интереса), коме иде у корист да оставља могућност да неко те услуге добија уредно, а да не мора уредно да их плаћа? При томе, они који не плаћају не само да угрожавају општи интерес него и све појединце који плаћају. Због слабе наплате рачуна за струју, на пример, трпи већина потрошача, јер дистрибуције, због недостатка средстава, не могу да изграде неопходне објекте и мрежу, што за последицу има прекиде у снабдевању, недовољан напон у мрежи, немогућност нових прикључака, а да не говоримо о софистицираним услугама,

о којима већи део Србије може још дуго само да сања. Према томе, штитећи неплатише, аутори нацрта закона директно угрожавају квалитет услуга који добијају уредне платише рачуна.

Изгубљен „општи интерес“

Ни када је реч о заштити општег интереса ствари нису мање забрињавајуће. Додуше, у овом законском предлогу установљен је нови израз „општи економски интерес“, на који се из ЕПС-а такође реаговало, јер није јасно шта се под тим подразумева и зашто је потребан ако се укупно његово тумачење у суштини своди на већ постојећи „општи интерес“. Дате су примедбе и због увођења статуса „угрожених потрошача“, под којима се подразумевају грађани с посебним социјалним потребама, само се у овом акту друкчије зову. Наведено је, напросто, да је највећи део овде датих решења у вези са услугама од општег интереса већ регулисан другим законима, а што се енергетике тиче готово све је обухваћено Законом о енергетици, одговарајућим уредбама Владе Србије и методологијама, лиценцама и правилима Агенције за енергетику. У свим тим нормативима примењене су директиве Европске уније и Уговор о енергетској заједници југоисточне Европе, уз уважавање датих услова у Србији, тако да законодавац у заштити потрошача може да пође од тих решења. Али урађено је друкчије.

Припремљен је документ у коме су дата решења у супротности са постојећом регулативом, предлаже се увођење праксе која се коси са здравим разумом и при томе подједнако се мало мисли и на општи интерес и на права и заштиту појединца, оног који зна да за добијену робу и услугу мора и да плати. Из обимног текста нацрта закона доминантно су изронили они који ће ново одело добити рекламацијом старог после шест месеци и потрошачи електричне енергије који ће имати шест месеци да размишљају да ли ће утрошену електричну енергију почети да плаћају.

А. Цвијановић

Шта беше циљ

Мало људи зна да су светски моћници за узор реформи у енергетском сектору узели - односе у електропривредама република бивше Југославије!

Скоро три деценије траје процес дубинског преображаја енергетике, од дерегулације и организационих промена до тржишног система и берзи, а још није сигурно ни када ће се окончати ништа ће из свега испасти.

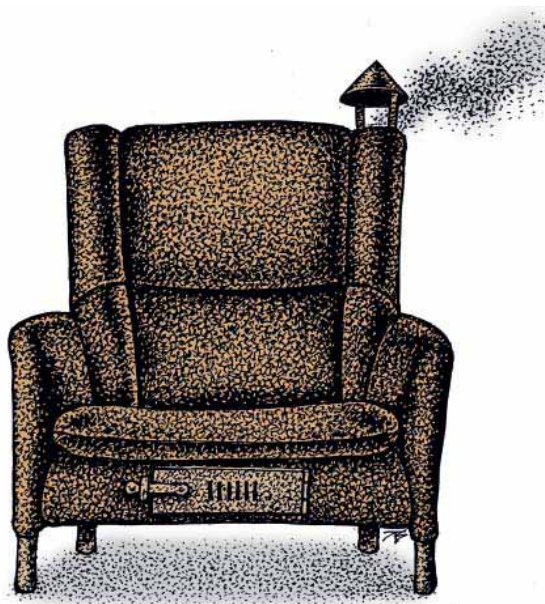
Почело се са идејом да електрична енергија постане роба на тржишту, да се надлежност одлучивања одвоји од политичког утицаја, а делатности раздвоје како би цене кренуле надоле и сви потрошачи добили могућност избора снабдевача. Процес је покренут у свету тржишне привреде, мада се ригорозније спроводи у земљама транзиције, али нигде нису постигнути жељени резултати. Већ у старту је, истина, било озбиљних замерки међу стручњацима од којих су неки и данас убеђени да је електрична енергија специфична роба чији се промет не може обављати на тржишту.

Иако дерегулација подразумева смањење државног и политичког утицаја на енергетску политику, уз помоћ многобројних директива, прописа, али и новог регулаторног тела, дошло је, заправо, до много већег уписа политике и државних органа, у виду стриктног регулисања сваког сегмента енергетских делатности. Уз електропривреду, сличном процесу подвргнут је штавише и гасни, а одскора и нафтни сектор. Рачунало се, на почетку, да су нафта и деривати већ изложени тржишту, конкуренцији и сталном побољшању квалитета производа и услуга, али је крајем прошле године и нафта укључена у реформе. Недавно је у Београду одржан први Нафтни форум на коме ЕУ и Енергетска заједница кренуше у регулисање нафтног сектора.

Цене енергије, при том, нису уопште смањене. Напротив, кренуле су супротним правцем, не само код електричне енергије.

Слично се десило и са раздвајањем делатности и регионализацијом производње и снабдевања. Чинило се да ће упућивање потрошача на локалне снабдеваче вратити електропривреду

и велике системе уопште на почетке електрификације од пре једног века, али се врло брзо почело инсистирати на снажењу преносних мрежа, повећавању и повећању сигурности. Кад су се појавили проблеми са мањковима енергије у појединим земљама у којима је долазило и до редукације потрошње, констатовано је да капитал бежи из електропривреде, да је занемарен развој и градња нових капацитета. Стога су донети дугорочни програми великих улагања и изградње нових погона...

Илустрација: Ј. Влаховић

Занимљиво је, међутим, да су поменути реформама различито приступали у развијеном свету и у оним његовим деловима који су мењали друштвене система или имали развојне проблеме. У већини развијених земаља мало тога се, заправо и променило, јер су, упркос налозима и прописима, велике компаније остале резистентне, задржале су своје организационе структуре и чак јачале и шириле делатности. Земље у транзицији пак нису имале избора. Суочене са бројним, што политичким, што економским проблемима, биле су приморане да поштују и спроводе све што им се наложи, јер је то често био услов за добијање помоћи или кредита, односно за учлањење у међународне организације и асоцијације.

Можда на почетку сви нису разумели намеру реформи у енергетском сектору, али су се већ после неколико година јавила мишљења да се ради о - експерименту. А зна се да се пре примене на човеку сваки експеримент, у медицини, рецимо, испробава на нижим бићима и примитивнијим организмима. Стога се, не само у Србији, све чешће могу чути и мишљења да развијени и јаки, заправо, своје идеје испробавају на - мање развијенима и слабима. При том се често лута, крене се у једном па заокрене у другом правцу... а енергетика у Србији, као и у већини земаља у транзицији, нема избора.

Иако нам у последње време стижу комплименти за активности на законодавном и организационом пољу, наша додатна невоља је и у томе што смо се у све то такорећи последњи укључили. Људи који дуже памте нису задовољни што смо на зачељу овог процеса, ако ништа друго бар у поређењу са суседима, но мало њих зна да су светски моћници за узор узели - односе у електропривредама република бивше Југославије! Као полазна основа за тржишне односе у електропривреди коришћена су, наиме, решења која су међусобно успоставиле тадашње републике електропривреде за које, је узгред говорећи, данас лако рећи како и нису била баш нешто нарочито, јер се та држава распала. Знамо како...

Ипак, струка се осећа повређено и понижено. Ако смо некада били способни да створимо односе за пример и најразвијенијима, ако смо били најближи Европској унији и политички и привредно, како то да смо доспели међу последње? Наш одговор је - за постављајући струку, знање и умеће. Сложимо ли се у томе, нисмо далеко од решења - реafirмације и доминације струке и стручњака.

У међувремену ћемо, као усталом и земље југоисточне Европе, у оквиру Енергетске заједнице наставити да тренирамо тржиште енергије

Драган Недељковић

Јевтиноћа за бригу

Колубарски сирови лигнит најјевтинији је за грејање станова, грејање на лож-уље убедљиво најскупље. – Електрична енергија је и скупа и јевтина, зависно од тога у које доба дана се троши, али тако ће бити само до краја године, а после...

Много шта указује да се и ове грејне сезоне 2009/2010, нажалост, може очекивати озбиљан атак на струју. Стога ће, по свему судећи, и ове грејне сезоне електрична мрежа као и производни капацитети ЕПС-а поново бити на удару. И то не само зато што се по медијима струја већ увелико спомиње као енергент чија ће цена спадаати међу најповољније, ако се користи за грејање ТА пећима, већ и због тога што су неки енергенти тренутно, заиста, осетно скупљи.

Струја, наиме, није поскупљивала од августа прошле године, а неће, према тврдњама многих надлежних, ни до краја ове године. Не треба, при томе, сумњати у то да су грађани ову чињеницу веома добро уочили, што значи и да је већ сада јасно да практично више нема изгледа да се бар на почетку зиме избегне „грејни удар“ на електроенергетски систем. Чак ни уз евентуалне апеле да се то не чини, јер су такви апели у прошлости имали само гротескне ефекте: људи, наиме, сасвим добро знају шта им се више исплати.

Како се, међутим, од Нове године са приличном вероватноћом може очекивати да електрична енергија чак и осетније поскупи, велико је питање колико ће грејање на струју да кошта у 2010. години. Лако је претпоставити да оно неће бити толико повољно као сада...

Последњих дана у дневној штампи чести су написи о томе како и чиме се грејати ове зиме. Једни препоручују овај, други онај начин грејања, а некако онај најчешће струју. Али, заједнички именуатељ свих тих написа јесте повећа произвољност и недостатак правих параметара за прецизније утврђивање исплативости грејања свим енергентима, тако да се објективно може закључити да је овде „одокативност“ – једини аршин.

Стога је „kWh“ покушао да сачини прецизнија поређења, јер на трошкове грејања, заиста, утичу разни фактори који зависе од места куповине енергента, од добављача и његове марже (односно цене), од врсте транспорта, као и од начина коришћења неког енергента,

нарочито када је реч о струји. И сами станови су различитог квалитета и није исто да ли се налазе у засебној кући или су у „ушушканој“ згради.

Чврста горива скупља

Зато је у поређењима које овде изводимо узет просечно изолован стан од 60 квадратних метара, уз званичне процене стручњака колико је ког енергента потребно за исту количину топлоте намењене за загревање таквог стана.

Чврста горива, могло би се рећи, већ годинама имају доста устаљену потрошњу. То се очекује и ове зиме па смо и ми од њих почели.

Угаљ је у односу на прошлу годину поскупео на стовариштима за око 20 одсто, изузев колубарског сировог лигнита који је поскупео за око пет одсто и сада стаје око 3.650 динара по тони. Према стручним проценама, у зимској сезони за грејање наведеног просечно изолованог стана потребно је 7,77 тона сировог лигнита, и то би сада стајало укупно 28.360 динара, или месечно у току шест „грејних месеци“ у просеку 4.727 динара.

Тона сушеног лигнита „вреоци“ сада је за двадесетак одсто скупља на стовариштима него прошле зиме и стаје 7.880 динара за тону. Зима прогута 4,16 тона тог угља за грејање наведеног ста-

на, и то би сада укупно требало да стаје 32.780 динара, односно месечно у просеку 5.463 динара.

Ко би да се огреје мало бољим калоричнијим мрким угљем, рецимо типа „бановићи“, тону ће сада на стовариштима у Београду плаћати и више од 20 одсто скупље него лане, односно, на пример, на стоваришту „Копеоник Огрева“ – 9.740 динара за тону. У грејној сезони за наведени стан од 60 квадратних метара потребно је утрошити 3,93 тоне ове врсте угља, и то сада стаје укупно 38.278 динара или у просеку месечно током зиме 6.370 динара.

Овде је важно нагласити да се цене ових врста угља на стовариштима разликују и да је извесно да су у Војводини оне нешто више, због додатних транспортних трошкова из Колубаре и Костолца. Сем тога се и локални превоз (до стана) негде додаје, а негде не додаје на ове цене. Зато су оне шарене, па није на одмет да се купци мало подробније информисају на стовариштима у градовима Србије.

Грејање дрвима – значајнија ставка

У огрев, који се код нас најчешће користи, свакако спада и дрво. И ту су цене на стовариштима различите, зависно од врсте дрвета, али ове године су, у односу на угаљ, стабилније. Узели

Стандардно интересовање за дрва и угаљ

Уљни радијатори: скуп начин грејања на струју (фото: FoNET)

смо огревно дрво просечног квалитета. За грејање реперног стана у сезони, по стручном прорачуну, потребно је 11,81 кубни метар таквог дрвета, чија се цена сада по градовима креће на нивоу од око 3.500 динара за кубик. Могло би да се каже да је за десетак процената виша него лане. Трошак за целу грејну сезону износи око 41.300 динара или месечно у просеку 6.900 динара. На то се углавном додају и превозни трошкови.

Грејање домаћинства природним гасом постаје све доступније и у Србији, јер све више гаса стиже до домаћинства, нарочито у већим градовима. Његова цена обрачунава се према светској цени нафте, односно берзанској цени деривата који се могу користити за грејање, али са одређеним шестомесечним закашњењем. Сада са ценом гаса, међутим, имамо ситуацију обрнуту од прошлогодишње. Цена нафте у свету је, наима, опадала, док је цена гаса код „Србијагаса“ у односу на прошлогодишњу у ово време – порасла. Такође, та цена се сада не смањује у складу са падом цене нафте на светском тржишту, јер се надокнађују губици који су због прошлогодишњег задржавања цена гаса нагомилани у „Србијагасу“.

Другим речима, уочи овогодишње грејне сезоне гас је педесет одсто скупљи него лане. Постоји ту још један проблем: природни гас зна да буде различитог квалитета и топлотне вредности, али за израчунавање и поређење је узет прописани квалитет. Дакле, наведено домаћинство од 60 квадрата у сезони просечно потроши око 1.387 кубних метара природног гаса. Узели смо цену „Србијагаса“ од 35,42 динара по кубном метру, укупно, са дажбинама. Грејање гасом у сезони, по наведе-

ној цени, стаје 49.128 односно месечно у просеку 8.188 динара.

Грејање лож-уљем слично је претходном начину загревања станова, али када је о цени реч постоји знатна разлика. Ова врста грејања и даље је баук, мада је лож-уље нешто јевтиније него лане. И даље је то убедљиво најскупљи енергент за грејање станова и ретко га ко користи. За загревање стана од 60 квадратних метара током зимске сезоне потребно је 1.311 литара лож-уља, па када се то помножи са 65,67 динара, колико стаје литар, долази се до износа од 86.093 динара за целу сезону,

што месечно, износи око 14.350 динара у просеку. Ово је готово двоструко скупље од грејања гасом.

Неправда „на даљину“

Процењује се да се бар трећина домаћинства у Србији греје из даљинских система и многи ову врсту грејања сматрају најнеправеднијом, јер је увек дотирана из буџета локалних органа управе (општина и градова). А у те буџете се сливају паре и од оних грађана који плаћају најскупље грејање?! Годинама постоји једна веома изражена бесмислица, који се и даље не отклања. Познато је да топлане најчешће користе гас, а у недостатку гаса и осетно скупљи мазут. Гас највећи топлотни ефекат даје када сагорева на месту потрошње и ту готово и да нема никаквих топлотних губитака. У топланама се гасом и мазутом загрева вода и онда се загрејана водена пара транспортује топловоди-ма до домаћинства. Колики су у овом топлотном претварању и преносу топлоте кроз „прозукле“ топловоде губици топлотне енергије – нико не зна! Негде мањи негде огромни, али је редовна појава да је грејање станова из даљинског система понекад и осетно јевтиније од грејања гасом, у домаћинствима, односно његовог сагоревања на самом месту потрошње?!

Клима уређаји – мач са две оштрице

У последње време за загревање станова све се више користе клима уређаји, нарочито они са инвертером, који могу да раде и до минус 15 степени Целзијусових, па и на нижој температури од те. Инвертер на одређени начин загрева компресор и спречава згушњавање уља на већој хладноћи. Реч је о грејању на принципу топлотне пумпе и мада се тај систем у јавности довољно не разјашњава једно је јасно: са снагом од, на пример, 1,4 киловата (код новијих уређаја и нижом), може да се постигне необично добар топлотни ефекат.

По искуствима неких корисника и у хладнијем делу зиме, клима уређај од 12.000 BTU (с уграђеним инвертером) може комотно да загрева најмање 35 квадрата стамбене површине. И то не у непрекидном режиму рада, јер се он отприлике у половини времена коришћења сам искључи, када постигне задату температуру. Тачно је да ти уређаји највише користе скупљу дневну тарифу, али је тачно и то да им је потрошња електричне енергије осетно нижа него код ТА пећи. По искуству корисника, пошто званичних ставова о томе нема, клима уређаји се за грејање станова више исплате од ТА пећи. Зато уопште није нереално очекивати да ће се ови електрични уређаји, са инвертером и без њега, масовније користити нарочито у оном блажем, почетном делу зимског периода, у становима који немају централно грејање, али и у овим другим за догревање, ако даљинско грејање буде слабо.

Међутим, овде треба одговорити и на примедбе неких корисника овог начина грејања или догревања стана, да ти уређаји врло слабо греју, нарочито када је напољу хладније. Извесно је да најјевтинији клима уређаји, који се ко зна како склапају и продају код нас, имају разне фалинке и да то може да буде један од узрока слабог грејања. Али када је реч о квалитетним и скупљим клима уређајима ствари стоје другачије. У упутствима за њихов рад захтева се строго испуњавање прописаних услова, односно да напон ни мало не одступа од прописаних 220 волти, а фреквенција од тачно 50 херца. Овај други услов наша мрежа испуњава, али онај први, нарочито током зиме, када многи користе струју за грејање и „притисну“ електричну мрежу, врло је проблематичан. Ретко где се не бележе и знатно нижи напони од прописаних 220 волти. Када видите да чкиље сијалице, будите сигурно да ни клима уређаји ни изблиза неће да греју онако како би грејали у нормалним условима. Неки клима уређаји уопште неће да греју при таквим условима. Ту би помогла куповина стабилизатора напона, али то је значајан додатни трошак.

Значи, није крив квалитетан клима уређај, него напон у мрежи!

Врста енергента	Цена	Јединица	Количина на год. нивоу	Јединица	Дин/год.	Дин/месечно
Угаљ „вреоци“ сушени	7.880,00	Дин/т	4,16	т	32.780	5.463
Угаљ сирови лигнит	3.650,00	Дин/т	7,77	т	28.360	4.727
Угаљ „бановићи“	9.740,00	Дин/т	3,93	т	38.278	6.370
Дрво	3.500,00	Дин/м ³	11,81	м ³	41.335	6.900
Природни гас	35,42	Дин/м ³	1.387	м ³	49.128	8.188
Лож-уље	65,67	Дин/л	1.311	л	86.093	14.349
Даљинско грејање	64,37	Дин/м ²	39,31	GJ	46.346	7.724
Ел. енергија директна потрошња	Виша тарифа (најнеповољније)	kWh	10.920	kWh	59.880	9.980
Ел. енергија ТА пећ	Нижа тарифа (најповољније)	kWh	10.920	kWh	15.520	2.590

Трошкови грејања стана од 60 м2 различитим енергентима

Овакој рачуници реална економија је одавно окренула леђа, али код нас она је и даље „закон“. Даљинско грејање се и даље плаћа по „квдрату“ стамбене површине, а не по томе колико се стварно утроши. У Србији се цене даљинског грејања доста разликују, а Београд је некако на средини са ценом, која је коначно због поскупљења гаса морала да буде увећана. Односно са прошлогодишњих 40,56 попела се на 64,37 динара по квадратном метру стамбене површине. И сада је то, међутим, јевтиније од грејања гасом (у Београду за десетак процената), а упола јевтиније од грејања стана лож-уљем.

Конкретно, даљинско грејање наведеног стана од 60 квадрата сада у сезони стаје укупно 46.346 динара, односно месечно у грејној сезони кошта 7.724 динара. Али то плаћање се развлачи на целу годину сваког месеца, па онда током године месечни рачуни за грејање за овај стан, конкретно у Београду износе 3.862 динара.

Грејање домаћинства струјом је ове сезоне посебно под лупом, јер се цена електричне енергије није мењала од августа 2008. године, док су у међувремену сви остали енергенти поскупели. Само, израчунавање цене грејања овим енергентом веома је комплексно и зависи од мноштва чинилаца. На пример, од тога, колико се уз кућну потрошњу електричне енергије за друге намене залази у црвену, најскупљу зону, а нарочито од тога колико се троши по вишој, а колико по нижој дневној тарифи.

Широк струјни спектар грејања

Такође, овде постоји широк дијапазон врста грејања, па и нових техничких могућности (клима уређаји и други начини грејања на струју). На тај начин практично сваки потрошач има своју

просечну цену киловат-часа електричне енергије утрошене за грејање стана. Зато ту неке прецизне рачунице и не може да буде и зато смо узели само неке хипотетичке ситуације утрошка електричне енергије и њене цене.

Према прецизним стручним проценама за загревање реперног стана од 60 квадратних метара у сезони потребно је 10.920 или месечно 1.820 киловат-часова. Наглашавамо само за грејање, без осталих потреба домаћинства за електричном енергијом. Значи, то није укупан рачун за утрошену електричну енергију.

Овде би кључну улогу требало да одиграју тарифне комбинације. Ако се користи етажно грејање на струју и све то потроши по дневној вишој тарифи, струја ће папрено да кошта: израчунали смо да је то 9.980 динара месечно, или 59.880 динара за целу грејну сезону.

То је свакако после лож-уља најскупљи начин грејања. Међутим, када би се сва та потрошња уз помоћ ТА пећи претворила у ноћну, нижу – четвороструко јевтинију тарифу, то би стајало месечно око 2.590 динара, или у целој грејној сезони 15.520 динара. То би, заправо, био најјевтинији начин грејања.

И скупо и јевтино

Дакле, ово су две екстремне ситуације где се ради о грејању само по вишој или само по нижој дневној тарифи кроз све три тарифне зоне (зелену, плаву и црвену). Оваква процена је свакако у зони хипотетике и све то мора, ипак, мало комплексније да се посматра. Такве ситуације су врло ретко изводљиве, али је свакако чињеница да грејање стана струјом може да се креће у распону између ова два наведена примера.

Требало би имати у виду још нешто. Да би се задржала топлота у стану у

најхладнијем делу зиме и ТА пећи морају да зађу у зону четири пута скупље дневне тарифе. Дакле, сваки потрошач је, зависно од ових комбинација, специфичан и зато се може дати само оквирна процена. По њој би грејање реперног стана ТА пећима, ако се добро пази на тарифе и по садашњим ценама електричне енергије, у просеку могло да кошта негде око пет хиљада динара месечно, или око 30.000 динара у сезони. Свако је уз струјне рачуне добио и цене електричне енергије по тарифним зонама, и то за једнотарифне потрошаче, као и за двотарифне, по вишој и нижој дневној тарифи. Уколико неко може сам да процени колико за грејање троши скупље, а колико јевтиније струје и у којој зони, може да дође и до прецизније рачунице.

Када се све ово заједно посматра, може да се изведе закључак да ће и ове грејне сезоне грејање лож-уљем бити поново убедљиво најскупље, а потом следи грејање струјом само по вишој дневној тарифи. У односу на преостале енергенте, најскупље ће бити грејање гасом. Цена даљинског грејања премашила је бар у Београду цену грејања стана огревним дрветом просечног квалитета, док је нешто јевтиније грејање станова угљем „бановићи“, а још јевтиније сушеним лигнитом „вреоци“. Најјевтиније је грејање колубарским сировим лигнитом. Мора се, ипак, рећи и да је због накарадне политике цена и веома нарушеног паритета цена енергената, грејање електричном енергијом, уколико се то претежно обавља по нижој дневној или у народу познатијој ноћној тарифи (од поноћи до осам часова изјутра) – веома близу цене грејања стана сировим лигнитом. Бар до краја године, а после би могло да се очекује поскупљење струје и неповољнија комбинација грејања овим енергентом.

Драган Обрадовић

Чешка: на струју – само ако мора

Грејање на електричну енергију у Чешкој тренутно је 4,5 пута скупље од грејања на дрва

Чеси ће се и ове године грејати највише из топлана (на гас), затим дрветом, а најмање струјом која је убедљиво најскупља ако се користи у ове сврхе. То показује мини-анализа стручњака коју уочи нове грејне сезоне преноси најтиражнији овдашњи лист „Млада фронта – днес“, као и табела трошкова за грејање просечне породичне куће површине 100–120 квадратних метара.

Никаких драматичних промена нема у ценама па ни трошковима – струја је скупља девет одсто него лане, јер се обрачунава по ценама на велико из прошле године када су биле осетно више него сада. То значи да би струја могла да буде нешто јевтинија тек идуће године (оријентационо око десет одсто), мада се промене произвођачке цене преносе само делимично на цену на мало у којој учествује са око половином. Струја за грејање се, при том, користи углавном из такозваних „примотопа“ – грејних тела, директно повезаних са дистрибутивним центром који их искључује или укључује, зависно од оптерећења система, гарантујући, ипак, одређени минимални период укључења.

Тај киловат-сат за грејање је, иначе, око два до три пута јевтинији од убицајене тарифе.

И ове године Чеси ће се највише грејати из топлана на гас

Нешто су веће биле промене цена дрвета, јер је оно последњих година било јефтиније због неколико олуја које су обориле доста стабала и тако повећаном понудом довеле до појефтињења. У септембру ове године, дакле уочи сезоне, када је, иначе, увек најскупљи, кубик зимзеленог дрвета достигао је, међутим, скоро 500 круна, а то је нешто мање од 20 евра (евро тре-

нутно вреди око 25,4 круна), док кубни метар листопадног дрвета кошта 843 круне, односно око 33 евра. Пре годину дана те цене биле су преко 15 одсто ниже.

Дрветом се, иначе, у планинским и нижим али шумовитим пределима греје већина кућа.

Највећи број домаћинстава у Чешкој се греје из топлана. Затим следе дрво, кућни гасни котлови (држава је дотирала котлове и другу опрему), угаљ и кокс. Најмање се користи струја, на коју се људи углавном греју само тамо где других могућности нема, или су те могућности крајње неконфорне (на пример, у становима без подрума, ако се станови налазе на трећем или четвртном спрату, у зградама без лифта итд.).

Зиме су, иначе, овде нешто дуже, мада не много хладније него у Србији. Сезона грејања почиње у просеку 15–20 дана пре него код нас, а за толико се касније и завршава.

начин грејања	цена за годину дана у еврима
Електрика – примотоп	1.870
Кокс	1.120
Гас	1.090
Топлане	1.045
Црни угаљ	806
Мрки угаљ	646
Брикети	518
Дрво	444

Трошкови за грејање просечне породичне куће

М. Лазаревић

Навала на дрва

Економска логика је преоријентисала потрошаче, тако да ће 70 одсто становништва и ове године за грејање користити јефтинија дрва уместо душло скупље електричне енергије. – Малопродajна цена једног киловат-сата у високој тарифи достигла – 7,78 евроценти!

Обични македонски радници, чије просечне месечне зараде нису веће од 200 до 250 евра, са страхом дочекују ову зиму и стрепе од веома ниских температура које могу драстично да увећају породичне трошкове за грејање. У ситуацији када баш због оваквог јадног стандарда практично и нема неког посебног избора око јефтине енергента, више је него сигурно да ће се поновити прошлогодишња пракса да већина потрошача користи ценовно најприхватљивију опцију (грејање на дрва), док ће само око 30 одсто њих избрати душло скупљу варијанту – грејање на електричну енергију или грејање из скопског топлификационог система који, ипак, има ограничене могућности јер топлим водом греје свега 54.000 стамбених јединица у главном граду.

Македонија нема природног гаса за домаћинства, а чак и кад би га имала то вероватно не би била јефтинија солација. Јер, гас, баш као и лож-уље, мазут и остали деривати увозне нафте, овде има папрену цену које су везане за светско тржиште.

Нема никакве сумње, дакле, да ће огревно дрво, понегде у комбинацији са угљем (на тржишту кошта око 70 евра за једну тону), бити доминантни

Уплате за огревно дрво и до четири пута веће него лане (фото: FoNET)

избор потрошача за грејну сезону. У Јавном предузећу „Македонске шуме“ кажу да се одавно не памти таква навала, јер су уплате грађана за дрва тренутно три па и четири пута веће него што су биле прошле године. То је, уосталом, и сасвим логично, узимајући у обзир да је цена једног кубика дрвета на македонском тржишту око 2.800 денара (око 45 евра), док је малопродajна цена једног kWh у високој тарифи за домаћинства достигла (у скупљој тарифи) – 7,78 евроценти!

Стога није чудно ни што ће се по проценама стручњака само ове зимске сезоне изгорети за грејање чак око 1,5 милиона што домаћих, што увозних ку-

бика дрвне масе. О еколошким последицама загађивања и уништавање природе, као и томе што ће ове зиме цела држава личити на огромни димњак, тренутно нико и не размишља, напросто зато што цена киловат-часа више није тако депресивна као до пре само две-три године када су безмало сви потрошачи били „закачени“ на електроенергетски систем, немилице, такорећи бездушно трошећи багателно јефтину струју која је данас дефицитарна, па се мора увозити.

Најбоље се, ипак, све види на примеру једног стана од 60 квадрата за чије грејање се (до подношљиве температуре од 21 степен Целзијуса) користе две термоакумулационе пећи: за грејање таквог стана било би, наиме, потребно утрошити од 1.000 до 1.200 киловат-сати месечно, што би по садашњим ценама коштало – 10.000 до 12.000 денара: а то је око 200 евра месечно, колико, иначе, приближно износи и просечна једномесечна радничка зарада.

По званичној статистици, додуше, у Македонији просечна месечна примања достижу и 330 евра, али, као што се зна, просеци никада нису у стању да открију праву истину о веома ниском животном стандарду већине македонског становништва суоченог са бесконачном „транзицијом“, дугогодишњом кризом без краја, великом незапослености, актуелном рецесијом и, стога, све већом беспарицом која највише и мучи народ.

Аустријанци траже ново поскупљење струје!

Независна Регулаторна комисија за енергетику у Македонији, која већ три године ради и у чијој је делатности одређивање цена свих енергента, од самог почетка је изложена силним притисцима, посебно око корекција цена електричне енергије. У захтевима предњаче аустријске газде приватизованих македонских дистрибуција из концерна EVN, које су вечито незадовољне и у новим ценама виде једино свој корпоративни интерес, односно начин како да остваре што већи профит. Иако су до сада дате две корекције цена, а трећи захтев је пре неколико месеци одбијен, странци су упорни, па и даље траже поскупљење дистрибутивних цена киловата и то – за целих 16 одсто! Одговор регулатора је да се нова цена добија једино применом реалне трошковне методологије свих енергетских компанија које раде у сектору, па је баш због тога ова комисија одавно одредила регулисани максимални приход за ову годину, и то не само за делатност дистрибуција, него и за остале две компаније – за државне електране ЕЛЕМ и за македонског преносног оператора МЕПСО.

Дистрибутери, дакле они који су најближи крајњем потрошачу – највише и зарађују. Јер, на одобрену основну цену струје од регулатора, сваки киловат-час се допунски оптерећује са 33 одсто за „ангажовану снагу“ (уставно одавно укинутом категоријом, која се, зачудо, још увек примењује), а на ову цену дистрибуција обрачунава и своју трговачку маржу од високих 27 одсто. Ако се зна да и на овако надограђену цену све киловат-сате накнадно оптерећује још и државни порез (ПДВ) од 18 одсто, онда је јасно зашто сви потрошачи из категорија домаћинства данас морају да плаћају сваки потрошени киловат-час у јефтиној тарифи по 4,57, а у скупљој чак по 7,78 евроценти.

Саша Новевски

Учинак под лупом

Систем за оцену радног доприноса, покренут у сарадњи са „Efecta Solutions“, требало би да се реализује до фебруара 2010. године

У Електропривреди Србије интензивно се ради на пројектовању и организовању функције управљања људским ресурсима, као једном од елемената и услова за остваривање тих циљева. Ово је нова етапа започета пре неколико месеци ангажовањем консултантског тима «A.D. Little» и наставак је политике чији су темељи успостављени пре неколико година, у претходним корацима у развоју нове организације ЕПС-а.

- Функција људских ресурса треба да добије нови дизајн, организациону структуру, јасне садржаје и разграничене домене у сваком од нивоа будуће организације Електропривреде Србије, каже Ненад Радојичић, руководилац Сектора за људске ресурсе ПД ТЕНТ. – Привредно друштво «ТЕНТ» је активно укључено у овај процес, али је у претходних годину дана већ направило више самосталних корака у овом смеру, почев од израде пројекта развоја функције управљања људским ресурсима у ПД, којим су дефинисани основни циљеви и садржаји рада у овој области. Наставак и, уједно, почетак спровођења тога пројекта је развој

система за оцену радног учинка, који је управо покренут у сарадњи са консултантском кућом “Efecta Solutions” и који треба да буде реализован до фебруара 2010. године.

Према речима Радојичића, процењивање индивидуалног учинка запослених једна је од најважнијих активности у систему управљања људским ресурсима. То је услов за ефикасно управљање учинком у организацији. Оно омогућава да се развије култура постизања високог учинка и посвећености циљевима организације, а тиме и унапреди мотивација запослених, повећа ефективност организације и постигну бољи резултати рада појединаца и тимова. Оцена учинка је и начин да се запосленима пружи информација о њиховом радном постигнућу, да се подстакне и охрабри добар рад или укаже на потребу или нужност да се рад промени и побољша. Она подразумева постављање јасних, мерљивих задатака и циљева, а затим упоређивање постигнутог са оним што је било циљ да се оствари. Оцењивање учинка појединаца у извесној мери и сада постоји, али се,

Ненад Радојичић

углавном, заснива на утисцима или ад-хок оценама руководилаца у тренуцима када се доносе одлуке о наградама, односно стимулацијама или када се дају предлози за премештање, односно унапређење запослених. То нису оцене засноване на јасним критеријумима и аргументима, не бележе се на упоредив и систематизован начин, нити се чувају, прате и анализирају у дужем периоду.

- Циљ овог пројекта је да израдим методологију оцењивања са инструментима – упитницима и процедурама, које ће постати део нормативно регулисаног система. – истиче Радојичић. Применом тог система за сваког запосленог добиће се документована оцена постигнућа у датом периоду и оцене по сваком појединачном критеријуму. Део система биће електронска база података о оценама, која ће омогућити ефикасно праћење и анализе, у функцији унапређења система награђивања, професионалне промоције, обука, усавршавања и развоја каријере. Поред тога, успоставићемо више методолошких целина које би биле прилагођене врстама послова, зависно од организационе јединице или врсте рада појединца, каже Радојичић.

Ђорђина Поповић

Јасније мерљиви задаци и циљеви: ТЕНТ Б

Одводњавање као приоритет

Због ограничених инвестиционих средстава у овој години урађен само део посла – пресељење рударске механизације на коп „Дрмно“ и ревитализација једног одлагача

Завршетком монтаже Петог јаловинског система реализована је још једна од важних инвестиционих ставки у оквиру пројекта проширења производних капацитета копа „Дрмно“ са 6,5 на девет милиона тона угља годишње. А да би се потпуно заокружио тај пројекат неопходно је, да се између осталог, после пресељења планиране рударске опреме са копа „Ђириковац“ на коп „Дрмно“, ураде и ревитализација и изградња неопходних објеката за предодводњавање копа. Због сложене економске ситуације и ограничених инвестиционих средстава у овој години биће урађен само део посла. Одрађени су тако само послови на пресељењу рударске механизације са копа „Ђириковац“ на коп „Дрмно“ и урађена је ревитализација једног одлагача. Генерално сређивање багера, транспортера, депонијске машине, као и монтажа треће депонијске линије на дробилани копа „Дрмно“ биће приоритетни послови у наредној години.

У Дирекцији за производњу угља очекују да ће наредне године започети интензивно решавање два важна проблема који се односе на предодводњавање копа „Дрмно“. Реч је о изградњи 12. линије бунара за предодводњавање и о почетку градње водонепропусног

Са монтажом Петог јаловинског система реализована још једна важна инвестиција

екрана у дужини од 3,5 километра, који је у функцији одбране северне и западне границе копа од Дунава. Коп „Дрмно“ већ сада има капацитете на БТО систему за производњу угља од девет милиона тона угља годишње, што је потврђено и оствареном августовском месечном производњом од близу милион тона угља. За тај ниво производње угља неопходно је, међутим, достићи и просечну годишњу производњу од преко 40 милиона кубика јаловине. Дакле,

да би се пројектовани производни циљ остварио, неопходно је до краја заокружити пројекат проширења производних капацитета копа „Дрмно“ на девет милиона тона угља годишње. Поред улагања у неопходне машине и опрему важно је, свакако, створити услове и за упошљавање младих кадрова техничке струке, посебно високообразованих, што ће допринети и поправљању тренутне неповољне старосне структуре.

С. Срећковић

Производња електричне енергије у ТЕ „Костолац“

Стабилно пред зиму

После окончања ремонта мањег блока у електрани „А“ који је успешно стартовао, све четири производне јединице у ТЕ „Костолац“ спремне су за рад наредне зиме. То потврђује и до сада остварена производња електричне енергије од преко 4,17 милијарди киловат-сати, која је већа од планиране за 5,7 процената. Остварена производња у протеклом деветомесечном периоду за неки проценат већа је и од забележене у истом периоду прошле године.

Према речима Ненада Јанкова, директора Дирекције за производњу електричне енергије ПД „ТЕ-КО Костолац“, поред припреме блокова за производњу електричне енергије у зимском периоду у завршној су фази и активности на сређивању постројења за издвајање топлотне енергије за грејање Пожаревца, Костолаца и околних насеља. У самом Костољцу знатна средства уложена су у обнављање примарне мреже у најкритичнијим зонама. Како је рекао Јанков, наредног лета предвиђено је детаљније сређивање и мреже у околним насељима, посебно у старом Костољцу, како би се обезбедило што квалитетније грејање крајњим потрошачима. Рецимо још да термоелектране на блоковима у Костољцу располажу са преко 200 мегавата за производњу топлотне енергије, што је знатно више од тренутног конзума на овом подручју.

Овогодишњим билансом предвиђено је, иначе, да термокапацитети овог привредног друштва за потребе електроенергетског система Србије произведу 5,5 милијарди киловат-сати електричне енергије. Имајући у виду до сада остварену производњу, као и да су до краја године преостала још три месеца, такав овогодишњи план више је него остварљив. Јер, с обзиром на тренутну погонску спремност блокова, термоелектране ће, како изгледа, у 2009. години постићи и највећу производњу електричне енергије на годишњем нивоу у својој историји.

Ч. Радојчић

Ситница од 680 тона

Обичном човеку заврти се у глави од пустих десетина и стотина тона, а све уз посао који захтева готово сајцијску прецизност. Што је најзанимљивије, то је само почетак демонтаже једног од шест агрегата наше највеће хидроцентрале

Добили смо шлемове, обавезни су! Дошло ми је да заплачем од смеха. Јер, ако ти овде, у непрегледно великој машинској хали “Ђердапа 1”, ових дана ишта падне на главу, могао би да се жалиш једино светом Петру. Наиме, у току је демонтажа шестог агрегата, а на њему, причали су ми још ономад, нема ничег што је лакше од тоне. Што је и горе, то је онај агрегат који је најближи комшијама Румунима, па све што моћни кранови онде подигну да би пренели на претрпани плац испред, мора да пројезди читавом халом! Само онај горе може да те сачува, а не пластични шлемчић.

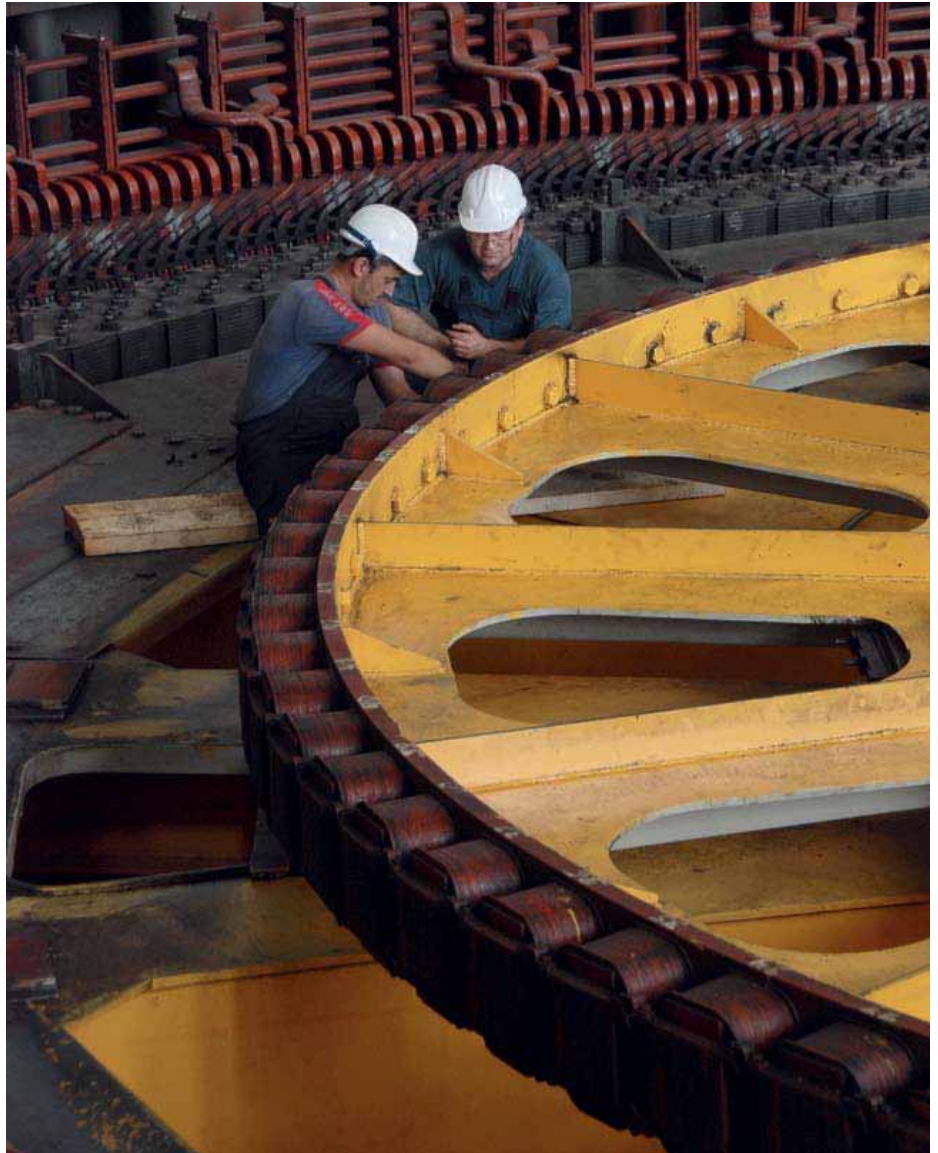
Корачам за инжењером Љубишом Јокићем, директором ХЕ “Ђердап 1”, а све зверам увис и измичем се с путање крана. Чак га и не слушам, толико сам се испрепадао. Ипак, крајичком уха чујем да је ротор тежак “тричавих” 680 тона, а да је носивост крана само 400 тона?! Грабим прилику да га уверим како га пажљиво слушам и распитујем се како ће га извадити и изнети? И то преко оних пет агрегата који су све време у погону?!

– Приметили сте, ваљда, да имамо два крана? – дговара ми питањем. – Испред сте видели траверзну? Помоћу тог алата ћемо закачити ротор, па ће два крана у пару да га извуку и пренесу на монтажни плато, на специјалне носаче, где ће се обавити санација и ревитализација...

Климнуо сам главом, тобож све ми је јасно. После ми је Чеда Драгишић, стари пријатељ и поуздани водич, показао траверзну: има у њој бар двадесетак тона, ако не и више! Сам Бог зна како ће је унети?

Завртело ми се у глави од пустих десетина и стотина тона, а све уз посао који захтева готово сајцијску прецизност. То обичан човек не може да схвати.

Али, прибележио сам шта ће се све урадити, редом: нови ће бити турбина, вратило, главчина с лопатицама, лопатице усмерног апарата, главни генера-

Шести агрегат са највише нове опреме

тор са кућиштем, језгром и намотајима, па језгро и намотаји помоћног генератора, ротор главног генератора добија нове половине, па сегменти лежајева који ће бити тефлонски, сва помоћна опрема...

– Заправо, шести агрегат ће добити највише нове опреме – каже Љубиша Јокић. – Већ у следећи, пети, који ћемо радити догодине, биће уграђен део ревитализоване опреме с овог, и тако редом.

Око агрегата се врзма тридесетак

људи и сви нешто раде. У том само наизглед хаосу, пажљиви посматрач могао би да открије склад балетске представе. Дакле, уигран тим...

– Таман посла – упозорава ме инжењер Илија Радојчић. – То се ради први пут! Ја сам један од ретких који је 1972. присуствовао монтажи шестог агрегата, али то није исто. Ех, као јуче да је било. То је и тада била сензација: кад се уносио ротор, није могло да му се приђе од силних екипа новинара, сниматеља и фоторепортера.

Слушам га у неверици. Сумњичав сам. Да ли причом како су свих шест агрегата "Ђердапа" радила, ево, готово четири деценије без ремонта покушава да ми замаже очи? Звучи ми невероватно!

Као јуче да је било

– То је тачно – уверава ме. – Јер, управо овде је пре тридесет пет година уведена пракса превентивног одржавања, а резултат је ово што данас гледате. Ево колико је издржао...

Дуго. Баш дуго! Сећам се да су радове на „Ђердапу“ отворили Јосип Броз и Георги Георгију Деж, а да су хидерелектрану у рад пустили Тито и Чаушеску. Кад ли је то било? Седамдесете?

Распитујем се како је код комшија? Смејуље се, подгуркују. Један шерет ми, као у поверењу, прича како је за време Николае Чаушескуа код њих "све било у најбољем реду", и тек кад је овај диктатор свргнут, њихови агрегати су почели да "кашљуцају", а на светлости дана изашле многе хаварије које су биле прикриване као најстрожа државна тајна.

Посматрам те људе: уграбили су прилику да предахну, па су се окупили око мене, процењују ме и оцењују као и ја њих. Једна ствар ми упада у очи: ту су инжењери, ВК и КВ радници, неки су руководиоци, неки "људски ресурси", али сви изгледају исто! Сви су у истоветним радним оделима и подједнако умазани машинским уљем, шале које збијају на свој и мој рачун исте су, чак се и смеју на исти, срдчан начин...

– Испратићу шести агрегат и половину петог – прену ме је из тог размишљања Слободан Даниловић, словоћа. – А онда ће мене да испрате у пензију. Пролетело је...

– Ја ћу, богме, да испратим комплетну рехабилитацију – вели његов колега Влада Траиловић. – Остало ми још седам година. За нама ће овај Вукашин Петровић и Ђорђе Недељковић, машинци, обојица имају тек по тридесет година стажа, а овај наш Хранислав Констандиновић ће да попрочека. Него, с нама су и наше колеге из "Ђердап услуга", греота је и њих да не споменемо. Је ли, како вам оно беху имена?

Јован Михајловић крај горостасних лопатица

Представљају се: Дејан Стевановић и Саша Кнежевић, оба су КВ бравари.

– Ангажовано је осамдесетак радника у две смене, свих седам дана – објашњава ми Бора Драгановић, технички планер. Сви који могу, који не раде на редовном одржавању. Ово је приоритет. Реч је о физички врло тешким, али и опасним радовима. Радници су, на срећу, одлични мајстори, вредни и добри људи...

Посао столећа

– Још 2007. године Влада Србије је донела одлуку да се за тих сто милиона долара помогне ревитализација „Ђердапа“ – прича ми инжењер Драган Станковић, директор Привредног друштва "ХЕ Ђердап". – Ми смо посао започели 1. септембра ове године, демонтрани су крупнији делови, овог викенда на ред долази и генератор... Биће извађен и ротор. Иначе, демонтажу и монтажу раде наши радници, а под надзором стручњака из "Силовике машини", из Русије. То је, по процени, десет одсто вредности овог пројекта. Али, цене су се у међувремену промениле, а ми ангажовали наше раднике, и то по радном налогу, тако да учествују сви запослени.

Прича ми да је предложио генералном директору ЕРС-а да се у наредном периоду ревитализације запосли изван број људи који већ раде у "Ђердапу" по уговору, јер је извео рачуницу да ће до краја овог обимног посла, због

одлазака у пензију, остати исти број запослених. А реч је углавном о људима из недавне издвојене фирме "Ђердап услуге", који су оспособљени мајстори.

– Код нас је запослено 1.070 радника, што је светски стандард продуктивности рада, имајући у виду број запослених и произведену електричну енергију – наглашава директор.

После ми објашњава да ће овом ревитализацијом продужити време између два ремонта, али и да ће се обезбедити могућност да се производња електричне енергије повећа за десет одсто!

– Реч је о новом типу лопатица, о новим материјалима, новој технологији и електроници која напредује преко ноћи.

Објашњавао ми је то око новог типа лопатица, али све док их нисам видео, нисам имао појма о чему је реч. А видео сам да су све оне друкчије конструкције, и сазнао да су од неупоредиво лакших материјала. Поставили смо Јована Михајловића, шпицнаме Џери, крај горостасних лопатица да га фотографишемо како би могао да се стекне утисак о њиховој величини. Свеједно што Џери има скоро два метра висине, и он је крај њих био сићушан.

– Него, да дођете кад будемо враћали ротор, то ће тек бити прича за сликање и писање – безецира нас Чедра Драгишић. – Мада, овде је све сензационално јер је – први пут.

Милош Лазичић
Фото: М. Дрча

И трећа „капиталка“ при крају

На А-7 замењено турбинско вратило, а на А-8 санира се уочена напрслина.- Средином децембра сви агрегати на мрежи

Радници ХЕ "Ђердап 2" успешно приводе крају сложenu и захтевну операцију замене турбинског вратила на агрегату број 7. У току су завршни радови подешавања регулације и неопходна испитивања у празном ходу, уз реалне прогнозе да ће до 20. октобра ова машина бити укључена на мрежу. То је и други агрегат ове електране на коме је обављена неопходна замена турбинског вратила, уз даље радове модернизације и унификације опреме. Заправо, на А-7 и на А-6 пукла су оба вратила и њихова замена са новим ојачаним била је неопходна. То је условило обимне и сложене захвате, безмало комплетне радове демонтаже и монтаже агрегата. Што се тиче модернизације и унификације опреме замењена је опрема турбинске регулације, командна табла са аутоматиком, а стари сегменти радијалних лежајева промењени су са новим и поузданим тефлонским сегментима.

Ови радови обављени су ове године и на А-1 и А-2 током капиталних ремонта. На А-4 обављени су прошле године, док се на А-8 управо обављају у оквиру капиталног тромесечног ремонта, који ће потрајати до средине децембра. Преостаје још само модернизација А-3, за наредну годину с тим што се планира и обнова централне команде и даљинског управљања.

У разговору са Зораном Кршенковићем, директором ХЕ "Ђердап 2"

За девет месеци – преко 1,1 милијарде kWh

Релативно мање воде погодују производњи ХЕ "Ђердап 2". Због снижавања нивоа реке низводно од бране, добија се на паду, а самим тим на снази и производњи. Резултат тога је добра производња за девет месеци у износу од милијарду и 114 милиона киловат-часова електричне енергије, што је за девет- одсто више од динамичког плана.

Сложени захвати на седмом агрегату

сознајемо да је ова година била врло успешна за ову електрану. Остварена је добра прекопланска производња, а што је још важније обављена су капитални ремонти три агрегата (А-1, А-2 и А-7), уз већ поменути замену вратила на седмици. У току је успешан ремонт агрегата бр. 8. На њему се поред стандардних радова одржавања и санације дотрајалих делова хидромеханичке, турбинске и генераторске опреме реализује и санација уочене напрслине на прелазном радијусу прирубнице турбинског вратила, која се појавила на истом месту као код А-6 и А-7. Овај значајан посао радници ХЕ "Ђердап 2" изводе по технологији и у сарадњи са стручњацима Института за испитивање материјала из Београда, који су после одговарајућих снимања и испитивања, констатовали да се напуклина може успешно санирати.

Упоредни радови на А-7 и А-8,

искоришћени су и за реконструкцију блока 4-3,6 KV, преко којег су ова два агрегата укључена на мрежу. На њему су замењени стари прекидачи новим поузданим АBB прекидачима, релејна аутоматика и заштита. Поред тога, обављено је испирање система подмазивања и система за хлађење ротора, а такође и замена турбинских заптивача на А-7. То је трећа замена по реду, а наставак је планиран за идућу годину. И још, додаје Кршенковић, обављена је и краћа петнаестодневна нега бродске преводнице.

Једном речи, врло успешна ремонтна година, уз закључак да сви планирани радови на А-8 теку по плану и да се реално очекује да ће ова машина, снаге 27 MW, средином децембра бити пуштена у рад. ХЕ "Ђердап 2" ће тако, са свих 10 агрегата спремних за производњу, дочекати крај године.

Ч. Драгишић

Монтажа опреме и делова агрегата

Почетком октобра успешно допремљен нови блок-трансформатор из АБС „Минел“ Рипањ

Након успешно изведених демонстрационих послова у склопу ревитализације и модернизације ХЕ „Бајина Башта“, током протекла два месеца започела је монтажа појединих делова агрегата Х-1, али и санирање извесних недостатака на опреми који су захтевали додатне радове.

Постављено је кућиште новог статора и екипе АТБ „Север“ почињу слагање магнетног дела статора, чије ће језгро бити тешко 86 тона након обављене монтаже. Када се тај обиман посао заврши, монтираће се намотаји, који се испитују, чисте и проверавају поводом напрстина у фабрици у Суботици. Поклопац турбине још је у фабрици „Иво Лола Рибар“ на доради, јер су на њему откривена напрснуга. На једној половини поклопца завршена је поправка варова, па се очекује контрола и фабрички пријем, док је на другом делу у току утврђивање стања. Спирала је испескарена и извршена је контрола свих варова, а у поодмаклој фази је монтажа расхладног система агрегата и хидрауличног дела турбинске регулације.

Што се тиче додатних радова, у првој половини септембра обрађени су делови у шахту турбине и реконструисаном делу сифона, јер су тек након демонтаже откривени непланирани недостаци у виду нагнутости агрегата. Након измерених одступања, која су на појединим тачкама износила 5,8 мм, она су обрађена и исправљена уз помоћ специјалног алата фирме „Metallock“. То ће омогућити равномерно оптерећење на носећем лежају и турбинском поклопцу, смањење вибрације агрегата и његов мирнији рад.

Најделикатнији посао у току октобра – допремање новог блок-трансформатора, снаге 112 МВА у ХЕ „Бајина Башта“ успешно је обављен. Трансформатор је произведен у домаћој фабрици АБС „Минел“ у Рипњу и спада у категорију специјалних терета, јер са комплетном опремом тежи 121 тону.

Нови блок-трансформатор са комплетном опремом тежак је 121 тону

То захтева и посебне провере: ангажовање специјалног вагона, на који је утоварен у фабрици и железницом транспортован до Малог Зворника где је препакован на нисконосећу аутоприколицу и успешно допремљен, истоварен и на крају, без проблема, смештен је у бокс на градилиште у ХЕ „Бајина Башта“.

Тренутно на новом блок-трансформатору екипа АБС „Минела“ монтира хладњаке и пумпе, проводне изолаторе, осталу помоћну опрему и инсталације, након чега ће га напунити трафо-уљем. После испитивања биће припремљен за стављање у погон према динамичком плану.

Ј. Петковић

Обележен 2. октобар, Дан ХЕ „Зворник“

Висок степен извршења плана

У Малом Зворнику 2. октобра свечано је обележен Дан ХЕ „Зворник“, која је пуштена у погон 1955. године. Тим поводом Милорад Драгић, директор ХЕ „Зворник“ нагласио је да је за 54 године рада ова електрана произвела око 24 милијарде киловат-часова електричне енергије, а у овој години за девет месеци остварила је пребачај плана производње за осам одсто. Постигнут је висок степен извршења планова текућег одржавања и ремонтних радова, а истовремено, интензивно се ради на припреми техничке документације за ревитализацију.

Мијодраг Читаковић, директор ПД „Дринско-Лимске“ ХЕ, истакао је да ХЕ „Зворник“ међу првим и најквалитетнијим погонима у ЕПС-у. У великом послу ревитализације уз помоћ ПД, направимо, практично, нову електрану, са већом снагом, која треба да производи електричну енергију у наредних 30 година.

Ј. П.

„kWh“ ИСТРАЖУЈЕ: НАПЛАТА ЕЛЕКТРИЧНЕ ЕНЕРГИЈЕ

Све више купаца - дужника

Укупан дуг купаца за осам месеци 2009. године износио је око 53,4 милијарде динара што је знатно више него претходне године последњег дана августа, када је био 41 милијарду динара. Привреда при томе дугује око 23,7 милијарде динара, а то је у односу на исти период протекле године за седам милијарди динара више. Домаћинства су укупан дуг повећала за „само“ око пет милијарди динара, али су се приближила збиру од око 30 милијарди динара.

Од других карактеристика наплате електричне енергије у пет дистрибутивних привредних друштава ЕПС-а, о чему извештавамо у наредним текстовима у листу, издваја се тенденција да све већи број купаца струје улази у категорију дужника. Пре неколико година учешће дугова домаћинства у укупном броју купаца електричне енергије су се, наиме, кретало у једноцифеним оквирима. Последњег дана августа ове године, међутим, ЕПС је имао око 2,2 милиона тих купаца - дужника, а то је безмало две трећине тарифних купаца електричне енергије у Србији!

„ЕЛЕКТРОВОЈДИНА“

Војвођани још најревноснији

Потраживања од купаца се последњих година, ипак, убрзано гомилају, са изразитом тенденцијом даљег раста. - Ни најоштрије „маказе“ не помажу

Шалтер сала у ЕД Зрењанин

Привредно друштво „Електровојводина“ има, кумулативно, најбољи степен наплате испоручене електричне енергије међу дистрибутерима ЕПС-а. Ипак, потраживања од купаца се у последње три, четири године убрзано гомилају, са изразитом тенденцијом даљега раста и, како каже директор ПД Томислав Папић, са све мање могућности да се то заустави. Ни „најоштрије маказе“ не дају жељене резултате. Укупно, купци „Електровојводини“ дугују седам милијарди динара, готово равномерно домаћинства и привреда, али педесетак великих предузећа дугује по више од десет милиона динара. Наплата од свих „вирманца“ је сваким даном све тежа. Директор Папић истиче да је у „Електровојводини“ купац електричне енергије највећи пословни партнер и да је, с обзиром на вековну традицију грађана Војводине у ревносном плаћању обавеза, лако бити директор електродистрибуције.

Ипак, ни традиција, ни добар пословни однос према купцима нису више довољни да се тенденција гомилања дугова заустави. То се посебно односи на Електродистрибуцију Зрењанин, која је на зачељу листе у „Електровојводини“ према степену наплате, који је за девет месеци износио 95 одсто. Јонел Панкарничан, директор ЕД Зрењанин каже да се овај огранак „Електровојводине“ већ дуже бори са ненаплаћеним потраживањима, која се драстично увећавају са сваком следећом затвореном фабриком у Банату. До пре две године ова ЕД била је са наплатом на нивоу осталих ЕД, При томе, ЕД Зрењанин има највеће учешће „вирманца“, које иде и до 45 одсто.

– Откад је почела економска криза, индустрија све више заостаје у плаћању рачуна за електричну енергију, због чега их искључујемо са мреже, али дугови остају. Укупна потраживања од купаца износила су 30. септембра (са фактуром за август) 944 милиона динара, а само августовска фактура „тежила је“ 390 милиона. Питање је шта још можемо да предузмемо. Највећи број тужених купаца-неплатиша у „Електровојводини“ је са конзумног подручја ЕД Зрењанин. Укупно смо поднели 7.000 тужби. Од тога броја тужених, покренуто је и у току је 3.000 судских поступака. Укупно у „Електровојводини“ покренуто је 11.000 судских поступака – наводи Панкарничан и додаје да за ЕД посебан проблем представљају они купци који се после искључења сами, самовласно, прикључују на мрежу. Таквих је евидентирано 1.851.

А. Ц.

„ЕЛЕКТРОДИСТРИБУЦИЈА БЕОГРАД“

Дужницима – плаве коверте

Половина купаца из категорије „домаћинство“ уредно плаћа струју. – Укупан дуг преко 11 милијарди динара

Податак да око педесет одсто купаца ПД „Електродистрибуција Београд“ остварује редован попуст од пет одсто измирујући своје обавезе на време указује да готово половина Београђана уредно плаћа струју. Међутим, она друга половина, неодговорних потрошача, дугује за струју преко 11 милијарди динара. Од тога „домаћинства“ дугују 5.133 милијарди, а „вирманци“ 6.270 милијарди. ЕДБ, наравно, не прави разлику међу купцима. Свима пружа могућност да измире дугове у више рата и ова пословна пракса даје добре резултате. Но, како је побољшање степена наплате стратешки циљ и сталан задатак дистрибутера, поред осталих мера које се у ЕДБ-у свакодневно примењују, од августа приоритетан посао била је припрема документације и предаја тужби суду против дужника.

– Купцима неплатишама су почетком августа достављене опомене пред утужење, са роком уплате од три дана. Пошто већина дужника није реаговала ни након продужења тог рока, кренуло се са утужењем – наводи Славица Стефановић, шеф Службе за унапређење технологије. – Надлежном суду предајемо пријаве и утужења против дужника чији је дуг старији од шест месеци. А ради се о близу 21.300 тужби против несавесних купаца из категорије „домаћинство“ и 5.000 вирманских потрошача.

Први дужници којима су уручене плаве коверте са тужбама за неплаћену струју јесу власници домова и предузећа у ширем центру града. Наиме, 7.344 тужбе у вези са Погоном 1 – Масаријева предате су Четвртом општинском суду до 7. септембра. Након овога прешло се на припрему тужби против претходно

Половина купаца остварује попуст од пет одсто

опоменутих дужника са територије осталих погона. Што се тиче дужника који су у надлежности Погона Баново Брдо, од претходно опоменутога 7.372, утужено је њих 3.999, док је од 4.720 опоменутих дужника који припадају земунском погону утужено 2.815. Остали су у међувремену измирили своја дуговања или су склопили протоколе о отплати дуга на рате. Стање у приградском подручју је следеће. Погони Дирекције приградске послали су укупно 5.719 опомена пред утужење, и то Гроцка 874, Младеновац 1.084, Обреновац 991, Сопот 492, Барајево 666 и Крњача 1.612 опомена – наводи Славица Стефановић, најављујући да је планирано да надлежном суду све тужбе буду предате до краја октобра.

Упоредо са утужењима, на терену се свакодневно спроводи непопуларна, али најделотворнија мера – искључења, и обављају се интензивне контроле мерних места. А све предузете активности су резултирале изузетно добро. Наиме, „ЕДБ“ је у септембру остварио 103,76 одсто наплатног задатка и тако избила на прво место на листи пет дистрибутивних привредних друштава, док је по резултатима оствареним у првих девет месеци ове године, са реализацијом од 91,88 одсто, на трећем месту.

Т. Зорановић

Између чекића и наковња

Крајем септембра укупан дуг купаца достигао око 17 милијарди динара. – Потраживања од правних лица – друга страна медаље

ПД „Југоисток“ делује на територији југоисточне Србије, познатој као најнеразвијенији део Србије са готово разграђеном индустријом, уназађеном пољопривредом, друштвено-политички условљеним проблемима, уз административну границу са Косметом и потпуно девастираним подручјима знатног дела територије и знатног броја територијалних јединица. Наиме, од 16 девастираних подручја (општина), девет се налази на подручју ПД „Југоисток“, а од 10 општина са најнижим просечним примањима, девет су на подручју друштва, међу њима, нажалост, и две градске општине Ниша. Стање и проблеми у општинама уз административну границу са Косметом: Бујановац, Прешево и Медвеђа, такође, су довољно познати.

Низак доходак *per capita* грађана, са неповољном структуром привреде која је још у функцији, иначе са високим капиталним коефицијентом средстава - органским саставом фактора производње, као што је случај са РТБ Бор, продукују додатне проблеме. Велики је ангажман снаге и висок степен преузимања и утрошка електричне енергије од стране купаца, а новчани повраћај несразмеран, што доводи до пренапрегнутог одржавања солвентности и ликвидности друштва. То није мали проблем будући да се због такве несразмере са обавезом континуираног сервисирања добављача и, наравно, државе ради намирења ПДВ, ово привредно друштво, и стварно и формално, налази у стању између чекића и наковња.

Резултат су висока потраживања, односно дуговања купаца која су се кумулирала у претходном временском периоду и на дан 30. септембра 2009. износе око 17 милијарди динара, од тога се 10,2 милијарди динара на купце у категорији „домаћинство“, а 6,8 милијарди динара односи на вирманске купце. Анализа структуре потраживања указује на својеврсну парадигму која се огледа у томе да веома велики

Огромна дуговања правних лица, међу којима су директни купци и јавна предузећа

број купаца измирује редовно своја дуговања, а да сасвим мали проценат купаца дугује највећи износ потраживања, што ће рећи, да од приближно 600.000 купаца електричне енергије у категорији „домаћинство“, 80,97 одсто готово редовно сервисира своје обавезе, док 19,03 одсто купаца дугује 94,96 одсто потраживања, односно износ од 9,7 милијарди динара. Наравно, стање међу ограницима је различито и, ваља рећи да је ЕД Пирот најуспешнији, и то не само у ПД него и на нивоу целог ЈП ЕПС, а да је приближна том резултату и наплата „Електротимока“ Зајечар.

Друга страна медаље су потраживања од правних лица, међу којима су директни купци и јавна предузећа са огромним дуговањима, као што су РТБ Бор и јавна предузећа локалне самоуправе из Бора која деле судбину РТБ Бор: Топлана и Водовод. Закључно са септембром, РТБ Бор дугује 2,1 милијарду динара са напоменом да од дела новембарске фактуре 2008. није уплатио ни један једини динар на име преузете и утрошене електричне енергије.

Како је реч и о тренутно највећем

потрошачу електричне енергије у Србији, његово учешће у фактури ПД „Југоисток“ износи 10 одсто, а са стандардним месечним задужењем од 150-160 милиона динара, уз учешће камате, тај дуг ће се драматично увећавати. То значи, само на дестинацији Бор од три субјекта, (РТБ Бор, Водовода и Топлане), „Југоисток“ потражује 2,6 милијарде динара. Изостанак извршавања обавеза великих дужника доводи ПД у готово безизлазну ситуацију, будући да не располаже потребним обртним средствима за не сметано функционисање, а уз непромењену обавезу сервисирања сопствених обавеза према другим субјектима и према држави, а за уредно испоручену електричну енергију својим купцима.

Коначну неизвесност у поступку наплате својих потраживања условила је најављена акција конвертовања потраживања у капитал РТБ Бор на основу закључка Владе Србије. Како нису још окончане активности око формирања будућег друштва капитала РТБ Бор, неминовно се поставља питање да ли то значи да ће и сва будућа потраживања до момента формирања новог субјективитета РТБ Бор бити предмет конвертовања потраживања „Југоистока“. Друштво је сагласно са ставом Управе ЈП ЕПС, Управног одбора и генералног директора ЕПС-а да то није добар начин решавања проблема великих дужника и да може произвести даље негативне последице због поруке која се шаље другим потенцијалним дужницима.

Са своје стране, ПД „Југоисток“ је предузео све мере за интензивирање поступака наплате потраживања формирањем Центра за смањење губитака, профилисањем Акционог плана за повећање наплате потраживања, усвајањем аката и дефинисањем процедура заштите својих потраживања које нису, наравно, упућене само на трговину као делатност, већ и на друге субјекте у ПД.

О. П. Манић

Вирманци посустају

Након слабијих резултата у прва четири месеца, у другој половини године наплата је на задовољавајућем нивоу

У првих девет месеци у ПД „Електросрбија“ наплатни задатак је у просеку испуњен са 94,71 одсто, по чему је ово предузеће на другом месту у оквиру ЕПС-а, иза „Електровојводине“. Ову годину обележиле су велике осцилације у успешности наплате: док су на почетку остваривани незадовољавајући резултати, последњих месеци она је знатно боља. Најлошији месец био је април, када је остварено само 82,5 одсто наплатног задатка, односно 86,7 одсто фактурисане продаје. Од маја до септембра извршење наплатног задатка је, међутим, сваког месеца изнад 100 одсто, а најбољи резултат остварен је у јулу када је достигнуто 109 одсто, односно 3,5 одсто изнад фактурисане потрошње.

– Главни разлог за лошију наплату почетком године био је економска криза, која је с једне стране утицала психолошки, а с друге стране са реалним економским последицама, посебно на извознике. После зимског периода, стога, предузели смо мере појачане наплате, првенствено ангажовањем већег

броја екипа, тако да је дошло до њеног знатног побољшања – каже Зоран Милашиновић, директор Дирекције за трговину ПД „Електросрбија“.

Тренутна потраживања „Електросрбије“ износе 7,7 милијарди динара и од почетка године увећана су за две милијарде. Домаћинства дугују 4,6 милијарде, а вирманци 3,1 милијарду динара. И док грађани некако успевају да држе трку са својим рачунима за утрошену електричну енергију, подаци показују да ове године драстично посустаје привреда. Код потрошача из категорије тзв. вирманаца само је у јулу остварена наплата од 100 одсто. Рекордер међу дужницима је Српска фабрика стакла Парафин, са дугом од 161 милион динара. Упркос томе што је овом предузећу опроштено више од 200 милиона дуга, само од почетка године начинило је дуг од 116 милиона. Следи лозничка „Вискоза“ са дугом од 198 милиона динара. У Јагодини су два велика дужника: Индустрија каблова са 87 милиона, од чега је само ове године настао дуг од 37 милиона,

и ЈП „Стандард“ са 86 милиона. Велики дужници су, такође, и „Слобода“ Чачак са 78 милиона, „14. октобар“ Крушевац са 77 милиона и „Прва петолетка“ у Трстенику са 70 милиона.

– И поред отпуста дугова, велики привредни системи, а то су наши велики купци, и даље увећавају своје дугове – објашњава Милашиновић. – Перспектива наплате свих тих потраживања је лоша. Велики системи не дугују само за електричну енергију, већ и добављачима и држави, тако да једино можемо да станемо у тај ред са својим потраживањима. У међувремену, примењујемо уобичајене мере, па је тако на пример Индустрији каблова крајем септембра прекинуто напајање, а већ више од месец дана „Вискоза“ има струју само одређени број сати неопходних за безбедност технолошког процеса.

Милашиновић скреће пажњу да је све тежа ситуација и код грађана. Тако од 13.000 корисника материјалног обезбеђења, који имају право на попуст, мање од 3.000 остварује то право

јер остали не испуњавају основни услов – да редовно плаћају електричну енергију. У циљу повећања броја сати запослених на пословима из основне делатности, 880.000 купаца од септембра рачуне за утрошену електричну енергију добија преко ПТТ-а. Рачуне су до сада достављали запослени, а била су ангажована и лица преко омладинске задруге. Договори са ПТТ Србије трајали су више месеци, јер је требало усагласити базе података, прецизирати места и начин преузимања рачуна и слично. Грађанима су подељени леци са информацијом о овој новини, а с обзиром на то да су у почетној фази могуће грешке, у сваком од девет огранака отворени су и телефони на које грађани могу да пријаве ако нису добили рачуне.

Поправљају се биланси: шалтери ЕД Ужице

Р. Весковић

Домаћинства дугују пет месечних фактура

Примарни проблем у наплати представља привреда, где 127 купаца дугује око 660 милиона динара

За разлику од производних компанија које се труде да произведу што више квалитетне робе или трговинских фирми које се упињу да робу пласирају, електродистрибуције у Србији муке да електричну енергију као испоручену робу наплате. У Огранку „Електроморава“ Пожаревац свесни су да је наплата један од основних приоритета у послу. Јер, од остварења наплатног задатка не зависи само пословање ПД „Центар“ Крагујевац, већ и ЕПС-а у целини.

Полазећи од значаја наплате, уз координацију са нивоа „Центра“, предузете су мере да се остваре услови за њен планирани ниво. Као прво извршена је имплементација програма ЕДИС-3, чиме је скраћено време за израду рачуна, смањен број рекламација и омогућена је израда анализа неопходних за управљање процесом наплате. Сертификован је, затим, систем квалитета који уређује процес трговине електричном енергијом, а у оквиру њега и послове наплате. Уређењем процеса, доделом конкретних задужења и применом алата за праћење остваривања циљева постигнута је већа ефикасност и ефективност и створене су претпос-

тавке за даља побољшања. Коначно, прецизним утврђивањем наплатног задатка за огранке у оквиру ПД „Центар“ и довођењем у директну зависност прихода огранака од степена остварења наплатног задатка дат је јак мотивациони подстицај, како руководством, тако и запосленима у огранцима.

Укупан дуг купаца за испоручену електричну енергију износи око две милијарде динара, од чега и на домаћинства и на привреду отпада приближно половина. То значи да домаћинства дугују пет, а привреда 12 просечних месечних фактура. Као што се види, примарни проблем у наплати представља привреда, где 127 купаца дугује око 660 милиона динара, што представља две трећине дуга привреде, као и трећину укупног дуга за утрошену електричну енергију. Ради се претежно о јавним комуналним предузећима и предузећима у поступку приватизације, односно принудне ликвидације. На решавању проблема овог дуга већ се интензивно ради на нивоу ПД „Центар“, тако да се до краја године очекују први повољни резултати.

Према купцима из обе категорије примарно се, пре свега, примењује

мера обуставе испоруке електричне енергије, што у суштини и даје добру наплату. Треба истаћи да на подручју ЕД „Електроморава“ Пожаревац нема проблема са тзв. привременим мерама, што умногоме олакшава посао наплате. Другачија је ситуација са асистенцијом полиције код потрошача који спречавају монтере у обављању посла. Асистенцију је тешко обезбедити на већем делу територије огранка. Прекршајне пријаве у оваквим случајевима мало користе, јер поступак дуго траје, а казне су симболичне. Са купцима из категорије „домаћинство“ раде се споразуми о плаћању дуга на рате, што углавном прихватају они са мањим дугом.

Треба истаћи да ће повећању наплате свакако допринети мере из Акционог плана за смањење губитака. Тако ће измештање мерног места код најпроблематичнијих купаца олакшати рад монтера на терену, праћење потрошње по трафо-областима указаће на места где енергија „цури“, као и уградња исправних мерних уређаја. Већ се размишља и о уградњи бројила са даљинским читавањем и управљањем, што би представљало даље унапређење посла.

Важно је напоменути да се у ЕД „Електроморава“ Пожаревац на наплати не ради кампањски, већ континуирано, што је основа за добре резултате. Уз то, монтери су на тај начин обучени не само за свој основни посао већ и за односе са купцима на терену, што значајно олакшава посао, који иначе прате велике тензије.

Када је реч о конкретним резултатима, наплатни задатак и фактурисана реализација су остварени са око 90 одсто у периоду 1. 1. – 30. 9. 2009. године. Оптимизам улива период 1. 6. – 30. 9. 2009. године, са оствареном наплатом од скоро 100 одсто. Имајући у виду ову тенденцију и повећање фактуре у последњем кварталу ове године, може се очекивати да ће на годишњем нивоу наплата бити између 90 и 95 одсто.

В. Павловић

У последњем тромесечју остварена наплата од око 100 одсто

Будућност која је почела...

Доба електромобила коначно долази и то брже него што се очекивало. – То је показао и недавни Салон аутомобила у Франкфурту

Минимална бука и вибрације, чистоћа, односно „беземисност“, како еколози кажу, штедљивост. То су главне карактеристике по којима електромобил одскаче од других. Вожња њиме је право задовољство. Када се поновно седне у класични ауто, ма колико да је луксузан, то је као кад се вратите неколико деценија уназад. Такве утиске носе са собом посетиоци Салона аутомобила у Франкфурту који је овог пута је био у знаку електромобила и инаугурисао их у једину озбиљну алтернативу класичним аутомобилима на бензин, нафту или гас.

Све усавршеније батерије омогућавају да се већ у блиској будућности повећа радијус кретања електромобила, без допуњавања батерија, са неколико десетина на 200 и више километара. А да се зна: већ сада се с литијумским батеријама може прелазити 200 километара, што је довољно за већину градских и приградских дневних вожњи (таквих је огромна већина). Главна им је мана висока цена која ће се, ипак, вероватно снижавати са планираном серијском продукцијом и даљим радом на њиховом развоју.

Истовремено, са развојем електроаутомобилизма постављаће се нове станице за пуњење батерија. У Чешкој, на пример, има их сада нешто више од 100 и углавном су уз ауто-гасне стани-

Са Салона аутомобила

це. Њихов развој има велику будућност, што је већ уочио чешки електроенергетски лидер ЧЕЗ и направио програм развоја мреже ових станица. Али отишао је и корак даље од тога и одлучио и да уђе у нови бизнис – развој и производњу електромобила, који у овој земљи има велике шансе с обиром на традицију, знања и технолошки ниво у обема гранама, тј. електроенергетици и ауто-индустрији.

Сигурно је да ће захваљујући електромобилим тражња за електричном

енергијом расти све више и више. Јер, она је убедљиво јефтинија као погон у ауто. Према www.elektromobily.org „пежо“ 106, с никл-кадмијумовским батеријама потроши од 12 до 16 киловата на 100 километара, што кошта по ноћној, тј. јефтиној тарифи, у Чешкој око 1,2 евра, колико приближно кошта и литар бензина. Тај исти ауто са класичним мотором има комбиновану потрошњу од шест литара на 100 км, дакле кад се прерачуна, шест пута више! А ту су и друге уштеде и погодности – нема трошкова за промену уља, издувне цеви, свећица, квачила, електричних развода паљења... За увођење електроаута кључна ствар јесте повећавање радијуса кретања на једно пуњење батерија, што је у суштини и питање њиховог развоја.

У будућност коју има електромобил напрасно је прогледала и крахирајућа легенда светске ауто-индустрије „Дженерал моторс“ у којој се јевтини екоауто сада уздигао у симбол препорода фирме. Иронија је своје врсте да је ЦМ у својој славној прошлости већ производио електроауто. Али допустио је да га „бездушну убију“. Читав случај духовито прича филм „Who killed electric car?“ („Ко је убио електрични ауто?“). Наводно, за

И Франкфурт у знаку електромобила

аутом није било тражње... мада ништа није учињено да се прекрасни ауто EV-1, како се модел звао, популарише.

Један од најочекиванијих електричних аута на тржишту јесте „тесла“ – модел С, чија серијска продукција треба да почне 2011. године. Ради се о америчком дизајнерском бисеру, с радијусом од 400 километара. Цена – 49.000 долара. Није мало, мора се признати. Цене мањих модела биће сигурно популарније.

Чини се да се можда најчвршће од свих земаља за будућност америчких аута везала Кина којој је за одржање даљег интензивног раста стално потребно све више нафте. Тамошњи произвођачи аутомобила схватили су нешто што може бити од одлучујућег значаја – на светско тржиште је сада лакше пробити се са возилима на алтернативни него на конвенционални погон. Једноставно, ту је конкуренција много мања... Могуће је да, као што су својевремено Јапанци битно убрзали технолошки развој аутомобила када су се усредсредили на ову индустрију, исто за електромобиле учине Кинези, чија јака државна регулатива у том смеру може одиграти кључну улогу. По страни не желе да остану ни САД – администрација Барака Обама је за развој електромобила издвојила 2,4 милијарде долара, што је, међутим, само кап у мору потребних средстава (толико отприлике сада у просеку кошта развој новог модела).

На другој страни, треба реалистички умиривати опште претерано одушевљење и нереална очекивања да ће током неколико година електрична аута заменити класична, тј. на фосилна горива. Према националном програму развоја електромобила, који је недавно усвојила немачка влада, на путевима ове земље у року од 10 година кретаће се око милион аута на електрични погон (Французи су поставили амбициознији циљ у том року – два милиона). За две деценије биће их пет милиона, а 2050. потпуно ће потиснути класичну конкуренцију...

Електромобили остају тако, ипак, доста далека будућност, која ће градове ослободити загађеног ваздуха и побољшати економичност саобраћаја. Није на одмет ни колатерални, никако занемарљиви политички ефекат од смањивања зависности од нестабилних нафташких региона и тамошњих, најчешће, ауторитарних режима.

М. Лазаревић

ЕНЕРГИЧНА ПЛАНЕТА

Кофеински бензин

И најновија открића само потврђу стару истину да никаквих нових решења проблема нема без стварања - нових проблема

У страху од несташице енергије, али и све већих (и чешћих) природних непогода изазваних такозваним глобалним отопљавањем (земљотреси, цунамији, урагани...) читав свет се последњих година бацио у потрагу за решењима. Једну од најновијих идеја на том плану понудио је недавно Маноранџан Мисра, професор на Универзитету у Невади (САД) који је открио да сваки аутомобил може сасвим лепо да иде и на – соц од кафе!

Прича каже да је др Мисра, велики обожаваца црног напитка, једне вечери пропустио да попије своју уобичајену шољицу, а када се сутрадан пробудио – имао је шта да види. На површини његове бајате кафе угледао је танак слој налик на уље, након чега му је синнула напросто генијална

идеја. Стао је да анализира тај слој и, да не замарамо баш са превише стручних детаља из области хемије, на концу закључио да би се поменуто уље дало користити и као сасвим прикладно погонско гориво.

„Старбак“ заинтересован

Та ствар је, потом, заинтриговала многе: произвођаче кафе, али и компаније попут „Старбака“ којима је продаја овог напитка базична делатност, а које свакодневно, малте не лопатама, на ђубре бацају гомиле бескорисног талога. Идеја је постала још привлачнија када је утврђено да је за један литар „кофеинског“ горива потребно само пет до седам килограма отпада, а поготово када је неко изра-

И они ће трошити струју

чунао и да би цена тог литра била једна којих 25 центи или, ако користимо амерички мерни систем, један долар за један галон (3,8 литара).

Као додаток томе испоставило се, штавише, и да ово ново гориво, приликом сагоревања не воња попут свих других врста такозваног биодизела (као на уласку у какав „фаст фуд“ ресторан), већ да има чак и пријатну арому, што је, уз податак да се само у САД сваке године попије 340 милиона галона кафе (безмало 1,5 милијарда литара!) било довољно да се крене у посао.

„Кофеински дизел“, наравно, беше само још један у низу „биодизела“, горива које је још давно смислио Рудолф Дизел, под чијим се именом и данас продаје оно јефтиније аутомобилско гориво. Овај Немац је, наиме, још у 19. веку хтео да прави гориво од кикирикија, али је његова производња тадашњим бизнисменима изгледала превише компликована, па су се сви окренули једноставнијем решењу - производњи дизела - од нафте.

У то време је, дабоме, нафте било сасвим довољно. Како се данас више баш и не чини да је тако, бизнисмени су се окренули алтернативи - гориву од кукуруза, шећерне трске, соје (или чак дрвета)... То је, опет, сместа подигло цене хране потврђујући стару истину да никаквих нових решења проблема нема без - стварања нових проблема, па ће нових проблема, дефинитивно, бити и са једним другим најновијих хитом - возилима на електрични погон, који су, рецимо, на последњем Салону у Франкфурту заузела поприличан сајамски простор. Еколози су, међутим, тиме били одушевљени само док нису почели да се суочавају с проблемима на које раније нико није ни мислио, а који у извесном смислу, нису мали.

Звук тишине

Чињеница да су електромобили готово нечујни, налазила је, наиме, на свеопште одобравање све дотле док се неко није упитао хоће ли због тога, у свим градовима света, голубови, навикли да беже тек кад зачују брујање мотора, ускоро бити напросто - потамањени. Још непријатније беше питање које се сводило на исто, смо када је о људима, поготово оним слабовидећим, реч. Како ће они, али и остали пешаци, као и бициклисти,

да прелазе улице или возе по њима, ако не могу да чују упозоравајуће брундање?

У америчком конгресу се, стога, нашао и нови пропис о „минимуму звука“ који морају да „испуштају“ возила. До сличних замисли дошло се и у Европској комисији, а све то након открића, попут оног до кога је дошао калифорнијски универзитет, да, рецимо, хибридно возило „Тојота приус“, пешаци могу да чују (и стога опазе) на раздаљини која је за 65 одсто краћа од оне на којој се чују остала, „нормална“ кола. Да би решили овај само наоко неозбиљан проблем, на посао се опет бацила наука у настојању да електромобилима да макар какав звук, па је управо у току дебата хоће ли бешумна возила имати неку врсту „би-бипа“ или ће да се чује „бззз“ и слично...

Тако се, међутим, само још једном потврдило да и здравији живот по некога може бити крајње нездрав. Баш као што, уосталом, и електране на ветар свакако не учествују у бушењу озонских рупа, но могу бити кобне по птице, одскора суочене с ризиком да их исте напросто искасапе, због чега се, у новије време од инвеститора тражи да у њих уграђују и - специјалне аларме.

Упркос томе, од нових технологија се не одустаје, па Американци, рецимо, управо праве рачунице где да обезбеде додатних 60 милијарди долара, неопходних за доградњу тамошње мреже далековода у случају да се испуни план по коме ће у САД до 2030. године петину струје да производи управо ветар. Французи су истовремено управо обелоданили план владе да за потребе државних служби, али и поште, железнице и EdF-а купи 50.000 електричних аутомобила, а и да са „Реноом“, инвестира неких 1,5 милијарди евра и у градићу Флен подигну фабрику која би до 2015. године продуковала чак 250.000 аутомобилских батерија годишње...

При том се зна да ће електромобили, дабоме, морати да се напајају струјом. И да ће њена потрошња, стога, и у наредним годинама свакако морати да расте: Присталице електромобила, међутим, кажу то неће створити додатне проблеме због тога ће њихове батерија моћи да се пуне ноћу, онда када струје има највише...А хоће ли бити тако - тек ћемо да видимо.

Родољуб Герич

ВЕСТИ ИЗ ЕНЕРГЕТИКЕ

Финска гради ветрењаче

Хелсинки - Финска планира да изгради оф шор ветрењачу која ће производити између четири и пет милиона киловат-часова електричне енергије. У овој земљи се, иначе, сматра да је тзв. „зелена енергија“ кључ за смањење глобалног загревања. Највећи фински произвођачи електричне енергије, стога, почели су да праве нацрте за изградњу великих ветрењача, како на обали тако и на мору (недалеко од обале).

Више струје из ветра него из воде

Лондон - У Великој Британији у 2008. години по први пут добијено је више електричне енергије из ветра него из воде, саопштило је британско министарство индустрије. Повећана је, такође, потрошња гаса на рачун угља, а удео нуклеарне енергије се смањило. Из обновљивих извора у 2007. у Великој Британији је добијено пет одсто енергије, према 4,6 одсто 2006. године. При томе, инсталирани капацитети за добијање енергије од ветра повећани су за 27 одсто, пре него је Ројтерс. Укупне испоруке електричне енергије смањене су прошле године у Британији за 1,1 одсто - на 402 TWh, што је прво годишње смањење од 1997. године. А нето увоз на овом сектору смањен је готово за трећину, будући да су Британци извозили више електричне енергије.

Са „Росатомом“ енергичније у светски ринг

Атомски близанац „Гаспрома“

Руски „Росатом“ производиће после 2012. године по два реактора годишње, потврђујући крај одбојности према нуклеарним електранама

Уз гас, нафту и оружје, Москва је однедавно (2006) издвојила још и нуклеарну индустрију – рекавши да ће то бити четврто поље руског извозног изазова свету. Образован је „Росатом“, нека врста атомског близанца „Гаспрома“, замишљен да у интересу ефикасности обједини дословно све што је и до тада дејствовало у цивилном и војном сектору руске нуклеарне индустрије (планирање и истраживања, производњу реактора, нуклеарних киловата, безбедност...) – међутим, као гломазна несинхрона галаксија некадашњег совјетског.

Руски циљ је да се енергичније крочи у ринг, чији су шампиони „Арева“ (Француска), „Сименс“ (Немачка), „Тошиба“ (Јапан), „Вестингхаус-електрик“ („Тошиба“, САД) и „Ценерал електрик-Хитачи“.

Потенцијални добитак је примамљив. После деценија устегања пред „нуклеаркама“, подстакнуто разумљивим општим зазирањем света од катастрофе великих размера на које је скренуо пажњу фамозни Чернобил (још осамдесетих) – страх од „нуклеарног“ почео је временом да узмиче. Потиснут је растућим потребама света за струјом а, на другој страни, опет, и безбеднијим у међувремену развијеним технологијама.

Дакле, као резултат, на тржишту

реактора запажа се пораст тражње. Недавни споразум Русије и Турске о сарадњи у сфери нафте и гаса добио је на пример и врло важан „пасус“ – о сарадњи те две стране у пољу развоја турске нуклеарне индустрије. Није прецизирано шта све Анкара има на уму, међутим, влада премијера Ердогана одлучила је изгледа да купи руски „ноу-хау“. Мастоило на том потпису није се још честито ни осушило, а већ се у Москви обрео и Венецуеланац, председник Чавес, тражећи да се истоветна нуклеарна „роба“ изнесе на тезгу и муштерији Каракасу итд.

А када прекидач затаји...

У јавности је мало прашине подигнуто поводом сваког од ова два случаја. Дабоме, уз врло уочљиво труње умешане политике. Међутим, самом интересовању појединих држава за реакторе нико се изгледа више не чуди. Напротив.

„Од тренутка када изјутра зазвони будилник, људска рука спонтано посеже према неком од прекидача. Сматра се, клик и готово – засветлиће. Али, до када ће то бити тек тако? До када ће потрајати енергије, која те и толике активности људског рода, целу једну параду његових све нових и новијих технологија за побољшање и продужетак жи-

вота, напаја снагом?“, упитао се у једној прилици амерички „Бостон глоб“.

Процењује се, наиме, да ће већ 2030. године само Америци бити потребно 45 одсто више електричне енергије. Одакле је прибавити? Уштедом? Већом ефикасношћу у производњи гаса, нафте, угља, хидроенергије, ветра, сунца, геотермалних извора? Ништа не брините. И последње ће се искористити. Ипак – и свој тој мешавини извора, каква год била, и даље ће требати још и нуклеарна енергија, закључио је „Глоб“.

Ни у Русији, богатој енергентима, ствари нису ружичасте. У време зимских температура нижих у односу на уобичајене, њен Уједињени енергетски систем (УЕС) обрео би се под највећим оптерећењем – макар и у настојању да снабде струјом само највеће градове. Као и „Гаспром“ – приморан да црпи из лагерованих резерви, да би намирио превелику потрошњу плина код куће.

Руска потрошња киловат-часова расте 50 одсто брже него што се планирало. Проблем повећане понуде домаће електричне енергије нерешив је без изградње нових нуклеарних електрана, упозорено је тим поводом, уз процену да би учешће нуклеарних киловат-часова у укупним националним – морало до 2030. да се повећа са 16 одсто на 30 процената.

Елем, од 2012. надаље новообра-

зовани „Росатом“ требало би (очекује се!) да испоручује по два реактора годишње, а удео његове нуклеарно произведене електрике требало би до 2030. да нарасте на скоро трећину укупне. Тиме би се уштедело у потрошњи гаса, у настојању Москве да га што више остане за извоз. Али, реактори би се и извозили, земљама које их саме не могу начинити. Као, на пример, Ирану.

Тим из кадровског излога

На далекосежне амбиције „Росатома“ указано је већ симболиком његовог првог персоналног састава (2007), од све самих звучних имена тадашње државне управе, пробраних „руком Путина, лично“. Челна места у тиму поверена су двојици Сергеја, Киријенку и Собјанину – бившем најмлађем председнику руске владе (у време Јељцина, деведесетих) и бившем високом функционеру администрације Путина, док је УО нове фирме био прави кадровски излог Кремља – с Белоусовом, тада замеником министра за развој, Боровковом, дотад главним саветником за војну индустрију, Бортњиковом, шефом ФСБ за економску безбедност, Брјачевом, Прихотком, Шуваловом, у то време директним сарадницима шефа државе, и Верховцевом, из ресора одбране.

Безмало, као смишљен да већ својом колективном „визиткартом“ укаже каква је то заправо величина, „Росатом“ (милијарду и 200 милиона долара ће коштати само нови канцеларијски и лабораторијски простор, на тридесет хектара плаца!).

Намера Москве је „да обнови нуклеарну инфраструктуру која је постојала у совјетском периоду“, што подразумева производно повезивање не само руских, већ такође и украјинских и казашких капацитета те индустрије. Крајњи циљ је да се постсовјетски хаос у сектору среди, комерцијализује и доведе у логичан производни поредак.

Русија располаже са око 870.000 тона уранијумских резерви, не рачунајући милион тона туђих депозита, доступних кроз уговоре о заједничкој експлоатацији. После дезинтеграције државе, највећи део нуклеарног комплекса остао је њој, али „неки од елемената лоцирани су и у данас независним републикама ЗНД (Заједнице независних држава), објаснила је штампа – помињући, на пример, ископ уранијума у Казахстану и производњу турбина за нуклеарке у Украјини.

Киријенко је изјавио да ће „Роса-

том“ сада „затворити пун круг“ – од ископа руде, производње и обогаћивања уранијума, до производње централа и електроенергије. (Говорио је, дабоме, о цивилној компоненти, војни подаци су тајна.) „Сматрамо да ће наши конкуренти бити све сами транснационални гиганти“, рекао је.

Потплитање у Монголији

На нишану „Росатома“ су тржишта нуклеарних услуга Европе и САД. На ово последње, Руси за сада пласирају само уранијум из свог демонтираног оружја (програм „мегатона за мегавате“). Сваки евентуални вишак заустављен је америчким антидампинг царинама, али Москва очекује да ће се препрека уклонити током следећих година, с обзиром на то да америчка постројења (потрошачи) сама сложено траже управо снабдевање из Русије (руска постројења за обогаћивање уранијума су ефикаснија од западних).

Интересовање „Росатома“ за уранијум привукло је канадски „Камеко“ и јапански „Мицуи“, који нуде заједничку експлоатацију налазишта у Канади, Русији и на Далеком истоку („Елкон“, седам одсто свих светских депозита!). Распоред већ постојећих депозита је такав, да „Росатом“ процењује да су му опције широко отворене – да изабере „партнерство, које би га учинило водећим у свету“. Процес, међутим, не одмиче без потплитања под столом. Августа 2009, продужена рука руске компаније у Монголији (АРМЗ) и монголски „Монатом“ потписали су на пример (током посете председника Русије Медведева Улан Батору) споразум о развоју и експлоатацији монголских депозита уранијума – након што су Монголи само месец дана пре тога, рецимо, отказали исти већ уговорени посао Канађанима.

Реч је о налазишту Дорнод, а „Русија ће у његов развој инвестирати стотине милиона долара“, рекао је Киријенко – тумачећи одлуку Монголије да сарађује са Москвом као врло „важан политички сигнал“. Очекује се производња од две хиљаде тона уранијум-оксида годишње током следећих 25 година. Руси и Монголи ће сав произведени уранијум извозити. Киријенко није поменуо ко су купци заједничког производа, али нагађа се да шеф „Росатома“ мисли на снабдевање Јапана, Кине и Индије – којој Русија гради реакторе. Велика „гужва пред голом“, а све због оног јутарњег „клик“.

Петар Поповић

ВЕСТИ ИЗ ЕНЕРГЕТИКЕ

Раст профита Е.ON

Берлин – Е.ON, највећа немачка компанија за снабдевање електричне енергије и гаса саопштила је да је у првих шест месеци забележила раст профита од четири одсто. У саопштењу Е.ON-а се наводи да је у првој половини године остварен профит прилагођен отписима дугова и флукуацијама цене горива од 3,46 милијарди евра, према 3,3 милијарде евра из истог периода лане. Та немачка компанија је у последњих 12 месеци изгубила трећину своје вредности, док је истовремено њен ривал, RWE, забележио пад од 23 одсто.

Соларна енергија „за понети“

Толедо – У Толеду у држави Охајо индустрија је већ деценијама у кризи. Радна места се гасе, па је неколицина пословних људи почела да трага за новим перспективним индустријама. Они су уверени да су решење нашли у соларној технологији. Доктор Шунгминг Денг, председник компаније „Шунглајт“, показао је, стога, репортеру Гласа Америке соларну плочу произведену у његовој фабрици. „Наша соларна плоча је лагана и савитљива, можете да је носите околу и пуните разне апарате“, објаснио је Денг. Предузетник Норман Џонстон, пак, верује да ће стакло поново бити битан део будућности Толеда. Његова компанија „Солар филдс“, као и друге фирме у овом граду, раде на развоју технологије танких соларних ћелија, а то је – процес премазивања стаклених плоча хемикалијама које производе струју када су изложене сунцу. „Танки премази су пре неколико година заузимали свега два одсто тржишта. Данас је то више од десет одсто због тога што је то најјефтинији начин за производњу соларних плоча“, наглашава Џонстон.

Ветрофарма на северу земље

Немачки повратак природи

Са инсталираним капацитетом од 240.000 мегавата, немачка електропривреда предвођена моћном компанијом E.ON чини све да избегне енергетску зависност која се предвиђа од 2015. године

Немачка, као најмоћнија европска економија, већ годинама чини све како би избегла увоз недостајуће електричне енергије, који се прогнозира од 2015. године. Процене су да Немачкој недостаје 36.000 мегавата, за шта је потребно уложити око 46 милијарди евра. До 2020. године обновљиви извори би по томе требало да у енергетском систему учествују са двадесет одсто. Са 240.000 мегавата инсталисане снаге, немачки енергетски систем је и најјачи на европском континенту, али су потребе 83 милиона становника и захуктале индустрије из године у годину све веће. Основна идеја је смањење зависности од увоза руског гаса за индустрију и постепена модернизација термоелект-

рана на угаљ, у чему се далеко одмакло са изузетно модерним технолошким и еколошким решењима. Посебно динамично развијају се ветрофарме, где влада учествује са значајним енергетским субвенцијама.

Структурно гледано, више од половине производње електричне енергије испоручује термосектор, са моћном флотом термоелектрана на угаљ (мрки угаљ и лигнит) и гас. А са 24.000 мегавата инсталисане снаге, Немачка је и друга ветросила у свету, одмах иза САД. Хидрокапацитети су скромнији и учествују са нешто више од пет одсто у производњи струје (око 5.000 мегавата инсталисане снаге). Тренутно је у хидросектору највећа инвестиција

енергетске групе RWE, која тражи партнере за изградњу хидроелектране „Белене“ у Бугарској, снаге 2.000 мегавата. У Немачкој ради тренутно 17 нуклеарки. Од 2001, када је одлуком савезне владе стављен мораторијум на градњу нових до 2021, две су престале са радом. Инсталисани капацитет нуклеарки је око 20.000 мегавата. Остали извори, пре свега, соларна енергија и биомаса, учествују у годишњој производњи до 10 одсто.

Када је реч о термоелектранама, ослонац немачке енергетске снаге је још производња лигнита. Ова земља је, на име, европски рекордер са годишњом производњом од 180.000 милиона тона лигнита. Годишње се – у Шлезии,

Мајстори за „чисте“ ТЕ

Недалеко до Лајпцига већ деценију ради најмодернија термоелектрана у Европи – „Липендорф“, која располаже са два блока од по 933 мегавата. Она је заменила стару електрану и век експлоатације се процењује до 2040. године. Она ради на угља (процењене резерве милијарду тона у околини), који се довлачи покретним тракама, дугим 14 километара, до два котла који сваког сата прогутају 750 тона млевеног угља. Тако испада да је рудник већа еколошка претња, него електрана. Скоро пола Лајпцига преко ње се квалитетно греје. Већ издалека не изгледа као традиционалне термоелектране, јер нема димњака.

До 2015. године немачки енергетски концерн „Вестфал Европа“ планира да пусти у рад прву беземисиону термоелектрану на мрки угља. По речима Клауса Раушера, потпредседника трећег по величини немачког енергетског колоса, идеја је да се постепено преправе све термоелектране на угља.

Још 2007. у Јеншвалду, малом градићу пуштени су у рад пробни уређаји термоелектране на угља која неће испуштати CO₂. Циљ је да се струја у будућности производи из угља потпуно еколошки. Прошле године је почела са радом беземисиона електрана „Шварц пумпа“ са истом технологијом коју примењује и компанија „Вестфал Европа“. У пројекат „Шварц пумпа“ уложено је 60 милиона евра. План је да се у раздобљу од 2012. до 2015. граде блокови са инсталисаном снагом од по 300 мегавата, а од 2020. године прорадиће прва економски потпуно исплатива беземисиона електрана на мрки угља.

Модернизација ТЕ на угља

Саксонији, Руру и Сару – ископа нешто преко 200 милиона тона угља (некада се копало и више од 300 милиона тона). Али, то су ограничени ресурси, па чак и изузетно јака немачка привреда не може да тражи дугорочни енергетски ослонац само на резервама угља. Зато је једна од највећих светских енергетских компанија E.ON кренула у велику експанзију на Русију и Балкан. До 2012. године планира да уложи 63 милијарде евра у нових 18 термоелектрана на гас и угља у Русији. Оне би требало да уђу у комерцијалну употребу до 2015. године, са укупним инсталисаним капацитетом од 20.000 мегавата. На Балкану E.ON је добро позициониран у Бугарској и Румунији, а воде се преговори и у осталим земљама. На домаћем терену планира се градња две електране на гас и три на угља, али са минималном емисијом штетних гасова, по чему су стручњаци E.ON-а препознатљиви у свету.

Моћни енергетски концерн већ има развијене послове у ветросектору и нуклеарном сектору у Данској и Великој Британији. Код куће, Немци имају готове планове за 60 нових термоелектрана на гас и угља, али економска криза је довела до одустајања од градње укупно 8.000 мегавата.

Ветроелектране су прави понос не-

мачке енергетике. Прве ветротурбине су никле почетком деведесетих, а данас је то сектор где ради више од 100.000 људи, са годишњим обртом од преко шест милијарди евра. Немачка сваке године подигне нових 1.500 мегавата у ветрофармама, што у долинама река (Рајна, Мајна), што на обалама Балтичког и Северног мора. Већ неколико година води скоро мртву трку са САД око изградње нових капацитета. Министарство енергетике се поноси да је ветросектор премашео сва очекивања ЕУ и већ учествује са преко 10 одсто у укупној годишњој производњи струје. Пре десет година је донет и посебан закон који детаљно регулише отварање, развој и даља улагања компанија и државе у сада већ правом буму изградње ветроелектрана. Компанија „Енеркон“ спада међу три највеће светске компаније за ветрофарме. Њени стручњаци су доказали да је исплативије да ветрењаче треба да имају три уместо два крила. Они су конструисали и монтирали једну од највећих ветротурбина на свету код места Дардесхајм. Са инсталисаном капацитетом од скоро шест мегавата, мегатурбина Е-112 снабдева 4.000 домаћинстава. Дардесхајм ће бити први градић у Немачкој који ће потребе за струјом задовољавати уз помоћ ветра и сунца (ветрофарма и колектори укупне снаге 62 мегавата).

План је да се до 2020. године инсталисана снага у ветрофармама, са садашњих 24.000 мегавата, повећа на 40.000 мегавата, с тим да већина буде на копну. Зато путници који долазе у Немачку из правца Чешке, све до Лајпцига, Магдебурга и Дрездена виде брда препуна ветрофарми. Слично је и у околини великих лука Кил и Хамбург на крајњем северу земље.

Б. Сеничић

ВЕСТИ ИЗ ЕНЕРГЕТИКЕ

EdF продаје удео у British energy

Париз - Француска електроенергетска компанија EdF планира продају додатних 20-одсто свог удела у британском произвођачу нуклеарне енергије British Energy, а надамак је и договора с немачким E.ON-ом о замени имовине, пишу француски и немачки медији. EdF је у мају прошле године продао 20 одсто удела у British Energy британској енергетској фирми „Centrica“ за 2,5 милијарди евра. British Energy има осам нуклеарних централа и највећи је британски произвођач електричне енергије. Додатна продаја 20-процентног пакета омогућила би EdF-у задржавање већинске контроле над British Energy-јем, уз истовремено поштравање конкуренције на британском тржишту струје.

Под знаком питања градња нуклеарки

Рим - Италија ће изградити осам нуклеарних електрана, чиме ће осигурати 25 одсто потреба за струјом, а цео пројекат вреди око 40 милијарди евра. Пошто се, међутим, неке италијанске регије противе нуклеаризацији, Уставни суд мораће да одлучи хоће ли се градити нуклеарке. Италијански парламент је гласовима владајућег десног центра премијера Силвија Берлусконија у јулу усвојио закон „развој“ у којем је предвиђен повратак нуклеарној енергији. Италија је, пре 22 године, на референдуму одбацила нуклеарну енергију, али је Берлусконијева влада пројект нуклеарки представила као једини начин за смањење зависности од увоза енергије. На основу споразума између Enel-а и EdF-а, прва нуклеарка би требало да проради 2030. године. Електране ће бити типа EPR (European pressurized reactor) снаге 1.600 MW, пише Sole 24 ore.

Велика улагања у енергетику

За градњу хидроелектрана на Морачи, два блока у термоелектрани Пљеваља, постављање подморског кабла између Италије и Црне Горе и подизање малих ХЕ у наредних шест година биће издвојено 2,64 милијарде евра

Кроз изградњу четири хидроелектране на Морачи, два блока пљеваљске термоелектране, постављање подморског кабла, капацитета 1.000 мегавата између Италије и Црне Горе и подизање десет малих хидроцентрали и ветроелектрана у енергетски сектор ове земље ће током наредних шест година бити уложено чак 2,64 милијарде евра. Биће, такође, додељене и концесије за истраживање гаса и нафте у црногорском подморју.

Већ наредног месеца, како је рекао Бранко Вујовић, министар економије Црне Горе, а пренела агенција Бета, предстоји потписивање претквалификационог тендера за градњу система хидроелектрана на Морачи. Циљ је да се до марта створе услови за избор квалификованих понуђача којима би се доставила тендерска документација. Према плановима, пола милијарде евра биће уложено у градњу ХЕ Андријево, Расловићи, Милуновићи и Златица, чија ће укупна инсталисана снага достићи 258 мегавата. Ови радови потрајаће шест година. Процена утицаја на животну средину и детаљни просторни план већ су приведени крају, убрзано се ради на усаглашавању техничко-економских одредница које ће бити „путоказ“ влади да одреди структуру пројекта по моделу приватно-јавног партнерства, а она ће, како је наведено, сносити и трошкове изузимања земљишта, премештања пута и израде документације.

Наредног месеца, према најавама, предстоји и објављивање тендера за експлоатацију мрког угља на Маочу, што је и предуслов за градњу два пљеваљска блока од по 250 мегавата, а потенцијални инвеститори имаће девет месеци за израду властите студије оправданости пројекта. Његова процењена вредност је 1,2 милијарде евра.

У постављање подводног кабла – посао ће, како је договорено, на себе

Пола милијарде евра биће уложено у градњу малих ХЕ на Морачи

преузети италијанска компанија „Терма“, док ће на црногорском партеру бити да изгради трафо-станицу у Тивту и далековод од тог града до Пљеваља – биће уложено 590 милиона евра. У овој суми тиватска трафо-станица стајаће 20 милиона, а нови далековод 70 милиона евра.

Мале хидроелектране, којих ће према плановима укупно бити десет, стајаће 60 милиона евра и биће изграђене на водотоцима беранске, плавске и шавничке општине. Електроенергетске прилике у земљи поправиће и ветроелектране снаге 200 мегавата. До сада су у сврху њихове градње испитане локације на домак Никшића и Улциња.

„Победник“ на тендеру за делимичну докапитализацију Електропривреде Црне Горе, италијанска компанија А2А упутила је протеклог месеца јавни позив мањинским акционарима ЕПЦГ да јој до 25. септембра продају свој удео у компанији. Понуђена цена износила је 8,4 евра по акцији. Овај позив односио се на 13,64 милиона обичних акција ЕПЦГ, односно 11,98 одсто капитала компаније,

пре докапитализације. Купопродаја тих акција биће затворена када и трансакција 11,45 милиона акција, односно 9,5 одсто акцијског капитала које А2А купује од владе, као и упис новеминованих 11,45 милиона акција у процесу докапитализације ЕПЦГ.

П. М. П.

АЛБАНИЈА

Немачке инвестиције од 126 милиона евра

Тирана: Потписан договор о реализацији првог дела инвестиција

Немачка је најавила укупне инвестиције од 126 милиона евра за развој енергетског сектора у Албанији. Недавно је у Тирани потписан договор о реализацији првог дела најављених инвестиција, које би послужиле и за изградњу новог енергетског објекта у јужном делу Албаније у вредности од 49 милиона евра.

Поред тога, Немци су најавили и учешће у изградњи једне високонапонске интерконективне везе, односно повезивање Албаније са Косовом преко Црне Горе. Приликом потписивања договора албански министар за енергетику Дритан Прифати је изјавио да ће се овим инвестицијама значајно ојачати цела енергетска мрежа Албаније.

С. Н.

Смене у ХЕП-у

Овакву одлуку влада је донела после бурне шесточасовне седнице Председништва ХДЗ-а, затворене за јавност, а претходиле су јој вишемесечне афере које су потресале како електроенергетску тако и политичку јавност у земљи

Смена читаве Управе Хрватске електропривреде, са њеним првим човеком Иваном Мраваком на челу и довођење на место председника Управе ХЕП-а досадашњег државног секретара за енергетику Леа Беговића, чије је, пак, место председника Надзорног одбора ХЕП-а заузео генерал Крешимир Ћосић – епилог је вишемесечних афера које су тресле како електропривредну, тако и политичку сцену у овој земљи. Одлуку о смени влада је протеклог месеца, како је навела „Политика“, донела после бурне шесточасовне седнице Председништва владајућег ХДЗ-а, затворене за јавност, којој је претходила кривична пријава против Мравака због фиктивног запошљавања оперативца ХДЗ-а и повратника из Аустралије Раде Буљубашића. Он је, наиме, у ХЕП-у примао велику плату, а заправо није ништа радио.

То, међутим, није све. Мраваку се на терет ставља и да је оштетио ХЕП за бар 41 милион евра противзаконитим споразумом који је пре три године закључио са директором Хрватских цеста о куповини електроопреме за неколико аутопутева. Мравак је „прозван“ и због склапања уговора који су на једној страни државни буџет оштетили за више од 137 милиона евра, а на другој прибављали значајну имовинску корист другим правним особама, а све то је прикривано у пословним књигама. Један од десетак уговора које проверавају финансијски стручњаци јесте и онај о лањској куповини струје по највишој цени на тржишту од 83 евра и њена препродаја шибеничком ТЛМ-у и мостарском „Алуминију“ за 20 евра по мегават-часу.

Почетком протеклог месеца хрватски медији су се бавили и другим сумњивим пословима ХЕП-а. Тако је, према писању „Јутарњег листа“, које је пренео Танјуг, аустријско-хрватска компанија ЦЕМП д. о. о. од ХЕП-а без конкурса и прописаних критеријума у марту добила претходну електроенергетску сагласност за градњу ветроелектрана снаге 100 мегавата. Иста

Иван Мравак

фирма је пре три године добила сагласност за градњу ветрогенератора снаге 40 MW. Тако сада, како су навели медији, располаже потенцијалом од 140 MW, а то је безмало половина снаге коју Хрватска добија из Кршког. Уз подстицај од 90 евра за мегават-сат концерну ЦЕМП, чији су власници домаће компаније ХЕП и „Далековод“ и аустријске „Вебунд“ и „Беваг“, без конкурса је гарантовано место другог највећег произвођача струје у Хрватској, закључује „Јутарњи лист“.

Према писању истог дневника, у то време загребачка компанија „Еко енергетски консалтинг“ од ХЕП-а је, без конкурса, добила посао градње ветроелектрана вредан 20 милиона евра годишње. Како је, према наводи ма из штампе, истакао Анте Ђурковић, сувласник ове компаније и директор Сектора за стратегију, планирање инвестиција и корпоративни развој ХЕП-а, Хрватска електропривреда се два пута нашла у сукобу интереса. Најпре, када је одобрила градњу ветроелектрана конзорцијуму у коме учествује као партнер, а онда и када је доделила посао градње једном од својих директора и чланова управе.

У сенци ових афера, протеклог месеца готово и да није примећена вест да домаћинства у Хрватској за утрошене киловат-сате ХЕП-у дугују око 34,3 милиона евра. Како се овај минус не би повећавао у Електропривреди су одлучили да почну искључења свих који са плаћањем рачуна касне дуже од четири месеца. Овакве опомене стигле су на адресе 160.000 домаћинства у Хрватској.

П. М. П.

СЛОВЕНИЈА

**Струја 20 одсто
скупља**

У односу на другу половину прошле године, када су домаћинства у Словенији за сто утрошених киловат-сати плаћала 11,6 евра, у првом овогодишњем полугодишту киловат-час је за ове потрошаче поспео 20 одсто. За исту количину струје словеначка домаћинства сада, у просеку, морају да „изброје“ 14 евра. На поскупљење су утицали како повећање цене енергије и мрежарине тако и две нове таксе: једна за домаће и друга за обновљиве изворе енергије.

Просечна цена струје за индустријске потрошаче је у односу на лане без урачунатог пореза на додатну вредност увећана седам одсто. Према подацима статистичког уреда, она је у првом полугодишту износила десет евра за сто киловат-сати. Због смањене потрошње непосредних купаца, укупни утрошак струје у Словенији је, иначе, током првих пет овогодишњих месеци за 13 одсто мањи у односу на исти период лане. Са ценом струје за индустрију Словенија је у другој половини прошле године тек за корак заостајала за ценовницима које важе у ЕУ. Достигла је, наиме, већ 96 процената европског просека. На другој страни, цена електричне енергије коју плаћају словеначка домаћинства у истом периоду стигла је тек до 69 процената просека ЕУ.

П. М. П.

БИОСКОПИ

„ЂАВОЉА ВАРОШ“

Шира публика је редитеља Владимира Паскаљевића упознала као награђиваног сценаристу филма „Оптимисти“, који је режирао Горан Паскаљевић, његов отац. Неколико година касније већ се може погледати и његов редитељски првенац – филм „Ђавоља варош“. Реч је о урбаној, црној комедији о савременом Београду. Судбине неколико различитих ликова спајају се на дан када познати српски тенисери играју на важном такмичењу, и то: сиромашне девојчице која покушава да приушти себи часове тениса по сваку цену, бизнисмена који не може да избегне корупцију, затим богатог тинејџера који не може да купи љубав, тинејџерке која покушава да пронађе богатог мужа, богатих проститутки које се праве да су срећне, таксисте који окривљује цео свет за своју личну несрећу.

О инспирацији за филм „Ђавоља варош“ за који је написао и сценарио, редитељ Владимир Паскаљевић каже: „Нико није толико добар писац као живот. Добри писци од њега краду идеје. Таква врста крађе може да буде уметност. Мораш да изабереш шта желиш да украдеш, да те нико не ухвати, да то препакунеш и продаш украдену робу. Изabraо сам сцене које одражавају моја осећања о времену у коме живимо.“ Филм је успешно приказиван на значајним филмским фестивалима у Монреалу и Карловим Варима. Улоге у њему тумаче Лазар Ристовски, Марија Зељковић, Мина Чолић, Јана Милић, Урош Јовчић, Славко Штимац, Небојша Миловановић, Горан Јевтић, Даница Ристов-

ки, Игор Ђорђевић, Лена Богдановић, Драган Петровић и други.

ПОЗОРИШТЕ

„МАЧКА НА УСИЈАНОМ ЛИМЕНОМ КРОВУ“

Опера-театар „Мадленијанум“ из Земуна нову позоришну сезону отвориће 22. октобра премијерним извођењем представе „Мачка на усияном лименом крову“, у режији Иване Вујић. Представа је рађена по култном и најпознатијем делу Тенесија Вилијамса, за које је 1955. године награђен Пулицеровом наградом. Скоро пола века „Мачка“ је на репертоару бродвејских и позоришта на Вест Енду и представља један од најдугевијих комада на светским сценама који је икада постављен. У 1958. години по овом делу снимљен је холивудски хит са Полом Њуменом као Бриком и Елизабет Тејлор као Меги.

„Мачка на усияном лименом крову“ је мелодрамска прича о посрнућу и правој љубави која се открива у последњем тренутку. Прати брачни

пар Полит – Брика и Меги – у пресудном часу за једну богату америчку јужњачку фамилију, у тренутку када сазнају да је Бриков отац веома болестан и да ће убрзо умрети. Борба за наследство посвађаће снаје, али ће зближити несташног бонвивана Брика и његовог оца, уз много правих театарских емоција које никог неће оставити равнодушним. Редитељка представе „Мачка на усияном лименом крову“ Ивана Вујић рекла је да ће представа бити постављена као романтична. Главне улоге тумаче Наташа Нинковић и Ненад Јездић, као Меги и Брик, затим Миодраг Кривокапић, Даница Ристовски, Бранка Пујић и Небојша Кундачина. Сценографију за представу радио је чувени уметник Коста Бунушевац.

Наташа Нинковић

КОНЦЕРТ

ТОМ ЏОНС

Након 45 година бављења музиком и низа успешних синглова, човек са једним од најоригиналнијих гласова свих времена Том Џонс издао је нови албум „24 hour“ који ће представити и београдској публици на концерту 13. новембра у Београдској арени. Том Џонс је каријеру започео пре скоро пола века, певушећи у рудницима родног града Понтитида у Велсу, где је радио. Његов први велики хит који га је прославио био је „It's Not Unusual“. Нумера је одмах заузела прво место на британској топ листи и ушла међу првих десет на америчкој. Исте године објављен је хит „Thunderball“, насловна песма из истоименог филма о Џемсу Бонду. Године 1966. снимео је свој највећи хит – обраду нумере „Green, green grass“, која је због тога што је Џонс Велшанин постала неслужбена химна Велса. Уследио је серијал хит синглова и албума, укључујући „What's New

ТОМ ЦОНС

Pussycat?, „*Help Yourself*“ и „*Delilah*“. Том Цонс је брзо постао сан жена широм планете, које су вршиале на његовим концертима бацајући грудњаке на бину.

Са својим идолом Елвисом Прислијем срео се 1965. године у студију Парамонта, а потом су постали и добри пријатељи, проводећи све више времена заједно у Вегасу – све до Прислијевој смрти 1977. Већ седамдесетих његова слава почела је да стагнира, али је својеврсни повратак имао 1988. обрадом нумере „*Kiss*“ коју у оригиналу изводи Принс. У врх светских топ-листа популарни певач враћа се 1999. године албумом „*Reload*“, а нарочито нумером „*Sexbomb*“. Добио је звезду на холивудском Булевару славних, а између осталог, 2007. позван је да наступи на Вембли стадиону на „Концерту за Дајану“. Године 2003. уручена му је Брит награда за изванредно достигнуће у музици. Овај вечити миљеник жена, са имиџом секс симбола, са раскопчаном кошуљом, недавно је скренуо пажњу светских медија осигурањем већ поседелих маља на грудима на чак 3,5 милиона фунти.

ИЗЛОЖБЕ

„Околност“ на 50. „Октобарском салону“

Централна изложба „Околност“ јубиларног, 50. Октобарског салона у Београду, која је отворена у Музеју „25. мај“, представља радове двадесетак уметника који углавном живе

и раде у Србији, али су присутни и на међународној сцени, као и дела позваних страних уметника који су активни и у овој средини, попут Фила Колинса из Британије или Игора Грубића из Хрватске. У различитим изложбеним просторима представите се и Миљенко Дерета, Биљана Ђурђевић, Урош Ђурић, Бојан Фајфрић, Живко Грозданић Гера, Иван Грубанов, Јамесдин, Жолт Ковач, *Kunsthistorisches Mausoleum*, Марко Лулић, Зоран Насковски, Предраг Нешковић, Владимир Николић, Олег Новковић, Даринка Поп-Митић, Бранимир Стојановић, Зоран Тодоровић, Раша Тодосијевић, Катарина Здјелар и Желимир Жилник. Салон ће бити одржан и у галеријама Културног центра Београда као и у Центру за културну деконтаминацију, у Јавној гаражи у Масариковој 4, те у трамвају 10 и тролејбусу 41. Највећи део радова на 50. Салону биће изложен у Музеју „25. мај“, а улаз на изложбу чиниће група радова бечког уметника Марка Лулића, чије је стваралаштво фокусирано на истраживање наслеђа модернистичке архитектуре и уметности и њихове савремене релевантности.

Први пут ће бити представљен и део фонда *Kunsthistorisches Mausoleum*, комеморативне институције посвећене чувању сећања на историју уметности. Реч је о збирци цртежа и сликарских дела анонимног аутора, под називом „Посматрати посматрача“. Публика ће бити у прилици да погледа и видео-рад „Праубиство“ Владимира Николића, који реконс-

труише филмски запис убиства краља Александра I Карађорђевића. У Музеју „25. мај“ биће представљени и радови овогодишњих представника Србије на Бијеналу у Венецији Катарине Здјелар и Тодоровића. Филм Желимира Жилника „Стара школа капитализма“ биће приказиван у биоскопској сали музеја.

КЊИГЕ

54. САЈАМ КЊИГА

Овогодишњи 54. међународни Сајам књига у Београду биће отворен 26. октобра, недељу дана касније него претходни, како би издавачи избегли журбу с обзиром на то да се Франкфуртски сајам књига, највећи у Европи, завршава 18. октобра. Најзначајнија и највећа смотра књиге у Србији трајаће до 1. новембра и окупиће око 800 излагача, а промоције својих нових књига имаће већина домаћих аутора.

С обзиром на већи изложбени простор, представљање савремене светске и домаће издавачке продукције, писаца и других пратећих програми биће у оквиру посебних изложбених целина, па се очекује и прегледнија сајамска презентација. У Хали 1 Београдског сајма, поред земље почасног госта, налазиће се домаћи и страни издавачи којима је издаваштво примарна делатност – искључиво са сопственим издањима. Домаћи и страни издавачи и књижаре налазиће се у партеру Хале 4, док ће на галерији ове хале бити антикварне и коришћене књиге. Државне институције и установе своју издавачку продукцију представите у Хали 1а. Страни издавачи и њихове националне презентације су у Хали 2а.

На овогодишњем Београдском сајму књига земља почасни гост биће Грчка.

Јелена Кнежевић

Инфаркт не може да чека

Само 20 одсто људи у Србији после инфаркта срца добија најсавременију терапију – уградњу „стента“. – Најчешћи симптоми стезање, гушење или бол у грудима, који се шири у стомак

У Србији сваки друга особа умре од болести срца и крвних судова. По овој статистици, у свету смо одмах иза Русије и Украјине. Наше срце попустило је под теретом дугогодишњих стресова, прво ратова и санкција, сада транзиције и сталног страха од губитка посла, али и због исхране и стила живота, који није здрав. Наша традиционална кухиња је превише масна и зачињена, навике се мењају споро, радије гледамо спорт на телевизији, него што смо сами физички активни... Србија је једина земља на свету у којој се када неко смрша каже да је „пропао“, а када се угојио да се „поправио“, што је потпуно погрешно.

Још већи проблем је што у Србији најсавременију терапију за инфаркт срца добија тек око 20 одсто погођених срчаним ударом, и то су они пацијенти који најкасније у року од два до три сата од првих симптома инфаркта улазе директно у ангиосалу (сала за катетеризацију) и уграђује им се „стент“. То је метална опруга, која се убацује у крвни суд на препони, а затим се наводи до места сужења које је изазвало инфаркт, где се отвара попут кишобрана и шири оштећени крвни суд... Тиме се смањује штета на крвном суду који је разорио тромб, снижава се степен инвалидитета болесника, постиже бржи опоравак...

Нажалост, особе које живе у малим градовима или људи који лако прелазе преко бола у грудима, који их гуши и шири се у стомак, па не зову Хитну помоћ, закасне, па добијају класичну терапију, која се није много мењала у последњих двадесетак година – аспирин, хепарин...

Професор Милан Недељковић, шеф пријема и дневне болнице Клинике за кардиологију Клиничког центра Србије у Београду, каже како је најважније да се обични људи боље упознају са првим симптомима инфаркта. Јер,

Из Клинике за кардиологију КЦС

много пута је незнање криво што људи не траже помоћ лекара одмах после првих симптома срчаног напада.

– Они често бол у стомаку и малаксалост тумаче као гастритис или конзумирање покварене хране, па најчешће после 30 минута окрећу број Хитне помоћи, која у просеку стиже за око 20 минута. Ту се већ губи драгоцено време. Још је већи проблем у малим местима. Важни фактори да се добије битка са временом за спас срца јесу: да ли у том месту постоји медицински центар са ангиосалом, да ли ће моћи да се уради коронарографија срца, да ли ће кардиолози видети на ком месту је настао инфаркт и колико је тромб оштетио крвни суд и да ли постоји могућност брзог транспорта – каже др Недељковић.

Академик Миодраг Остојић, председник Удружења кардиолога Србије, тврди, међутим, да ће врло брзо у нашој земљи инфаркт бити у много већем броју случајева него до сада решаван на најсавременији начин: уградњом стента. На то смо се обавезали приступањем пројекту „Стент за живот“, где Европа од нас тражи да смањимо срчана обољења и умирање од инфаркта. Пројекат налаже и добро усклађену сарадњу Хитне помоћи и центра са

салама за катетеризацију, као и активно учешће лекара Хитне помоћи у лечењу болесника са инфарктом срца. Многе мере се већ у овом часу предузимају да се лечење инфаркта побољша. Свакога дана по један стручњак из тима Клиничког центра Србије дежура у београдској Хитној помоћи, да би пацијентима дијагноза била постављена што пре, да би стизали брже до клиника и добијали најсавременију терапију, али шта је са осталим крајевима у Србији?

– Без обзира на то где живе, најважније је да се људи са првим симптомима инфаркта релативно брзо

јаве хитној служби, значи највише два сата од симптома настанка. Кардиолози у целој Србији су едуковани да пацијентима са акутним инфарктом дају тромболитичку терапију, али је нужно да пацијенти даље, у року од 24 сата, дођу до медицинског центра који има салу за катетеризацију. У њој ће се снимити крвни суд и евентуално дорадити стентом, односно цевчицом или металном опругицом и на тај начин тај резултат одржати трајним – објашњава др Остојић. Сада ангиосале раде током 24 сата у три центра – у Клиничком центру Србије и институтима у Сремској Каменици и Нишу, док у КБЦ „Земун“ и „Бежанијска коса“ дежурају по два дана у недељи. Ускоро би у дежурства требало да се укључе и Институт „Дедиње“ и ВМА.

У Клиничком центру прошле године интервентни кардиолози су уграднили 850 „стентова“, а ове године приближиће се броју од 1.000. Др Остојић каже да смо приступањем европском пројекту преузели обавезу да уместо досадашњих 200 уграђених стентова на милион становника, морамо да уградимо око 600 на милион становника, да бисмо заиста наше грађане лечили на најсавременији начин.

З. Ж. Д.

Вакцина тек око Нове године

Термин за вакцинацију против сезонског грипа остаје од средине октобра и у новембру

У Србији вакцинација против новог грипа типа А-Н1Н1 неће почети пре краја децембра или тек почетком 2010. године, најавио је др Предраг Кон, шеф Радне група Министарства здравља Србије за пандемију, али ће зато вакцинација против обичног сезонског грипа почети у уобичајено време, већ од средине октобра и у новембру. За ову сезонску, свима нама добро познату вакцину, стигао је већ и атест Агенције за лекове и пошто око 300.000 доза буде послато у домове здравља, вакцинација може одмах да почне. Као и ранијих година, ову вакцину бесплатно ће добијати особе старије од 65 година и хронични болесници. До сада није, међутим, доказано да вакцина против сезонског грипа штити од новог, односно вируса Н1Н1. Али, епидемиолози су уверени да ће она сигурно знатно ублажити дејство новог вируса.

Када је реч о вакцини против новог А-Н1Н1 вируса грипа, др Кон каже да је наша земља поручила три милиона доза вакцине за сада, а држава мора да обезбеди новац да се оне плате и стигну у домове здравља и здравствене установе. Прве количине вакцина, купљене унапред, већ стижу у те земље. То је био случај и у државама у којима је епидемиолошка ситуација захтевала коришћење вакцине, без детаљног испитивања на већем броју случајева.

Ближи се почетак вакцинације против грипа

Др Кон каже да је добра вест да је реч о вакцини која има дужи рок трајања, тако да ће покрити практично две сезоне. Постоји назнака да неће бити потребне две, већ да је довољна само једна доза вакцине по особи. За нову вакцину, међутим, како најављују епидемиолози, важиће другачија правила о приоритетима, односно о томе ко треба да прими ову вакцину. Светска здравствена организација и многе државе су међу приоритете ставиле труднице, децу од шест месеци и младе до 24 године, као и особе са хроничним обољењима плућа и поремећајима метаболизма, гојазне особе и запослени у здравству и виталним службама. Старије особе од 65 година у многим европским земљама нису на листи приоритета.

Потврђено је да је нови грип опаснији по плућа него сезонски. То аутоматски доводи до тежих клиничких слика и упала плућа. Док класични, сезонски грип продире претежно у ћелије које се налазе у носу, грлу и горњим дисајним путевима, па су уобичајени, свима нама добро познати симптоми грипа – цурење носа, болно грло и сув кашаљ – вирус новог соја грипа је опаснији. Он продире у ћелије које се налазе дубље у плућима. Професор Бранислав Тиодоровић, епидемиолог, потврђује да је временом са повећањем броја оболелих постало јасно да је карактеристика новог соја да продире дубље у ћелије и да брже изазива упале плућа. Због те карактеристике у већем су ризику да тешко оболеле дијабетичари, хронични плућни болесници, оболели од кардиоваскуларних болести, гојазни и деца.

ПРЕВЕНТИВНА МЕДИЦИНА

За ноћну смену – витамин Де у таблетама

Намирнице богате витамином Де

Витамин Де, који се у организму понаша као хормон, веома је специфичан. Ствара се, наиме, сам већ после мало времена проведеног на сунцу. У јесен и зиму, међутим, када се више времена проводи у затвореном простору, затим код људи који раде у ноћној смени, али и код вегетаријанаца и особа које су на дијетама са малом количином масноћа, бележи се недостатак овог витамина. Треба га зато надокнадити суплементима, тј. витамином Де у таблетама. То се препоручује и за старије особа које ретко излазе на сунце, саветује професор Бранко Јаковљевић са Медицинског факултета у Београду, специјалиста хигијене и исхране.

Према најновијим студијама, витамин Де није више само чувар јаких костију и лек за рахитичну децу, већ је то препарат који у већим дозама може да нас заштити од срчаних болести, многих форми рака, поремећаја имуног система, као што су реуматоидни артритис и мултипла склероза. Некада, када смо много више времена боравили на отвореном, било на њивама, било парковима, а не у канцеларијама и пред екранима, количина витамина Де у кожи била је много виша, па је и то један од разлога зашто се сматра да су људи тада били здравији и виталнији.

Проф. Јаковљевић каже како се витамин Де најлакше добија већ после 20 минута излагања сунцу, али да нема разлога да се избегавају суплементи, дакле тај производ у таблетама, нарочито користан за старе особе и хроничне болеснике.

З. Ж. Д.

Човек из баште

Било је то место за дружење. Кафица, ракијица, хладан сок... а све под оном сеницом и уз добро друштво. Заборавио сам да одем, али смо се лепо напричали и издружили

Висок је само 181 центимтар. Да му поставиш трамбулину, не би успео да закуца лопту у кош. Штавише, кошарку је играо само онако, рекреативно. Његов је, рече ми, тенис! Шест година учења и тренинга, ко зна докле би догурао да му се у спортској каријери нису испречили факултет и Марија. Не жали превише, добро му је и овако. И све боље.

Распричао сам се о томе како многима и само крштено име може да утре животни пут, о овоме и ономе, а све у том смислу. И тек тада се досетио шта је!

– Ма, не зовем се Дражен, већ Дражан – објаснио је уз смех. – Оног славног кошаркашког репрезентативца старе Југослевије и не памтим...

Тако је, за једно слово, све дошло на своје место.

Седали смо у његовој канцеларији у ПД "Југоисток", на Чаиру: инжењер Дражан Петровић, електроничар, његова љупка колегиница Наташа и ја, досадни а професионални радозналац.

Издиктирао је сричући полако у перо. Он је, дакле, водећи стручни сарадник за инвестиције и основна средства у Дирекцији за планирање и инвестиције ПД "Југоисток", д.о.о. Ниш. Дугачко је, ни сам то никако да упамти, лакше му је када га ословљавају с Дража. Још је додао да му је супруга Марија економиста, а њихов осмогодишњи син Јован већ ученик трећег разреда и да станују у породичној кући на Црвеном крсту, одмах повише старог пута за Београд.

Баш чудан неки спорт

– Немам је овде, али могао бих да скенирам диплому коју сам добио за освојено друго место, па да ти је пошаљем електронском поштом – рече ми изнебуха.

Значи, ипак, спорт? Био сам у праву! Изрекао сам то готово раздрагано, нашта је уследила салва смеха. Било је очигледно да сам опет побркао лончиће.

– Мислио сам да знаш – уозбиљио се. – Пролетос сам освојио друго место у надметању за најлепшу башту.

Е, тек ту сам био затечен. Дража је, дакле, баштован? Узгаја руже, хризантеме и перунике, вртлари иза куће, ђубри и залива по лејама, плевии...

Оканио се ћораво посла па ме позвао да погледам неколико фотографија које је похранио у свом компјутеру. И тек тад сам се осведочио шта је.

У дну пространог дворишта била је камена фонтана, а иза ње каменом озидана фуруна и крај ње роштиљ, као да је из оних шарених часописа на којима сиротиња пари очи. Лево одатле је наткривена љуљашка. Ако би се кренуло натраг, ка стражњем делу куће, морало би да се прође каменом стазом кроз травнати тепих, да се наиђе на пространу сеницу коју Дража, с нескривеним поносом, назива летњи-

Дражан Петровић на радном месту

ковац. Под фонтаном је језерце, а око њега некакве декоративне биљке које му додају на лепоти. Све је оивичено младицама које ће већ догодине ту бацити дебео хлад.

На једној од фотографија старији човек, мој исписник, седи у оној љуљашци и очигледно ужива онако како бих и ја, да имам кад и где.

– Мој отац Драгиша – упрво је Дража прстом у њега. – Лето је провео ту. Чим се врати с посла, пресвуче се па у двориште, које је за њега постало – летњи дневни боравак. Он у кућу и не улази без преке потребе. Уосталом, сви ми тако... Него, најбоље је да одемо до мене, да то видиш уживо.

Најбоље. У међувремену прича да је у стражњем дворишту до прошле године био воћњак. Засадио га је отац Драгиша одавно, почетком деведесетих, када је на конкурс добио тај грађевински плац и на њему саградио кућу, маштајући о томе да ће направити рај за унуке, кад наићу. Беше од сваког воћа понешто, али воћњак ко воћњак, тражи слугу, а не господара. Мучио се Драгиша, радио свакодневно око стабала кад се врати с посла, али, мало по мало, воћке запрете да потпуно освоје двориште. То више ништо није била рекреација, већ ропски рад. Па још кад се родио Јован...

– Није ми било тешко да га наговорим – каже Дража. – Мало се нећкао; ипак је тај воћњак, какав год да је био, његово дело. Па, ипак, попустио је. Последњи је пристао, а сад више не можемо да га уведемо у кућу.

Пет година поноса

И када је нишка градска општина Црвени крст расписала конкурс за најлепши врт, одлучили су да се пријаве и да покажу комшијама како су осмислили живот. Дошла је комисија, снимала и мерила, завиривала и бодовала, да би се на крају бацила на већање.

– Друго место – вели Дража, испривши се поносно као да ће му неко на груди прикрити медаљу Обилића. – Диплома, садница и десет хиљада динара... Уз услов да наредних пет година не могу да учествујем у том надметању. Али, не мари. За пет година можда падне и прво место. Ко зна...

Кад је споменуо новчани део награде, просто се наметнуло питање – колико их је коштало то задовољство?

– Да смо то радили сами, вероватно бисмо прошли јевтиније, али тешко је и замислити на шта би башта личила – каже уз смех. – Тата и ја смо електроничари, Марија је економиста, а само мама, као грађевинац, има неке везе с

Друго место на конкурс за најлепши врт

оваквим послом. Ангажовали смо, зато, предузеће које се бави тиме, а по систему "кључ у руке". Не, нисмо морали да платимо одједном, већ мало по мало, како су ти радови напредовали. Када смо на крају подвукли црту, све нас је коштало око четири хиљаде евра.

Право мало богатство, пролетело ми је кроз главу, али сам оћутао. Добро, раде сво четворо, али четири хиљадарке су четири хиљадарке! И тек кад смо крочили у Дражино двориште "уживо", све сам схватио. За те паре добили су рај под капом небеском, свој животни простор проширили, а додали му потпуно нови смисао и садржаје.

Кафица, ракијица, хладан сок... а све под оном сеницом и уз добро друштво. Заборавио сам да одем, али смо се лепо напричали и издружили. Да су ближе Београду, позвао бих се у госте, или бар на летовање догодине.

Весело су се смејали тој мојој упадници, па ми дуго причали о свечаном отварању баште пролетос, када је овде било претесно за све пријатеље и рођаке који су тада наишли.

– Направили смо место за живот и дружење. А када вас пут нанесе, обавезно свратите. Посебно лети. Неког ће свакако бити у башти...

Милош Лазивић

Фото: Милорад Дрча

Последња биоскопска представа

Оно што млађарија данас зове биоскоп „Рекс“, а средовечни Дом културе „Браћа Барух“, они најстарији памте као седиште јеврејских организација у Београду

У Јеврејској улици, која је од именована само током четири године окупације Београда носила назив Дорћолска, онамо испод улице Високог Стевана, налази се стара раскошна троспратница. Лети њену китњасту фасаду скривају густе крошње јасена.

Оно што млађарија данас зове биоскоп „Рекс“, а средовечни Дом културе „Браћа Барух“, они најстарији памте као Дом „Онег Шабат и Гамелут Хасадим“. За браћу Мојсијевог закона тај дом је, после рушења прастаре синагоге у данас непостојећој Мојсијевој улици, 6. априла 1941. остао најважније место на старом Дорћолу.

Изграђен је на плацу у Јеврејској 16, између две зграде које су ту стајале од краја осамнаестог века, а отворен Ханукат бајгом, освећењем дома, 4. марта 1923. године, на церемонији коју је во-

дио врховни рабин Исак Алкалај. Велику свечаност, као изасланик краља, пратио је Љуба Јовановић, тадашњи министар вера. Уз министра, врховног рабина и браћу Јевреје, којих је у Београду тада било бар десетак хиљада, ту су се окупили Дорћолци: Срби, Цигани (који су доцније постали Роми), Грци, Немци, Мађари, Турци, Чеси, одбегли Руси, Шиптари, Италијани...

У здање су се сместиле све ондашње јеврејске организације, у дворишту је била мала касапница крај које су се обредно клале животиње и продавало „кошер“ месо, до ње мала пекара у којој су се пекле „мацес“, у другом делу зграде била је мала мртвачница за припремање покојника на дуго путовање које им тек предстоји. А тек сала за заједничке прославе празника уз оне ватрене молитве или читање „Торе“...

Што би се рекло, све на једном месту.

Иако је јеврејских организација било више него просторија у Дому, све су ту имале свој кутак. Није било свађа јер су људе тада красили сталоженост, стрпљење и поштовање других. Али, то је потрајало само осамнаест година.

Уз стару синагогу у Мојсијевој улици, 6. априла 1941. године бомба која је била намењена Дому „Онег Шабат“ срушила је малу зграду с бројем 18. Погинули су први дорћолски аутомеханичар, његова супруга и троје деце. Сви су их оплакали, али најболније комшије Јевреји.

Наравно, у Дом се

те, 1941. године, уселила некаква служба злогласног Гестапоа. У тој осиноности било је и ироније.

Отишао је Гестапо, дошла је Озна. За њом и станари који су запосели негдашње канцеларије и прекројили их у мање или веће станове, у којима и данас живе њихови потомци. Дошла је, затим, Удба, а салу су почели да користе рејонска партијска организација и СКОЈ. У договору удбаша и скојеваца основан је и боксерски клуб, претеча доцније славног БК „Црвена звезда“. Боксери би уклонили столице заостале ту од партијских састанчења, поставили струњаче и разапели конопце у импровизовани ринг, па се млатили до миле воље.

На браћу Јевреје као да су сви заборавили. Почетком педесетих година минулог века основан је ту Дом културе „Браћа Барух“. Биоскопске представе приказивале су се суботом и недељом, све док кинооператер Тома Каранфил није благоизволео да уведе у погон и уторак и четвртак. На репертоару су били домаћи и остали патриотски филмови, а први „вестерн“ је приказан средином педесетих. Па још у колору... Карта за одрасле коштала је двадесет, за децу и војнике десет динара.

Нико се више не сећа када је приказана последња биоскопска представа. Дом културе угасио се нечујно и неприметно, а све је прекрила пати-на заборава.

Све се променило деведесетих, када је у Дому „Онег Шабат“ сниман филм „Црни бомбардер“. За потребе филма, над улазом у Дом постављен је назив „Биоскоп Рекс“. Стоји тамо и данас, а сала дома се од онда користи као изложбени простор неких неваљаних организација, за предавања и промоције, триста чуда. На браћу Јевреје као да ни данас нико не мисли? А шта ће бити кад се донесе закон о реституцији, о повраћају имовине, да ли ћемо имати коме да је вратимо?

М. Лазић

Јеврејски дом „Онег Шабат“

Архитекта, историчар, археолог, сликар...

Или – како је учени академик постао један од оснивача и чланова Првог српског певачког друштва

Када је 1978. године у галерији Српске академије наука и уметности била постављена изложба „Излози српског ученог друштва”, нико није приметио да се на њој нашао један научноистраживачки рад који је, тек доцније, исказао своју праву вредност. За том изложбом је остао каталог, а на основу њега је установљено да је необичан рад Михаила Валтровића и Драгутина Милутиновића заправо веома подробен инвентар српских средњовековних споменика, најчешће манастира и цркава, начињен између 1871. и 1884. године.

Зашто тај рад није раније уочен? Зато што је урађен у складу са ондашњим принципима заштите историјских споменика, који су се битно разликовали од данашњих, па су га истраживачи који су и допрли до њега једноставно багателисали.

Пре годину дана, 30. септембра 2008, представљено је то дело као тротомна књига у издању Историјског музеја Србије, који је и до тада био чувар свих записа, цртежа и акварела два заборављена ума Србије. Реч је, иначе, о снимању као делу пројекта иза којег је стајало Српско учено друштво, претеча данашње САНУ, дакле о пионирском послу на основу којег и данас можемо врло прецизно реконструисати све што је од тада оштећено или уништено.

Архитекта, потоњи академик, Драгутин Милутиновић, био је син Симе Милутиновића Сарајлије, познатог српског песника, зна се, али ко је био Михаил Валтровић? Осим његовог рада и веома штурних података о члановима Српског ученог друштва, о њему се није знало много. На срећу, представљању књиге присуствовала је и др

Михаило Валтровић

Оливера Валтровић, професор филозофије у пензији, његова унука, која је радозналцу реконструисала делић живота великог архитекте, историчара, археолога и сликара. Баш тим редом.

Михаило Валтровић рођен је у Чуругу 1839. године, а умро у Београду 1915. Зналци историје свакако ће приметити да је рођен у години када је створена модерна српска држава, а да је умро у најбезнадежнијој години Великог рата. Школовао се по Европи, да би, вративши се у Србију, постао наш први професор архитектуре на Великој школи. Благодаревши споју архитектонског пројектовања и грађевинских конструкција који је он уобличио, почео је процес оснивања првог кабинета за архитектуру на Техничком факул-

тету. Био је један од шеснаест првих чланова Краљевске академије наука коју је основао краљ Милан Обреновић; са Матијом Баном, Љубомиром Ненадовићем и Даворином Јенком представљао је прво језгро Уметничког одељења Академије.

Најдубљи траг Валтровић је, ипак, оставио као управник Народног музеја, најстарије такве установе у Србији (коју је основао Јован Стерија Поповић 1844. године). По његовој идеји дошло је до раздвајања збирки и доцнијег оснивања Етнографског музеја. Увео је новине у примењену уметност, посебно када је реч о декоративној пластици, о чему речито сведочи иконостас у цркви у Чуругу. Дизајнирао је Орден кнеза Лазара, веома високо државно одличје које је додељивано само окруженим главама.

С Милојем Васићем, првим нашим школованим археологом, коме је он, лично,

издејствовао стипендију за студије у Немачкој, основао је Археолошко друштво Србије и са њим понео највеће заслуге за прва археолошка истраживања на подручју Костолца, односно на локалитету Виминацијума. Био је и један од оснивача Друштва за помоћ напуштеној деци и деци без родитеља, али и његов члан и највећи добротвор.

А као посебна пикантерија из живота академика Валтровића спомиње се и то да је био један од оснивача и истакнутих чланова Првог српског певачког друштва, које је помагао капом и шаком.

Сахрањен је у Алеји великана, оној старој, на београдском Новом гробљу.

М. Лазић

Престоница занатлија и кафеџија

О томе како се ствара слика о граду у којем осим тамних има и светлих страна, имају ли Пазарци јединствен менталитет, да ли је боље џабе радити или џабе седети, како се прави сјеничка шницла и где Расим Љајић наручује шкембе-чорбу

Управо док сам боравио у Санџаку, крајем прошлог месеца, у Сарајеву је ухапшен 22-годишњи младић из Новог Пазара, за којим су трагале полиције неколико земаља. У штампи је називан: Сјакач из Новог Пазара, Боцко из Новог Пазара, Фантом из Новог Пазара... Половином минулог септембра у Бару је настала паника када је новинар Радио Короне објавио да се Манијак из Новог Пазара налази у том граду. Полиција је ухапсила новинара. Осумњичен је за кривично дело изазивање панике и нереди. Када је Орсон Велс изазвао панику у читавој земљи преносећи на радију наводну инвазију Марсоваца, није му фалила длака с главе. А у нашим крајевима новинари су згодни за хапшење, кад криминалци нису доступни. Дај шта даш. Занимљива је прича о овом несрећнику који је у Немачкој због напада ножем на 17 особа осуђен на шест година, у Србији одлежао у затвору две и по године због сличних напада и чим је изашао, у Новом Пазару убодима у врат и леђа напао још пет особа и побегао у Црну Гору, а потом у БиХ – али није он тема наше приповести. Он је само пример како се о неком граду – ни кривом ни дужном – створи негативна слика.

О Новом Пазару круже и друге приче које га сенче тамнилом.

Једна од џамија у центру града

То је град са највећом стопом незапослености у Србији. Сваки други је незапослен. Посоа у Новом Пазару тражи 20.000 људи. Толико их је на евиденцији. Али, наравно, многи од њих раде на црно. А ако не раде, седе и чекају боља времена иако новопазарски привредници кукају за радницима. Кукају, али им нуде плате од 15.000 до

20.000 динара. Незапослени, углавном неквалификовани радници са основном школом, приклањају се девизи: Боље џабе да седим, него џабе да радим. Причали су ми у Пазару случај кад их је походио неки страни пословни човек, па, кад је снимио ситуацију, рекао: Па овде би свако да буде директор или власник?! Наведено гледање је из угла послодавца, дочим радници тврде да им газде ваде душу на памук.

Џинс и намештај

Већина се слаже да је, ипак, и менталитет Новопазараца допринео великој незапослености. Већина је срљала у пословне ризике и пропала са непланским улагањима. Поводили су се једни за другима: Кад може он, могу и ја. Тако је извесно време било у моди производити џинс, потом, обућу, потом дуксерице, па намештај. Нагомилавањем произвођача у једној области ствара се конкуренција

која снижава цену производа. Тако су једни друге гушили. Приватних, малих и средњих предузећа, има око 6.000. Више од 500 производи одећу, обућу и намештај, а остали се претежно баве услужним делатностима и трговином. Само превозом робе и путника бави се 2.650 фирми. Нови Пазар је био свакако највећи произвођач џинс одеће у

Југославији, данас у Србији.

У овај град у коме су више од 75 одсто становника Бошњаци, досељени су и многи са Косова и из БиХ. Рачуна се негде око шест хиљада, углавном сиротиња. Црвеном крсту се свакодневно јави најмање десеторо људи који траже помоћ, храну, одећу, обућу, сапун... А ту се већ редовно храни 1.200 особа, док хиљаду чека на ту могућност.

А млади чекају запослење. По старосној структури, Нови Пазар је најмлађи град на Балкану.

Да би се кренуло у опоравак, потребно је створити основу за привредни и друштвени развитак. Више од половине улица је неизграђено, водоводна и канализациона мрежа су дотрајале, десет хиљада њих чека увођење телефона. Санитарна депонија је технички неисправна и угрожава водотокове, Здравствени центар не задовољава потребе становништва. Градске основне школе раде у три смене, а зграде вапе за обновом. Топловодна и електроенергетска мрежа нису обнављане ни дограђиване око две деценије.

Да је изградња инфраструктуре први корак ка опоравку, схвата и нови градоначелник који је најавио да ускоро овамо долазе председник Турске Абдулах Гул и председник Србије Борис Тадић. Они ће поставити камен темељац за изградњу путева Нови Пазар – Сјеница и Нови Пазар – Тутин. Том приликом ће се обновити прича о проласку аутопута кроз Санцак. Осим тога, половином овог месеца (октобра) у Пазару ће бити приређена донаторска вечера за 20 утицајних амбасадора у Београду, од којих ће се тражити помоћ.

У долини четири реке

То су намере, шта ће бити, видећемо. Засада, слика о Новом Пазару има још тамних страна. Познат је град и по сукобима у исламској заједници, по вехабијама, по... али има се и те како и пуно лепог о њему рећи. Оно што је лепо, трајно је, а ружно је пролазно.

Нови Пазар се први пут у неком документу помиње у 15. веку. Град је у то време већ био развијен, јер се налазио на раскршћу важних путева који су водили од Дубровника према Нишу, Софији, Истанбулу, Солуну, Београду, Пешти и Сарајеву. О Новом Пазару су писали бројни путописци, а чувени Евлија Челебија је у 17. веку забележио да је био један од највећих градова на Балкану. Име Нови Пазар ушло је у свет-

Звонимир Милановић, директор Погона ЕД Нови Пазар

Недостатак стручњака

Звонимир Милановић

Звонимир Милановић, директор Погона ЕД Нови Пазар, Огранка ЕД Краљево, ПД „Електросрбија“, рођен је 1. јуна 1963. године у селу Видову, код Новог Пазара. Основну и средњу школу завршио је у Новом Пазару, а ЕТФ у Београду. У ЕД Нови Пазар ради од 15. августа 1989. године и то најпре као главни диспечер, па као главни инжењер за мерење заштите, затим као технички руководилац и од 2005. године као директор. Са супругом Ружом, педијатром и дечјим кардиологом, има две ћерке, и то Јелену, ученицу првог разреда гимназије, и Олгу, која је у седмом разреду основне школе. Милановић је и при крају магистарских студија на Електротехничком факултету у Београду.

– Највећи проблем у раду представља недостатак стручњака свих профила, а посебно монтера и електротехничара, по чему сигурно спадамо у најугроженије дистрибуције – каже Милановић. – Звучи апсурдно, али стручно смо и „препотковани“ са инжењерима којих само на броју има доста, јер се њихов допринос не види када се сагледавају остварени резултати. Значајно је, рецимо, да је број укупно запослених од 2005. године опадао, па се са 200 колико их је тада било смањило на само 147 у 2009. години. А међу њима је и 38 радника са више од 30 година стажа, као и више инвалида рада.

Старо градско језгро

Петрова црква

Хотел „Врбак“ на реци Рашка

ске лексиконе као синоним за Санџак од 1878. године, када је на Берлинском конгресу читава регија названа Новопазарски санџак. Од Првог светског рата град слаби и губи на значају. Касније, изградњом нових путева преко Моравско-вардарске долине, постаје скрајнут, далеко од важних саобраћајница. Од тада је најнеразвијеније подручје у бившим Југославијама, данас у Србији.

А не би морало бити тако.

Нови Пазар се налази у котлини, звездастој долини река Јошанице, Рашке, Дежевске и Људске, на надморској висини од готово 500 метара, а окружен високим планинама Голијом и Рогозном и Пештерском висоравни. Исабег Исаковић, његов оснивач, подигао је град уз средњовековно утврђење Трговиште, познато под именом Рас. То је пространа планинска територија, на којој се смењују благи и оштри успони, речни усеци и долине, висоравни, четинарске шуме, ливаде и пашњаци на којима има свакојаким животиња и биља, обиље чисте воде, термалних и минералних извора. Рај.

Источњачка архитектура

Осим природе и људи, Нови Пазар има велике могућности за одржив развој – производњу здраве хране и туризам. На Пештерској висоравни гаје се стада оваца, прави чувени сир, а новопазарска кухиња је позната. Најугледнија кафана у граду је Мето Самира Дечковића коју је наследио од оца Исмета. Ту је од настанка кувар Сулејман Адиловић звани Љуљо, по оцу Горанац. Цела његова генерација после завршеног четвртог степена школовања нашла је посао у граду. У то време Нови Пазар је растао, цветао, индустрија је напредовала, а угоститељство ју је пратило у

стоју. Тада је подигнут и чувени хотел Врбак, саграђен на води, у стилу источњачке архитектуре, као понос града. И ту су ноћили и јели трговачки путници и директори из целе Југославије, као и странци. У граду се живело пуном паром и с надом. Данас је Врбак замандаљен. Али, данас та врста гостију долази у Мето где се спрема претежно старинска турска кухиња, а спава се у модерном, луксузном хотелу Тац, са четири звездице, отвореном 2000. године. Код Мета може се поручити јахници, ђувеч, пуњене паприке, сарме, ћуфте у сосу од парадајза, мусака од кромпира, бирјам или пилаф, тавче на гравче, потпечен, јуфчице, обаруша... Па сјеничка шницла (прави се од телетине, с парчетом пршуте и сиром, преклопи се, па полако пече на роштиљу.)

И наравно, неколико врста пита: са сиром, спанаћем, мантије... Мантије су јуфчице које се развучу, филују млевеним месом или сиром, па пеку. Код Мета на шкембе-чорбу често из Београда сврати министар Расим Љајић, најпознатији Новопазарац.

У Новом Пазару има низ културно-историјских споменика, јер се ту кроз векове преплићу најмање три културе: хришћанска, муслиманска и јеврејска. Неки од њих су: Петрова црква саграђена у 10. веку, где је, на пример, велики рашки жупан Стефан Немања примио православље; Ђурђеви ступови, задужбина Стефана Немање, манастир Сопоћани, чији је оснивач краљ Урош Први; Градска тврђава са Кулом мотриљом и Хамам (купатило) из 15. века, изграђени по налогу оснивача града Иса-бега Исаковића; Алтун-алем џамија; Амирагин хан (конак) из 17. века...

Треба доћи, па видети.

Слободан Стојићевић

Фото: М. Дрча

ЕЛЕКТРОПРИВРЕДА КРОЗ ИСТОРИЈУ

У знак добродошлице, Јован Јовановић Змај написао је песму коју је сам прочитао на банкету приређеном у част великог научника

Година је 1892. Јун – други, вече. Место – Београд, на Смутековцу. Тако је, наиме, називан крај Београда ка Топчидерском брду. Име је добио по извесном Смутеку, Чеху, који је ту имао млин. Кажу, први парни у Београду. Уз сам млин, Смутек је подигао и кафану у којој се служило чувено пљенско пиво. Касније је Панчевац Ђорђе Вајферт купио цело имање, подигао парну пивару и обновио кафану. Поменутог дана, у тој, Вајфертовој кафани, приређен је банкет, Николи Тесли у част.

Одушевљени Енглези

Тесла је стигао у Београд претходног дана. Био је то први и једини његов долазак у Србију. Већ осам година он је живео и радио у Америци. Својим предавањима и одобреним патентима најпре је изненадио, а онда и добио признање америчке научне јавности. Џорџ Вестингхаус, индустријалац из Питсбурга, откупљујући његове патенте, започео је увођење електричних машина наизменичне полифазне струје у јавну употребу.

Са Теслиним достигнућима била је упозната и научна јавност Европе. Али, не довољно. Позивала су га многа удружења, институције и организације. Прихватио је позиве Француског друштва за физику и Удружења електроинжењера Велике

Испуњено обећање

Тесла је испунио обећање које је дао. По повратку у Америку, направио је избор Змајевих песама и превео их на енглески. Роберт Андервуд Џонсон, по мишљењу многих Теслиних биографа, његов најбољи пријатељ, препевао је те стихове и приредио их за штампу. Тако су 1897. и 1923. године у Њујорку биле објављене збирке Змајевих песама: *Songs of Liberty and Other Poems and Remembered Yesterday*. Предговор за обе, написао је Никола Тесла.

Тесла у Београду

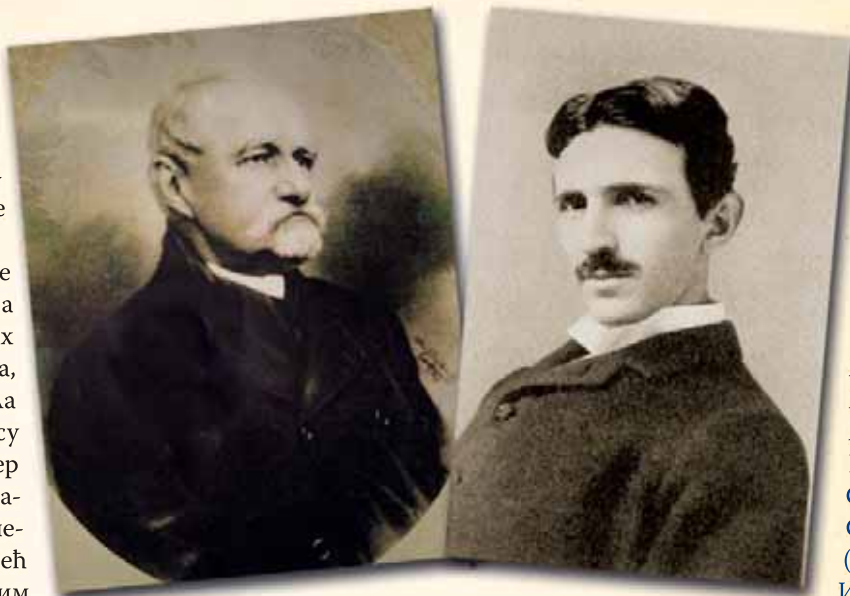
Британије. Предавање је најпре одржао у Лондону, 3. фебруара поменуте, 1892. године. Енглеске новине су забележиле:

- У среду увече је Краљевска Академија имала један од оних чувених састанака, ради којих је и постала славна... Инжењери су се тискали да га чују, јер је слава његових истраживања била већ разнесена, а њихов значај већ признат... Тесла је затим прешао на своја сопствена истраживања и у једној секунди показао својим слушаоцима неизмерно растојање које га дели од његових претходника“. Тесла је после тога исто такво предавање одржао и у Паризу, а један француски физичар овако га је описао: „ Висок, мршав, елегантан, инспирисан, говорећи беспрекорно француски без акцента и са зачуђујућом лакоћом, Тесла је изгледао као прави чаробњак који је откривао својим дубоко зачуђеним слушаоцима свет нових појава чије постојање нису могли ни да претпоставе“.

Наредна три месеца Тесла је, углавном, боравио у Лици. Његова мајка, Ђука, за коју је говорио да својим спретним прстима може три чвора на трепавици да веже, била је на смрти. Одболовао је њену смрт...

Почетком априла, чланови делегације коју је предводио професор Ђорђе Станојевић сусрели су се са Теслом у Будимпешти и уговорили његов долазак у Београд.

Тесла је боравио у главном граду тек два-три дана: увече 1. јуна, стигао је возом из Будимпеште; сутрашњи дан провео је у посети краљу Александру Обреновићу и Народ-

Змај и Тесла – спојила их електрика срца

ном музеју, одржао је предавање студентима Велике школе, прошетао Келемегданом, а увече присуствовао банкету који му је приредила београдска Општина. У раним јутарњим сатима 3. јуна, Тесла је у пратњи Ђорђа Станојевића отпутовао возом у Будимпешту.

Банкет на Смутековцу

Више од сто званица, међу којима је било министара, професора, општинских одборника, угледних и виђених грађана, присуствовало је банкету. У свечано украшеној сали владала је срдачна и пријатељска атмосфера. Окружен људима пуним искреног поштовања и дивљења, Тесла је и сам био добро расположен. Званицама су се, између осталих, обратили председник Општине Милован Маринковић, ректор Велике школе Коста Алковић и Ђорђе Станојевић. Најузвишенији тренутак вечери, ипак, представљала је здравица познатог и омиљеног песника Јована Јовановића Змаја.

Хроничари су забележили да је Змај тада, први пут у животу, го-

ворио своје стихове. Последње две строфе песме која је била песниковом здравица научнику („Поздрав Николи Тесли при доласку му у Београд“) гласе:

Остварена ј' мисо твоја,
Мис'о дивна и голема;
Међу нама биће везе,
А даљине нема, нема.
Разумеће листак свежи
Сваку жилу својег стабла,
Спајаће нас електрика
(Електрика наших срца)
И без жице и без кабла.

Кажу да је Змај, видно узбуђен, једва прочитао песму до краја. За време читања, Тесла је, и сам потресен и ганут, устао, зграбио песникову руку и пољубио је...

Призор је био дирљив. Многи су заплакали. Новинар је у „Нарочитом извештају“ у Србобрану, записао: „Никад не виђех племенитијих суза у оку човечијем!“

Тесла се песнику захвалио речима: „Кад ми је било најтеже у Америци и када сам био од свих одбачен и несхваћен, с горким сузама читао сам вашу поезију, а сада вам обећавам да ћу ваше стихове превести на енглески језик и у Америци објавити (...) Не бих се осећао српски кад вечерашње вече не бих рачунао у најсретније и најдрагоценије часове у животу. Такав један тренутак за мене је и сада, после овог ласкавог поздрава од човјека, кога толикоштујем и цијеним и чије сам pjesме у далекој туђини читао, љубио их и сузама залијевао.“

Банкет је трајао иза поноћи. Када је Тесла кренуо, присутни су га бурно испратили громогласним аплаузом и речима „живео“ и „срећан пут“.

Сања Рославцев

kwh
ЕЛЕКТРОПРИВРЕДА СРБИЈЕ